

การพัฒนาธุรกิจพาณิชย์

สภาพทั่วไปของธุรกิจการค้าในอดีต

นับตั้งแต่ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเป็นต้นมาธุรกิจการค้า และการพาณิชย์ของประเทศไทยก็ตก อยู่ในกำมือของชาวจีนในประเทศไทยอย่างสิ้นเชิง ทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจ ซึ่งมีลักษณะที่มีชนชั้นที่ร่ำรวยและมีบทบาทในทางเศรษฐกิจอยู่เพียง ๒ กลุ่ม ได้แก่ ขุนนางและข้าราชการพวกหนึ่ง พ่อค้า อีกพวกหนึ่ง แต่ผู้มีบทบาทมากที่สุดโดยไ้ในระยะเวลาดังกล่าวเร็วสำหรับครอบครองบทบาทค่านนี้ คือ ชาวจีน ความคืบหน้าในบทบาทของชาวจีนครั้งแรก เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๖ ทรงพยายามชักนำให้ประชาชนทั่วไป เห็นถึงภัยอันนี้และต่อต้าน ด้วยการทรงพระราชนิพนธ์บทเพลง และบทพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ แต่ก็ไม่ทรงประสบความสำเร็จ ชาวจีนยังคงดำรงบทบาทสำคัญในทางเศรษฐกิจต่อไป

ลักษณะธุรกิจพาณิชย์ในประเทศไทย

เนื่องจากการค้าในประเทศไทยเป็นการค้าแบบเสรี รัฐบาลเปิดโอกาสให้ทุกคนทำการค้าขายสินค้าทุกประเภทได้อย่างเสรี การประกอบธุรกิจพาณิชย์ในประเทศไทยจึงมีชาวจีนยึดเป็นอาชีพมากที่สุด การค้าของพ่อค้าชาวจีนทำกันทุกระดับ นับตั้งแต่การค้าย่อย ค้าปลีก ค้าส่ง ตลอดไปจนถึงธุรกิจการค้าขนาดใหญ่ เช่น

นอม เพ็ญกุล, "ตลาดการค้าในประเทศไทย" หนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ นายกรรชิ่ง โชติกเสถียร ณ เมรุวัดธาตุทอง ๑๕ มีนาคม ๒๕๑๖
หน้า ๕๐.

ธนาคาร โรงงานอุตสาหกรรม กิจกรรมบริษัท ห้างหุ้นส่วนทั่วประเทศ คงจะเห็น
ว่าไม่มีจังหวัดใดเลยที่ไม่มีชาวจีนตั้งถิ่นฐานอยู่ในฐานะผู้ประกอบการค้าและธุรกิจ ไม่
ว่าจะเป็นการค้าขนาดใหญ่ การค้ากับต่างประเทศ หรือการค้าย่อยก็ตาม เฉพาะ
อย่างยิ่งในจังหวัดพระนคร และในเขตอำเภอเมืองของทุกจังหวัด แม้ในท้องถิ่นห่าง
ไกลก็มีชาวจีนตั้งร้านค้าเล็ก ๆ หรือนำสินค้าไปขาย

ชาวจีน จะ เริ่มประกอบอาชีพค้าขายวิธีการขายแรงงานในกิจการทุกประ-
เภท เพื่อสะสมทุนทรัพย์ไว้ลงทุน แล้วเริ่มทำการค้าเล็ก ๆ น้อย ๆ ก่อนกระจาย
ไปตามท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศ พ่อค้าชาวจีนระดับกลางในท้องถิ่นต่าง ๆ จะทำหน้าที่
ซื้อสินค้าประเภทเครื่องอุปโภคและบริโภคต่าง ๆ เช่น ข้าว ปลา อาหาร นำไป
ขายยังตลาดต่างท้องถิ่น และนำสินค้านำไปขายจากชาวพื้นเมือง ส่วนใหญ่ได้แก่สินค้า
เกษตรกรรมที่คนไทยเป็นผู้ผลิตนำไปขายให้พ่อค้าคนกลาง หรือคอมปร่าโค ซึ่งเป็น
ชาวจีนเช่นกัน เพื่อส่งไปขายยังตลาดต่างประเทศอีกต่อหนึ่ง^๒ ซึ่งเป็นการเริ่มต้น
บทบาทของพ่อค้าคนกลาง เมื่อมีทุนเพิ่มขึ้นชาวจีนจะขยายกิจการของตนให้ก้าวหน้า
ใหญ่โตขึ้นตามลำดับของปริมาณเงินทุนนั้น ในที่สุดนับตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๙๓ เป็นต้นมา
อิทธิพล ทางเศรษฐกิจของพ่อค้าจีนก็ขยายใหญ่โตกว้างขวางขึ้นครอบคลุมธุรกิจ
การค้า อุตสาหกรรมของประเทศมากกว่า ๕๐ % และครอบครองบทบาททางเศรษฐกิจ
ของประเทศไทยถึง ๔ ใน ๕ ของกิจการค้า และธุรกิจทุกประเภทที่สำคัญ เช่น

^๑ ยูเฟรศ มิลลิแกน , "บทบาทของชาวจีนในประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต แผนกการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๐),
หน้า ๖๔.

^๒ N.A. Simoniya, Oversea Chinese in Southeast Asia ...

การค้าข้าว ก็บุก ยางพารา และไม้สักออกนอกประเทศ ตลอดจนการขายปลีก และขายส่งทุกชนิด และสามารถเอาชนะพ่อค้าชาวตะวันตกซึ่งเคยมีบทบาทมาก่อน ค่าย เพราะชาวจีนเป็นคนต่างชาติกลุ่มใหญ่ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมานาน รู้จัก ตลาด ขั้นตอนของระบบราชการ และวิธีการติดต่อเป็นอย่างดี นอกจากนี้ชาวจีนยังมีวิธีการดำเนินชีวิตอันเป็นลักษณะเด่นที่เอื้อประโยชน์ให้แก่อาชีพการค้า คือการรวมเอาเรื่องการค้าเนิ่นการทางเศรษฐกิจและครอบครัวเข้าไว้ด้วยกัน ภายในที่พักอาศัยของครอบครัวชาวจีนจึงเปรียบเสมือนเป็นหน่วยอาชีพและหน่วยเศรษฐกิจชั้นมูลฐาน ทำหน้าที่เป็นสถานที่ฝึกอาชีพให้กับสมาชิกในครอบครัวได้อย่างดีตั้งแต่ยังเด็กจนมีความชำนาญทำหน้าที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ จนในที่สุดลูกผู้ชายจะเข้าทำงานแทนพ่อในฐานะเจ้าของร้านค้าต่อไป เนื่องจากธุรกิจการค้าของชาวจีนนิยมทำกันภายในครอบครัว เช่นนี้ กิจการธุรกิจ และอุตสาหกรรมของชาวจีนจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว และวงศ์ตระกูล ทุกคนต่างตั้งใจทำงานตามหน้าที่ด้วยระบบงานที่ดี ถือความอาวุโสของสมาชิกในครอบครัวเป็นหลัก มีความไวใจและสุจริตใจต่อกัน มีความมานะที่จะทำทุกอย่างเพื่อความเจริญก้าวหน้าของพวกพ้องวงศ์สกุล ธุรกิจจึงดำเนินไปอย่างราบรื่น รุ่งเรือง และเป็นอุปสรรคสำคัญที่กีดขวางทำให้ผู้ที่มิใช่ชาวจีนประสบความสำเร็จยากลำบาก ในการที่จะเข้าไปดำเนินการค้าในธุรกิจนั้น ๆ นอกจากนั้นชาวจีนยังชาตินิยม มัก

^๖ Sarasin Viraphol, The Nanyang Chinese (Monograph Series, No.1 June 1972, Institute of Asian Studies, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University), p. 10.

^๗ สภาวิจัยแห่งชาติ, งานวิจัยปัญหาชาวจีนในประเทศไทย (ลับมาก) (เอกสารโรเนียว, ๒๕๑๕), หน้า ๑๒.

^๘ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "การบริหารกับการพัฒนา", พัฒนบริหารศาสตร์ ๑๘(มกราคม ๒๕๑๗) : ๑๒๑ - ๑๒๓

ช่วยเหลือกันเองในระหว่างชาวจีนด้วยกันก่อน เพื่อส่งเสริมให้ธุรกิจการค้าของชาวจีนด้วยกันแผ่ไพศาลมั่นคงด้วยการรวมกำลังกันในทางเศรษฐกิจ ในที่สุดกลายเป็นระบบที่สามารถดำเนินการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในหมู่ชาวจีนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ชาวจีนที่เพิ่งอพยพ หรือเพิ่งเริ่มทำการค้าจึงสามารถสร้างความรุ่งเรืองให้แก่กิจการ และตั้งตัวได้อย่างรวดเร็ว เช่น การให้เครดิตสินเชื่อการค้าซึ่งกันและกัน การให้กู้ยืมโดยไม่มีคอกเบี้ย การจ้างชาวให้ทราบโดยทั่วกันในหมู่สมาชิกให้คำแนะนำเกี่ยวกับความโน้มเอียงและนโยบายทางเศรษฐกิจ ชักชวนป้องกันมิให้เกิดการแข่งขันอันไม่พึงประสงค์ขึ้น มีสมาคมอาชีพ มูลนิธิของตระกูลเป็นกองทุนให้ความช่วยเหลือ และส่งเสริมกิจการค้า ทั้งยังมีสมาคมหรือหอการค้าจีนเป็นปรากฏการณ์สำคัญอีกชั้นหนึ่ง

หอการค้าจีนก่อตัวขึ้นมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๑ แต่มีชื่อภาษาไทยเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย โดยมีจุดประสงค์สำคัญเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ทางการค้าของมวลสมาชิก ลักษณะการรวมตัวของหอการค้าจีนมีหลักการทั่วไปคล้ายคลึงกับหอการค้าของชาติอื่น ๆ คือ

๑. คนต่างคำที่เข้ามาประกอบอาชีพต่าง ๆ ในประเทศไทยนั้นมีกลุ่มธุรกิจของตัวเองเพื่อเผยแพร่ข่าวสาร เจริญข้อตกลงเพื่อดำเนินงานร่วมกัน เพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของคนในชาติของคน กลุ่มธุรกิจนี้คือ หอการค้าชนิดต่าง ๆ
๒. ในอาชีพธุรกิจ หรือการค้าที่สำคัญ ๆ จะมีสมาคมการค้าเป็นศูนย์รวมของผู้ประกอบอาชีพในธุรกิจแขนงนั้น ๆ เพื่อเป็นพลังต่อรอง คุ้มครองผลประโยชน์ลดการแข่งขัน และเผยแพร่แลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล

Richard J. Coughlin Double Identity : The Chinese in Modern Thailand (Hong Kong University Press, 1960), pp. 32, 49.

ณรงค์ เพชรประเสริฐ, กลุ่มทุนนิยมผูกขาดในประเทศไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งพัฒนา, ๒๕๑๘), หน้า ๑๔๔ - ๑๔๕.

อย่างไรก็ตามหอการค้าจีนมีความสำคัญกว่าหอการค้าของชาติอื่น ๆ ตลอด
 มา เพราะหอการค้าจีนเป็นสมาคมธุรกิจที่ใหญ่ที่สุด และเป็นองค์การของชาวจีนที่
 มีอิทธิพลใหญ่ยิ่งที่สุดในประเทศไทย คำเนิการเพื่อผลประโยชน์โดยเฉพาะ ระหว่าง
 นักธุรกิจชาวจีนกับนักธุรกิจชาติอื่น ๆ ทั้งในและนอกประเทศ ตลอดจนการเป็นผู้แทน
 ตัดต่อรัฐบาลไทย ที่สำคัญยิ่งกว่านั้นคือหอการค้าจีนยังอยู่ในฐานะที่เปรียบเสมือนเป็น
 องค์การทางการทูตที่สำคัญ เพื่อคุ้มครองชุมชนชาวจีนทั้งหมด^๑ ดังนั้นในการดำเนิน
 งานผู้บริหารหอการค้าจีน หรือนักธุรกิจชาวจีนทั่วไปจึงไม่ลังเลใจเลยที่จะให้สินบน
 ข้าราชการ และนักการเมืองที่ซื้อได้ด้วยเงิน เพื่อสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับข้าราชการ
 การผู้มีอำนาจที่จะทำให้ตนสามารถเรียกร้อง หรือมีอภิสิทธิ์ทางการค้าดีกว่าคนอื่น
 ทำให้นโยบายบางอย่างของรัฐบาลที่วางไว้ไม่อาจจะบรรลุเป้าหมายได้^๒ หรือใน
 กรณีที่นโยบายของรัฐบาลขัดกับผลประโยชน์ของคนจีนทั่วไป หอการค้าจีนจะทำหน้าที่
 เป็นตัวแทนชาวจีนทั้งหมดทันทีเพื่อต่อรองกับรัฐบาลไทย ซึ่งบ่อยครั้งที่หอการค้าจีน
 ประสบผลสำเร็จ อิทธิพลทางเศรษฐกิจของชาวจีนสามารถเข้าไปควบคุมการบริหาร
 ประเทศได้ เพราะข้าราชการและนักการเมืองบางคนตกอยู่ใต้อิทธิพลการเงินของ
 พ่อค้าจีนรายใหญ่ ๆ ซึ่งควบคุมหอการค้าจีน ตัวอย่างเช่นในต้นปี พ.ศ. ๒๔๘๑ อัน
 เป็นตอนปลายสมัยของรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา รัฐบาลได้เสนอร่างพระราช
 บัญญัติแรงงานต่อสภาด้วยความมุ่งหมายที่จะจำกัดบทบาทของกรรมกร ซึ่งจะต้องมี
 ผลกระทบกระเทือนต่อกรรมกรส่วนใหญ่ซึ่งเป็นชาวจีนอย่างแน่นอน แต่ปรากฏว่า
 พระราชบัญญัติฉบับนี้ไม่ได้รับการอนุมัติจากสภาให้ใช้เป็นกฎหมายด้วยคะแนนเสียง ๖๒

^๑ William G. Skinner, Leadership and Power in the Chinese Community of Thailand, p. 23.

^๒ Richard J. Coughlin, Double Identity : The Chinese in Modern Thailand, pp. 2,9.

ข้อ ๒๘ ทั้งรัฐบาลเป็นผู้เสนอร่างพระราชบัญญัตินี้เอง

ดังนั้นอิทธิพลต่าง ๆ ของหอการค้าจีนแท้จริงแล้วได้มาจากอำนาจของเจ้าหน้าที่ราชการนั่นเอง เป็นสิ่งที่แสดงถึงความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออกระหว่างอำนาจทางเศรษฐกิจกับอำนาจทางการเมือง^๒ และเป็นพยานว่าเพราะเหตุใด... ชาวจีนในประเทศไทยจึงไม่จำเป็นต้องเรียกร้องอำนาจทางการเมืองโดยเปิดเผย

การเพิ่มประสิทธิภาพแห่งสถาบันอันเป็นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของหอการค้าจีนอีกด้านหนึ่ง เกิดจากการที่ชาวจีนตระหนักดีว่าตนจะต้องคงความเป็นจีนของตนไว้เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นแน่นเหนียว และการรวมตัวอย่างมั่นคงตลอดไป หอการค้าจีนจึงมิได้มุ่งทำงานในค่านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว แต่ยังทำหน้าที่เป็นสถาบันทางสังคมที่ดำเนินกิจการต่าง ๆ เกี่ยวกับปัญหาทางวัฒนธรรมด้วย นโยบายการจัดตั้งสาขาของหอการค้าจีนจึงมิได้มุ่งอยู่แต่ในเมืองใหญ่ ๆ แต่จะกระจายไปทุกแห่งที่มีชุมชนชาวจีนตั้งอยู่^๓

ความสำคัญและผลสำเร็จในการเป็นศูนย์กลางส่งเสริมบทบาทด้านการพาณิชย์ของหอการค้าจีนนั้น รัฐบาลไทยหลายสมัยเฝ้ามองดูตลอดมา แต่ไม่มีรัฐบาลใดกล้าริเริ่มนำแบบอย่างดังกล่าวมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ชาวไทย จนกระทั่งถึงรัฐบาลหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองซึ่งมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอย่างจริงจัง จึงได้มีการนำเอาวิธีการของชาวจีนมาใช้ รัฐบาลจัดตั้งหอการค้าไทย (Siamese Chamber of Commerce) ขึ้นเมื่อวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ หลังจากหอการค้า

^๑ William G. Skinner, Chinese Society in Thailand, An Analytical History, p. 220.

^๒ มารวย ผดุงสิทธิ์, "ความสำคัญระหว่างนโยบายบัญชี นโยบายภาษี และการพัฒนาเศรษฐกิจ", พัฒนบริหารศาสตร์ ๑๔ (เมษายน ๒๕๑๗) : ๕๒.

^๓ ญาติ ไหวที, การปกครองของไทย (กรุงเทพมหานคร : โอเคียนส์โตร์, ๒๕๑๘), หน้า ๕๐ - ๕๑.

จีนตั้งมาแล้ว ๒๕ ปี เพื่อจะส่งเสริมชักจูงให้คนไทยหันมาประกอบอาชีพค้าขายจน
เป็นปึกแผ่นมั่นคงคั่งเช่นชาวจีนบ้าง โดยมีหลักการสำคัญ ๖ ประการ คือ

๑. เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้ากับประชาชน
๒. แลกเปลี่ยนและให้ความรู้ต่าง ๆ
๓. ช่วยเหลือพ่อค้าไทยเท่าที่จะทำได้
๔. ส่งเสริมการค้าติดต่อระหว่างพ่อค้าในและนอกประเทศ
๕. บำรุงและส่งเสริมพ่อค้าไทย
๖. ปลุกฝังคนไทยให้นิยมการค้ามากขึ้น

แต่ปรากฏว่าหอการค้าไทยที่จัดตั้งขึ้นไม่สามารถดำเนินงานให้บรรลุตาม
ความมุ่งหมายได้ จำนวนคนไทยที่หันมานิยมทำธุรกิจการค้าไม่มากพอที่จะทำลาย
อิทธิพลทางเศรษฐกิจของชาวจีน หรือพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้ก้าวหน้าได้
เพราะคนไทยส่วนมากยังคงนิยมที่จะรับราชการ และนอกจากลักษณะบางอย่าง เช่น
ความรักสบาย ความถือตัว ความสุ่ยสุ่ยใจร้อน^๒ จะเป็นอุปสรรคพื้นฐานคือ
อาชีพการค้าแล้ว วิธีดำเนินการค้าของคนไทยมักจะเริ่มจากการสร้างองค์การที่
ใหญ่โตขึ้นก่อนด้วยทุนจำนวนมาก แล้วจึงสรรหาบุคคลเข้าปฏิบัติหน้าที่ ไม่นิยมการ
ทำงานแบบครอบครัวเดียวกัน และส่วนใหญ่จะแข่งขันกันเองในการประกอบธุรกิจ^๓
ดังนั้นหอการค้าไทยสมัยแรกนี้จึงไม่อาจเป็นองค์การที่เข้มแข็งได้ เพราะพ่อค้ารวม
กันไม่ค่อยดี พื้นฐานทางการค้าโดยทั่วไปของคนไทยอ่อนแอ คนไทยยังขาดลักษณะ

^๑ สมาคมพ่อค้าไทย, "ประวัติสมาคมพ่อค้าไทย" ที่ระลึกเปิดอาคาร
สมาคมพ่อค้าไทย (พระนคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๔), หน้า ๓.

^๒ ยูเฟเรศ มิลลิแกน, "บทบาทของชาวจีนในประเทศไทย", หน้า ๗๒.

^๓ เกษม จาคิกวนิช, "รัฐวิสาหกิจกับเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของชาติ"

วิจัยวิรัช, ๑๕ (เมษายน ๒๕๑๖) : ๑๗

ของบุคคลทางเศรษฐกิจ คือขาดความกระตือรือร้นที่จะยังชีพด้วยการค้าขาย ไม่
รู้จักเก็บออม ไม่ค่อยมีการลงทุน จึงรวมกลุ่มกันไม่ค่อยคิดล้มลุกคลุกคลานเรื่อยมา

การประกอบการค้าระหว่างประเทศ

สนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. ๒๓๘๘ ถือว่าเป็นตัวการสำคัญในการกระตุ้นและ
ผลักดันให้ขนาดการค้าและการเกษตรขยายตัวกว้างขวางขึ้นกว่าในอดีต ทั้งนี้เพราะ
นับตั้งแต่เริ่มมาสินค้าค้านเกษตรกรรมก็เป็นที่ต้องการของตลาดต่างประเทศมากขึ้น ผล
ที่ติดตามมาอีกประการหนึ่งของการค้าระหว่างประเทศคือการขนส่งภายใน ซึ่งแม้จะ
ไม่ได้ทำให้เกิดการพัฒนาในกระบวนการผลิตมากนัก แต่เป็นองค์ประกอบสำคัญอย่าง
หนึ่งที่ช่วยขยายตลาดภายใน เพราะความต้องการในสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคเพิ่ม
ปริมาณสูงขึ้น ทำให้การผลิตขยายตัว เกษตรกรขายสินค้าของตนได้มากและสะดวก
ขึ้นกว่าในอดีต

นับแต่นั้นมา ระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยจึงเปลี่ยนแปลงไปจากการผลิต
สินค้าทุกประเภทเพื่อเลี้ยงตัวเองภายในประเทศมาเป็นการผลิตสินค้าจำกัดประเภท
ให้มีปริมาณมากขึ้นเพื่อส่งออก และแลกเปลี่ยนสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องการเป็นสินค้าขาเข้า
กลับมาใช้ในประเทศ สินค้าขาออกที่สำคัญระยะเริ่มแรกได้แก่ ข้าว ยางพารา ฝ้าย
และไม้สัก ดังนั้นความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของไทยส่วนใหญ่จึงขึ้นอยู่กับ
การผลิตสินค้าขั้นมูลฐานเพื่อส่งออกเหล่านี้ ราคาสินค้าออกเหล่านี้ในตลาดต่างประเทศ
จึงมีความสัมพันธ์กันโดยตรงกับระดับราคาสินค้า และภาวะการผลิตเกษตรกรรมภายใน
ประเทศ การค้าระหว่างประเทศจึงมีผลต่อเศรษฐกิจภายในประเทศอย่างมาก

และทำให้ภาวการณ์เศรษฐกิจและตลาดการค้าภายในประเทศบางขณะซบเซาหรือเฟื่องฟูอย่างไม่แน่นอน ส่งผลเป็นสายโซ่ไปสู่ภาวะการครองชีพของเกษตรกรซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศด้วย

แม้ว่าผลผลิตทางเกษตรกรรมของไทยจะมีตลาดกว้างขวางเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เพราะรัฐบาลมีนโยบายที่จะให้พ่อค้าประกอบการค้าได้โดยเสรี แต่ภายในระบบตลาดนั้นมีเพียงชาวต่างประเทศที่เข้าไปควบคุมขั้นตอนต่าง ๆ ไว้ทั้งหมด ซึ่งในระยะแรกส่วนใหญ่ได้แก่ชาวตะวันตก ต่อมาเมื่อชาวจีนสามารถสร้างอิทธิพลทางการค้าขึ้นมาเป็นปึกแผ่นแล้วการค้าระหว่างประเทศของไทยจึงค่อย ๆ ตกอยู่ในอิทธิพลของชาวจีนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ต่อมาไม่นานบริษัทสินค้าขาออก และสินค้าขาเข้าที่เป็นตัวกลางระหว่างชาวไร่ชาวนากับตลาดโลกจึงก่อตั้งขึ้นมากมายโดยนายทุนต่างชาติทั้งสิ้น^๒ ดังตัวอย่างเช่นใน พ.ศ. ๒๔๓๓ (๑๘๙๐) กงสุลอังกฤษที่กรุงเทพฯ ได้ทำบันทึกเกี่ยวกับธุรกิจการค้าระหว่างประเทศของไทยว่า ธุรกิจเหล่านี้อยู่ในมือของชาวจีนถึง ๖๒ % ชาวอังกฤษ ๒๖ % ชาวอินเดีย ๘ % และชนชาติอื่น ๆ อีก ๔ %^๓ อย่างไรก็ตามการค้าระหว่างประเทศของไทยก็ดำเนินด้วยดีตลอดมา ขณะเดียวกันเรือสินค้าของประเทศต่าง ๆ ที่เดินทางเข้ามาติดต่อกับไทยเพิ่มขึ้นตลอดเวลา (ดูรายละเอียดจากตารางที่ ๓๙ ในภาคผนวก) สินค้าออกที่สำคัญยังคงได้แก่ ข้าว ยางพารา ดีบุก และไม้สัก ซึ่งพ่อค้าต่างชาติรายย่อยทั่วไปจะกว้านซื้อจากผู้ผลิตภายใน

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

พฤติไกร คู่อิมพร, "การเพิ่มประชากรกับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๒), หน้า ๔๓.

^๒ "ต่างประเทศพูดถึงเศรษฐกิจไทย", ศรีกรุง (๑๖ พฤศจิกายน ๒๔๘๒)

: ๒

^๓ William G. Skinner, Chinese Society In Thailand; An Analytical History, p. 102.

ประเทศแล้วส่งมาขายพ่อค้าใหญ่ในกรุงเทพฯ เพื่อรวบรวมส่งออกไปขายต่างประเทศ
อีกทอดหนึ่ง

ในบรรดาสินค้าขาออกทั้งหมด ข้าวเป็นสินค้าออกที่สำคัญที่สุด โดยเฉพาะ
ช่วงเวลา ก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ เกือบครึ่งหนึ่งของสินค้าที่ส่งออกทั้งหมดได้
แก่ ข้าว

ตารางที่ ๔ มูลค่าเฉลี่ยสินค้าขาออกที่สำคัญของประเทศไทยตั้งแต่
พ.ศ. ๒๔๗๘ - ๒๔๘๒ (หน่วย ๑ ล้านบาท)

ปี	ข้าว	คิด%ของ ปริมาณรวม	ยาง	คิด%ของ ปริมาณรวม	คิงุก	คิด%ของ ปริมาณรวม	รวมสินค้า ออกทั้งหมด	คิด%ของ ปริมาณรวม
๒๔๗๘- ๒๔๘๒	๘๖.๕	๘๘.๗	๑๘.๘	๑๐.๖	๒๕.๖	๑๖.๖	๑๗๗.๘	๑๐๐

ที่มา T.H. Silcock, Thailand : Social and Economic Studies in
Development (Cambera : Australian National University Press,
1967), p. 133.

พ่อค้าข้าวส่งออกส่วนใหญ่ซึ่งเป็นชาวจีนจะตั้งโรงสีขึ้นตามริมฝั่งแม่น้ำเจ้า
พระยาในเขตกรุงเทพฯ ชนนบุรี เพื่อความสะดวกในการซื้อข้าวจากพ่อค้าข้าวสารใน
ต่างจังหวัด ที่จะพากันล่องเรือนำข้าวเปลือกมาขายยังกรุงเทพฯ และชนนบุรี ก่อน
สงครามโลกครั้งที่ ๒ โรงสีในกรุงเทพฯ และชนนบุรีจึงได้รับซื้อข้าวเปลือกไว้ทั้งหมด
เป็นจำนวนถึง ๔,๐๐๐ ตัน ข้าวทุกระสอบจากประเทศไทยที่ส่งออกไปขายยัง

Phairach Krisanamis "Paddy Price Movements and Their
Effect on the Economic Situation on Farmers in the Central Plain
of Thailand" (Unpublished Ph.D. Thesis, Indiana University, 1976),
p. 15.

ตลาดนอกประเทศจึงต้องผ่านมือพ่อค้าชาวจีนแทบทั้งสิ้นประมาณกันว่าปีหนึ่ง ๆ เรามี
 ชาวจำหน่ายไปต่างประเทศประมาณ ๑๐๐ ล้านบาท ในจำนวนนี้พ่อค้าชาวจีนจะซื้อ
 ไปประมาณ ๗๕ ล้านบาท หรือ ๓ ใน ๔ ส่วนของสินค้าข้าวของเรา โดยจะส่งไป
 ยังร้านจำหน่ายข้าวของคนซึ่งตั้งอยู่ในฮ่องกง สิงคโปร์ ชวา และคิวบา

ถึงแม้สินค้าขาออกของไทยส่วนใหญ่จะมีประเทศอุตสาหกรรมเป็นสถานีปลายทาง
 ทางสุดท้าย แต่ขั้นตอนในการขายสินค้าของเราก็ก็นำไปต้องผ่านมือพ่อค้าคนกลาง
 อีกต่อหนึ่ง ดังนั้นสินค้าส่วนมากจะส่งไปจำหน่ายในประเทศซึ่งอยู่ในทวีปเอเชีย คือ
 สิงคโปร์ ปีนัง และฮ่องกง เป็นจำนวนถึง ๗๐ % ของสินค้าออกทั้งหมด สินค้า
 ขาออกส่วนที่เหลือส่งไปขายยัง อินเดีย ญี่ปุ่น และลังกา ส่วนที่ส่งโดยตรงไปยัง
 ฮอลันดา เยอรมันและอังกฤษมีเพียง ๓ % เท่านั้น เพราะขณะนั้นประเทศเรามี
 ท่าเรือที่สามารถใช้ในการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศได้จริง ๆ เพียงแห่งเดียว
 คือ ท่าเรือกรุงเทพ ซึ่งไม่สามารถใช้ได้อย่างสะดวกเพราะมีสันดอนขวางกั้นร่องน้ำ
 ทวีปบริเวณปากแม่น้ำเจ้าพระยา เรือเดินทะเลธรรมดาที่กินน้ำลึกกว่าระดับร่องน้ำที่
 สันดอนจะต้องลำน้ำลึกสินค้าขึ้นลงที่เกาะสีชังเสียบางส่วนจนเรือลอลำน้ำตื้นพอ
 ข้ามสันดอนได้จึงเดินทางต่อเข้ามา ครั้นเมื่อน้ำเข้ามาถึงกรุงเทพแล้วจะบรรทุก
 สินค้าเต็มทีออกไปขายยังต่างประเทศที่บรรทุกไปไม่ได้ เพราะเรือจะติดตันที่สันดอน
 เช่นเดียวกัน จำเป็นต้องบรรทุกไปแต่พอประมาณที่จะผ่านสันดอนได้ แล้วใช้เรือ
 ลำน้ำลึกออกไปส่งเพิ่มเติมที่เกาะสีชัง ส่วนท่าเทียบเรือที่มีอยู่ในกรุงเทพฯขณะนั้น
 โดยมากเป็นของบริษัท และเอกชน มีเพียงไม่กี่แห่ง เรือใหญ่ ๆ เข้าเทียบท่าได้

"เรื่องไทยกับจีน", ไทยใหม่ (๒๒ กรกฎาคม ๒๔๘๑) : ๑๘,

เพียงลำหนึ่งหรือสองลำเท่านั้น เราจึงจำเป็นต้องส่งสินค้าผ่านไปยังสิงคโปร์ ปีนัง ฮองกง เพื่อส่งไปยังประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกอีกต่อหนึ่ง^๒ โดยมีเรือกลไฟ ของนอร์เวย์บรรทุกสินค้าขาเข้า และขาออกเป็นส่วนมาก รองลงมาก็เป็นเรือ กลไฟของชาวอังกฤษ^๓ (ดูรายละเอียดจากตาราง ๓๕) ส่วนสินค้าเข้าของประเทศส่วนใหญ่ได้แก่ สินค้าสำเร็จรูป และเคมีภัณฑ์ต่าง ๆ

แม้ว่าการค้าระหว่างประเทศจะเป็นผลดีคือทำให้ประเทศได้รับประโยชน์ จากความชำนาญเฉพาะอย่าง ซึ่งก็คือการรักษา ความเจริญแบบสมดุลง่ายในเศรษฐกิจแบบยังชีพ แต่ประโยชน์จากการค้าระหว่าง ประเทศที่ได้รับนั้นคุ้มกันหรือไม่กับรายได้ของสินค้าของประเทศ อันเป็นสินค้าเกษตร กรรมที่มีระดับราคาไม่แน่นอนจนกลายเป็นจุดอ่อนของระบบเศรษฐกิจของประเทศ นอกจากนี้แม้ว่าตลาดต่างประเทศ และประชากรที่เพิ่มขึ้นจะเป็นประโยชน์ต่อการผลิต สินค้าขาออก แต่การที่รัฐไม่ได้จัดให้มีการกระจายรายได้อย่างถูกต้องนั้นทำให้ผล ประโยชน์ส่วนใหญ่จากการค้าตกอยู่กับคนบางกลุ่มของประเทศ คุณลักษณะการค้าระหว่าง ประเทศที่ได้เปรียบจึงไม่มีผลต่อการพัฒนาโครงสร้างทางเศรษฐกิจโดยส่วนรวม เพราะ เป็นเพียงความหมายในทางบัญชี โดยความเป็นจริงรายได้จากสินค้าออกจำนวนมาก มายนั้นตกค้างอยู่ในต่างประเทศ เช่น สิงคโปร์ ฮองกง จีน อังกฤษ หรือเคนมาร์ค

กระทรวงการเศรษฐกิจ กรมพาณิชย์, "ความสำคัญของท่าเทียบเรือ", ข่าวสินค้าและจดหมายเหตรายการเศรษฐกิจการค้า ๘(๑๗ มกราคม ๒๔๘๕) :

๒๐ - ๒๑

^๒ "ต่างประเทศพูดถึงเศรษฐกิจไทย", ศรีกรุง (๑๖ พฤศจิกายน ๒๔๘๒)

: ๖, ๑๗

^๓ "ไทยแสดงกำลังรบवादต่างประเทศ", ไทยใหม่ (๒๓ มิถุนายน ๒๔๘๒)

: ๓๘

เป็นต้น เพราะผู้ประกอบการส่งออกเป็นชาวต่างชาติแทบทั้งสิ้น ยิ่งกว่านั้นส่วนที่ตกค้างอยู่ภายในประเทศ หรือผลกำไรที่เกิดขึ้นภายในประเทศชาวจีนยังนิยมที่จะส่งกลับไปยังบ้านเกิดเมืองนอนของตน เพื่อเลี้ยงดูครอบครัวและญาติพี่น้องที่ยังคงอยู่โดยร้านโอนเงินชาวจีนที่เรียกว่า โปยก้วน ซึ่งดำเนินกิจการอยู่ในสมัยนั้น ๘ บริษัทด้วยกัน เป็นบริษัทกลุ่มแค้จิว ๕ บริษัท กลุ่มแคะ กลุ่มกวางตุ้ง กลุ่มฮกเกี้ยน กลุ่มละ ๑ บริษัท

สำหรับจำนวนเงินที่ส่งออกในระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ นั้นไม่มีใครทราบว่าตกปีละเท่าใดนอกจากการคาดคะเน เช่น Mr. Doll ที่ปรึกษากระทรวงการคลังในสมัยนั้นประมาณว่าตกปีละถึง ๒๐ ล้านดอลลาร์^๒ แต่สถิติชุดการค้าระหว่างประเทศที่รัฐบาลไทยบันทึกไว้ นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔๕๔ (ค.ศ. ๑๙๑๐ - ๑๙๑๑) ถึง พ.ศ. ๒๔๘๑ - ๒๔๘๒ (ค.ศ. ๑๙๓๘ - ๑๙๓๙) ชี้ว่าประเทศไทยมีมูลค่าการค้าเกินดุลทั้งสิ้น ๑,๑๘๙ ล้านดอลลาร์ แต่รัฐบาลกู้เงินจากต่างประเทศมาอีกถึง ๒๐๐ ล้านดอลลาร์ ดังนั้นเงินตราที่ถูกส่งออกนอกประเทศจึงต้องมีจำนวนมากกว่า ๑๐๐๐ ล้านดอลลาร์^๓ ตัวเลขเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าประเทศต้องสูญเสียเงินเป็นจำนวนมากไปโดยที่กลไกอำนาจรัฐไม่สามารถจะควบคุมได้ ขณะเดียวกันก็ไม่ได้มีการสร้างมาตรการใด ๆ ขึ้นเพื่อนำเงินส่วนนั้นมาใช้พัฒนา หรือเพื่อประโยชน์อื่น ๆ ภายในประเทศ และการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศก็ได้รับความสนใจหรือให้ความสำคัญ

^๑ เสนาะ คุณากุล, นโยบายการเงินการคลัง และการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย เล่ม ๒ (เอกสารทางวิชาการประกอบการสัมมนาว่าด้วยทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๐๘), หน้า ๑๗๘.

^๒ ยูทเวศ มิลลิแกน, "บทบาทของชาวจีนในประเทศไทย", หน้า ๘๗.

^๓ วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร, เศรษฐกิจอุตสาหกรรม (พระนคร : บริษัทประชาชน, ๒๕๑๓), หน้า ๒๑.

น้อยกว่าที่ควรจะเป็น เพราะการจัดทำงบประมาณของรัฐบาลยังคงเน้นหนักในด้าน การป้องกันประเทศ คือปี พ.ศ. ๒๔๗๓ (ค.ศ. ๑๙๓๐) เป็นจำนวนเงิน ๑๘.๕๑ ล้านบาท หรือ ๒๐ % ของงบประมาณทั้งหมด ในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ (ค.ศ. ๑๙๓๕) เป็นจำนวน ๒๓.๑๖ ล้านบาท หรือ ๒๗ % ของงบประมาณทั้งหมด^๑ สิ้นค้าประเภท ทุนและเครื่องจักรที่ส่งเข้ามาใช้ในประเทศมีมูลค่าน้อยกว่า ๑๐ % ของมูลค่าสินค้าเข้า ทั้งหมดระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔๕๔ (ค.ศ. ๑๙๑๐ - ๑๙๑๑) ถึง พ.ศ. ๒๔๘๑ - ๒๔๘๒ (ค.ศ. ๑๙๓๘ - ๑๙๓๙)^๒

การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจจากเพื่อเลี้ยงตัวเอง (self-sufficient economy) มาเป็นระบบเศรษฐกิจแบบการเงิน (Monetized economy) เพื่อการค้าทั้งภายในและระหว่างประเทศ แม้จะเกิดความเจริญในทางเศรษฐกิจ แต่ประโยชน์ที่แท้จริงไม่ได้ตกอยู่ภายในและกระจายสู่คนทั่วประเทศเพราะระบบเศรษฐกิจแบบเสรีของเรากลับถูกกลุ่มพ่อค้าเข้าควบคุมและจัดสรรผลประโยชน์ระหว่างกันอย่างเอาวิเศษเปรียบ ผลผลิตของเกษตรกรถูกรูดราคา การสะสมทุนเพื่อลงทุนดำเนินการค้าหรืออุตสาหกรรมมีปริมาณไม่มากพอ ประโยชน์ส่วนเกินที่ได้รับอย่างเป็นกอบเป็นกำถูกส่งออก หรือตกค้างอยู่ในต่างแดน องค์กรทางเศรษฐกิจอื่นไม่ได้มุ่งที่จะส่งเสริมการลงทุนภายในประเทศ การลงทุนภายในประเทศจึงมีอยู่อย่างจำกัดไม่สามารถพัฒนาประเทศโดยรวดเร็วได้ สิ่งที่ถูกกล่าวมานี้จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เศรษฐกิจของไทยสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ไม่ขยายตัวเท่าที่ควร

^๑ James C. Ingram, Economic Change in Thailand since 1850, p. 192.

^๒ วิจิตรวงศ์ ณ ป้อมเพชร, เศรษฐกิจอุตสาหกรรม, หน้า ๒๒.

นโยบายพัฒนาธุรกิจพาณิชย์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก้าวเข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีเรียบร้อยแล้ว นโยบายสร้างชาติทั้งทาง เศรษฐกิจและการเมือง เพื่อทำให้ประเทศไทยเป็นมหาอำนาจดังเช่นญี่ปุ่นชาติในเอเชียที่เป็นมหาอำนาจอยู่ในขณะนั้น ตามปณิธานของผู้ นำได้เริ่มดำเนินขึ้นทันทีอย่างจริงจัง และแข่งแกร่งมาก แม้ในคำแถลงของรัฐบาล จะใช้คำพูดที่ค่อนข้างโน้มเอียงว่า "รัฐบาลจะถือเอาการครองชีพของราษฎรตามควรแก่ ทัศนภาพ เป็นหลักสำคัญ และโดยนัยนี้พยายามให้ประชาชนชาวสยามมีความรู้ความ ชำนาญและเกิดนิยมในวิชาอาชีพต่าง ๆ มีกระทรวง เศรษฐการบำรุงอาชีพการค้า ของพลเมืองโดยวิธี เช่น หาตลาดสินค้าไทยภายนอกประเทศ และพยายามให้ใช้ สินค้าไทยภายในประเทศ จะบำรุงสินค้าสำคัญบางอย่างของประเทศ เช่น ข้าว และหาวิธีจัดการค้านั้นให้ได้ผลยิ่งขึ้น" แต่แนวนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาลที่ จริงนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ซึ่งมีจุด ประสงค์ในการสร้างชาติไทยว่า "นอกจากการทำสงครามทางอาวุธแล้วยังจะต้อง ทำสงครามทาง เศรษฐกิจ และทางวัฒนธรรมด้วย ในทางเศรษฐกิจนั้นถ้าเราจะให้ สู้กับเขาได้ การค้าทั้งหมดของประเทศจะต้องตกอยู่ในคอนโทรลของเรา แต่เวลา นี้ตรงกันข้าม ทุกอย่างอยู่ในมือชาวต่างประเทศ แล้วเราจะไปทำสงครามเศรษฐกิจ กับเขาได้อย่างไร"^๒ นั่นคือการข้อยกแย้งบทบาทของชาวต่างประเทศในค่านิยมการค้า และกิจการสาขา เศรษฐกิจต่าง ๆ ในประเทศกลับคืนมาเป็นของคนไทยเจ้าของ

^๑ รุ่งฤทธิ ศยามานนท์, รวบรวม . นโยบายรัฐบาลไทย พ.ศ. ๒๔๗๕- ๒๕๑๕ (แผนกตำราและคำบรรยาย คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐), หน้า ๘๘.

^๒ กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๓๗/๒๔๘๕, วันพุธที่ ๒๕ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๘๕ "เรื่องนโยบายเกี่ยวกับการพาณิชย์", หน้า ๒๓.

ประเทศไทยได้ ดังนั้นรัฐบาลจึงถือว่าปัญหาชาวจีน เป็นปัญหา เป็นตายของประเทศ เพราะธุรกิจพาณิชย์ทั้งหมดของประเทศขณะนั้นอยู่ในกำมือของชาวจีนแทบทั้งสิ้น คู่สงครามเศรษฐกิจของไทยจึงหมายถึงชาวจีนนั่นเอง

ความต้องการและความรู้สึกซึ่งพฤติกรรมของชาวจีนที่มีอิทธิพลอยู่ในประเทศขณะนั้น พิจารณาได้จากทัศนะของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งได้ให้สัมภาษณ์แก่ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ เกี่ยวกับปัญหาเศรษฐกิจที่ประเทศไทยเผชิญหน้าอยู่ในขณะนั้นว่า

รู้สึกเจ็บใจที่ถึงตระกูลจีนที่ไร้เจ็กปี้ร้านขายของหมด หมูก็ไม่มีกิน กับชาวจีนที่ไม่มีขาย เป็นเพราะคนไทยชอบแต่สบายทำราชการ ไม่รู้จักหัดทำมาค้าขายกับเขาบางอะไร ๆ ก็ได้แต่คอยซื้อเขาทำเคียว ประเทศไทยต้องเป็นท่าสทางเศรษฐกิจ ตกอยู่ในมือคนต่างชาติอย่างโง่หัวไม่ขึ้น ชนิดที่เรียกว่ามัจฉูกคนอื่นเขาหายใจ เขาจะบีบก็ตาย จะคลายก็รอด เสียใจจริง ๆ เวลาตระกูลจีน ไปทางไหนก็เห็นแต่ชาวจีนเต็มไปหมด คนจีนเขาขยันขันแข็งในการทำมาหากิน เขาช่วยเหลือซึ่งกันและกันจนร่ำรวยเป็นเศรษฐีไปตาม ๆ กัน ถ้าคนไทยยังลืมนิสัยสุขสบายอย่างนี้ อีกหน่อยจะต้องเอาน้ำตาเช็ดหัวเขาหมดทั้งชาติ

ความจริงแล้วทัศนะของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่ใช่ของใหม่สำหรับประเทศไทยนัก เพราะผู้นำในอดีตบางท่านได้เคยแสดงความหวาดกลัวบรรดาชาวจีนในประเทศไทยมาเป็นเวลานานแล้ว แต่ไม่มีผู้นำคนใดในอดีตที่ตัดสินใจนำมาตรการรุนแรงมาใช้กับชาวจีน เพื่อสนองความไม่พึงพอใจฐานะและบทบาทของชาวจีนดังกล่าว

ประเกียบ คล่องตรวจโรค, ๕๐ ปีของข้าพเจ้า (พระนคร : อินเตอร์เนชั่นแนล บีสซีเนสส์ ที เวลลอปเม้นต์, ๒๕๑๓), หน้า ๑๕๐ - ๑๕๑.

ความรู้สึกไม่สะดวกและไม่พอใจ เกี่ยวกับปัญหาอิทธิพลทางเศรษฐกิจของชาวจีนที่ เกิดขึ้นในกลุ่มชนชั้นนำคนไทย ซึ่งมีอำนาจบริหารบ้านเมืองเกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัย สมบูรณาญาสิทธิราชแล้ว ดังปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในนามอัครพาทู เรื่องโคลนตมคัลล่อและยิวแห่งบูรพาทิศ หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองรัฐบาลไทยสมัยประชาธิปไตยมีความรู้สึกที่รัฐบาลไทยในอดีตปล่อยให้ ละเลยต่อชาวจีนมากเกินไปจนกระทั่งชาวจีนสามารถครอบงำเศรษฐกิจของ ประเทศไว้ได้ จึงเคลื่อนไหวที่จะดึงการค้าให้มาตกอยู่ในมือคนไทยบ้าง แต่ไม่ บรรลุผลสำเร็จ รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม รับความคิดนี้มาดำเนินการ ต่อเพื่อ ประโยชน์แห่งความมั่นคงในฐานะรัฐบาลของตนอีกด้วย เพราะแม้จะมีการสนับสนุน จากกำลังทหารอย่างเข้มแข็ง แต่รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ก็ยังคงมีลักษณะ เหมือนรัฐบาลที่ได้อำนาจมาจากการปฏิวัติที่ผ่านมาแล้วในอดีต คือการขึ้นมาใช้อำนาจ ทางการเมืองและการควบคุมกลไกในระดับรองลงมานั้นลงไป เป็นไปโดยปราศจากพื้นฐานทางเศรษฐกิจ อำนาจทางการเมืองที่จอมพล ป.พิบูลสงคราม มีอยู่จึงได้ถูกนำมา ใช้สร้างอำนาจทางเศรษฐกิจในเวลาต่อมา และได้พบว่าปรากฏการณ์ที่ชาวต่างชาติ สร้างขึ้นนั้นมั่นคง และเป็นอุปสรรคสำคัญ การค้าในเมืองไทยที่สำคัญ และมีขนาดใหญ่โตมักเป็นของพวกตระกูลหสี ตระกูลเส็ง หรือแอนด์-โก แทบทั้งสิ้น

การพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาลจึงออกมาในรูปของการดึงอำนาจในการค้าให้ มาอยู่ในอำนาจดำเนินการของคนไทย ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลอีกต่อหนึ่งตามลัทธิ

กระทรวงเศรษฐกิจ, หลักการส่งเสริมบริษัท (เอกสารกองส่งเสริม
บริษัทกรมการค้าภายใน)

เศรษฐกิจที่ยึดถือเป็นหลักอยู่ในสมัยนั้นคือ ไทยนิยม อันเป็นลัทธิที่มุ่งส่งเสริมให้คนไทย
ได้ทำการค้าเพื่อพัฒนาถาวรของตนเองและประเทศชาติ และเพื่อที่จะต่อสู้กับ
ชาวต่างประเทศได้ด้วยการสร้าง และปลูกความรู้สึกราชาตินิยมขึ้นในหมู่คนไทย ทั้งนี้
โดยนายกรัฐมนตรีได้แสดงสุนทรพจน์ในวันชาติเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ แสดงเหตุผลและ
จงใจพลเมืองให้สนับสนุนนโยบายการพาณิชย์ของรัฐบาลว่า

เป็นความจริงที่ข้าพเจ้าได้กล่าวแต่ก่อนว่าเวลานี้การค้าขายและการทำมา
หากินทุกอย่างในชุมนุมชนของไทยเรา มีแต่คนต่างดาวเป็นเจ้าของ ซึ่ง
เขามีอำนาจซึ่งทางบังคับบีบบังคับให้พี่น้องคนไทยต้องทำตามเขาได้ทุกอย่าง . . .
เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเป็นของน่าคิดมากกว่าเราจะยอมให้ภาวะเป็นอยู่อย่าง
นี้ตลอดไปจนถึงบุตรหลานเจียวหรือ? ทุกคนที่รักชาติไทยมีเลือดเป็นคน
ไทยแท้ คงจะเห็นร่วมกันเป็นเอกฉันท์ว่า - เรายอมไม่ได้ ตามนิสัย
ของไทยเราไม่เคยยอมใคร เหตุฉะนั้นข้าพเจ้าจึงขอรับรองพี่น้องชาวไทย
ทั้งหลายให้ร่วมมือกันปลดเปลื้องความหนักใจของชาติทั้งกลาวันให้สูญสิ้น
ไปตามกาลอันสมควรนั้นเถิด จึงจะได้ชื่อว่าเราเกิดเป็นไทย เราถูก
ชาติไทยไว้ด้วยการค้าขาย การทำมาหากินให้เกิดประโยชน์แก่คนไทย
เราเอง เราต้องเริ่มแข่งขันกับชาวต่างชาติที่ทำมาค้าขายอยู่ในบ้านของ
เราเวลานี้ เราต้องสู้เขาให้ได้ ช่วยกันให้ทุกชุมชนชาวไทย มีคนไทย
ค้าขาย และคนไทยเป็นคนซื้อ ไม่ใช่แต่ต่างชาติขายโดยซื่ออย่างเดียว
เหมือนอย่างที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ ชื่นปลอยไว้อย่างนี้ชาติเราจะต้องสูญพันธุ์
อย่างไม่ต้องสงสัย แต่การจะสำเร็จได้ดังกล่าวนั้นยอมอยู่ที่คนไทยช่วย
คนไทยเราเอง สิ่งใดที่คนไทยชายไทยทำ เราเป็นคนไทยต้องซื้อของ
ไทยก่อนอื่น ต้องนิยมของไทย ต้องนึกว่าของไทยดีกว่าของต่างประเทศ
เสมอ ถ้าเราทำได้ดังนี้ อธิปไตยในการทำมาหากินและการค้าปรารถกัน
ก็จะบังเกิดขึ้นแก่คนไทยเราทั่วไป ๒

๑ พระบริรักษ์ ว่าเรานับถือลัทธิไทยนิยม, ไทยใหม่ (๘ มีนาคม ๒๔๘๑)

: ๓๘

๒ กรมโฆษณาการ, สุนทรพจน์นายกรัฐมนตรี ๒๔ มิถุนายน ๒๔๘๒

(พระนคร : โรงพิมพ์พานิชกุลผล, ๒๔๘๒), หน้า ๒๕ - ๒๗.

นโยบายแรกที่รัฐบาลนำมาใช้พัฒนาเศรษฐกิจ และทำลายบทบาททางการค้าของชาวต่างประเทศ คือ การที่รัฐบาลตัดสินใจเข้าประกอบธุรกิจการค้าเองเพื่อให้ประชาชนทำตามในที่สุด โดยรัฐบาลจะสร้างหน่วยธุรกิจขึ้นมาดำเนินการในธุรกิจต่าง ๆ ภายใต้การควบคุมของรัฐบาล และเมื่อหน่วยธุรกิจนั้นสามารถประกอบธุรกิจไปได้อย่างมั่นคงแล้ว รัฐบาลก็จะปล่อยมือจากหน่วยธุรกิจนั้นด้วยการขายหุ้นให้เอกชน แต่อย่างไรก็ตามในระยะ ๕ ปี หรือ ๑๐ ปีแรกรัฐบาลยังไม่สามารถจะปล่อยมือทางการค้าให้แก่ประชาชนได้ เพราะกิจการค้าต่าง ๆ นั้นมีผลต่อความมั่นคงของรัฐบาล และประเทศชาติอย่างมาก ในระหว่างนั้นรัฐบาลจึงต้องทำหน้าที่ถือหุ้นใหญ่เพื่อระคับระคองกิจการเหล่านั้นไว้ก่อน

มาตรการพัฒนาธุรกิจการค้า

จากการที่ผู้นำมีปณิธานแน่วแน่ที่จะแก้ไขภาวะเศรษฐกิจของประเทศให้หลุดพ้นจากสภาพการครอบงำโดยชาวต่างชาติ มาตรการทางเศรษฐกิจของรัฐบาลจึงมีลักษณะรุนแรงตั้งแต่แรกเริ่มเข้ามาบริหารประเทศ โดยเฉพาะการใช้มาตรการรุนแรงต่อชาวจีน รัฐบาลดำเนินไปโดยผลิผลลามาไม่คำนึงถึงผลกระทบกระเทือนต่อเศรษฐกิจของประเทศโดยส่วนรวม แต่ทำไปตามทัศนคติและความต้องการของผู้นำเป็นสำคัญ จนกระทั่งที่ปรึกษาการคลังซึ่งเป็นชาวต่างประเทศ คือ Mr. Doll ทักท้วงขึ้นว่า "ข้าพเจ้าต้องการเตือนคนเหล่านั้นทั้งหมดผู้ซึ่งต้องการเส้นทางอย่างเร่งรีบในการที่จะป้องกันภัยพิบัติว่า การนำเอามาตรการบางอย่างมาใช้จะทำให้เกิดความล่าช้า และไม่อาจจะเร่งรีบให้บรรลุเป้าหมายต่าง ๆ ที่เรากำลังทำอยู่เลย เพราะว่าขณะนี้

* "รัฐบาลถือหุ้นใหญ่ของบริษัทเอกชน", ไทยใหม่ (๒๔ เมษายน ๒๔๘๓)

และปัจจุบันนี้พ่อค้า และเจ้าของร้านค้าชาวต่างประเทศได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของ โครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศ เปรียบเสมือนผาผืนนั่งชันแรกสุดของอาคาร สูง ๆ หลังหนึ่งซึ่งท่านไม่สามารถทุบทำลายผืนนั่งของชันแรกสุดออกไปโดยปราศจาก การทำให้อาคารทั้งหลังล้มครืนลงไปได้เลย"^๑

แม้ว่าจะเป็นการคำตัดสินที่มีเหตุผลตามความเป็นจริง แต่ก็ไม่ได้ได้รับการ พิจารณาจากรัฐบาลเพราะถือว่าชาตินิยมย่อมอยู่เหนือเหตุผลอื่นใด รัฐบาลควรใช้ ชาตินิยมเป็นเครื่องมือเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการผลักดัน ให้ธุรกิจต่าง ๆ เปลี่ยนมาดำเนินการโดยคนไทย หรือให้รัฐเป็นผู้ผูกขาดแต่เพียง ผู้เดียว วิธีการสำคัญคือการกลั่นแกล้งชาวต่างชาติทุกวิธีการ เพราะรัฐบาลถือว่า การกีดกันชาวต่างชาติออกไปจากธุรกิจทุกอย่างเท่านั้นจะเป็นปัจจัยเดียวที่ผลักดันให้ เกิดการพัฒนาขึ้นได้^๒ ซึ่งเป็นการตั้งเป้าหมาย และคาดหวังถึงความสามารถของคน ไทยไว้สูงเกินความเป็นจริง

การดำเนินนโยบายและมาตรการพัฒนาธุรกิจพาณิชย์เพื่อสร้างชาตินั้น รัฐบาลถือว่าทั้งรัฐบาลและประชาชนต่างก็มีหน้าที่ที่จะต้องร่วมมือกันอย่างจริงจัง ดังนั้นกระบวนการพัฒนาดังกล่าวจึงพิจารณาได้ ๒ ประเด็นด้วยกัน คือ

- ๑. ภาครัฐบาล
- ๒. ภาคเอกชน

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ G.O.T., Report of the Finance of Advisor for the Year 1938 -1939, p. 41 - 42.

^๒ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม, สมุดสั่งงานฝ่ายพลเรือน เล่ม ๑

๑. ภาครัฐบาล

เนื่องจากรัฐบาลถือว่าคนไทยยังอ่อนแอไม่พร้อม และไม่มีความสามารถที่จะจัดตั้งธุรกิจการค้าขึ้นเองได้ รัฐบาลต้องรับหน้าที่ให้ความช่วยเหลือทุกทางเพื่อสร้างพลังทางเศรษฐกิจขึ้น การพัฒนาการพาณิชย์ในภาครัฐบาลจึงออกมาในรูปการจัดสรรความช่วยเหลือทุกรูปทุกแบบเพื่อริเริ่ม และวางรากฐานแก่ประชาชน

ก. การตั้งบริษัทการค้าโดยรัฐถือหุ้น

รัฐบาลกำหนดหลักสำคัญในการดำเนินงานว่าไม่ต้องการทำเพื่อหาผลกำไร ดังเช่น บริษัทการค้าของเอกชนทั่วไป ต้องการเพียงวางรากฐานที่มั่นคงให้แก่การค้าและการค้าโดยคนไทย ซึ่งต้องสลัดอำนาจการครอบงำของชาวต่างประเทศทั้งหมดก่อน พร้อมกันนั้นก็ได้มีการพูดแสดงนโยบายและความต้องการของรัฐบาลและโหมโฆษณาปลุกใจให้เห็นความสำคัญของการค้าต่อบ้านเมืองในด้านเศรษฐกิจ การเมือง ในโอกาสต่าง ๆ อยู่เสมอ และยิ่งบ่อยครั้งขึ้นเมื่อรัฐบาลต้องการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองมากขึ้นดังเช่นในสมัยสงคราม ตลอดจนการประกาศรัฐนิยม หลังจากนั้นคณะรัฐมนตรีก็ใช้อำนาจทางการเมืองโดยการลงมติบ่อยครั้งให้รับซื้อ โอน หรือยึดกิจการของชาวต่างประเทศมาดำเนินการจัดตั้งเป็นบริษัทการค้า หรือการออกกฎหมายผูกขาดการค้าสินค้าประเภทต่าง ๆ โดยรัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ผูกขาดหรือถือหุ้นทั้งหมด หรือส่วนใหญ่และอีกส่วนหนึ่งให้เอกชนที่มีสัญชาติไทยเป็นผู้ถือหุ้น นอกจากกิจการที่รัฐตั้งขึ้นด้วยวิธีดังกล่าวแล้วรัฐยังเปิดโอกาสให้เอกชนจัดตั้งบริษัทการค้าขึ้น โดยรัฐมีนโยบายในการถือหุ้นร่วมกิจการนั้น ๆ ดังนี้

พยุง บ. รัตนารมย์ , "บริษัทจังหวัดวัตถุประสงค์และการจัดตั้ง"

รายงานกิจการประจำปี ๒๕๐๘ ของจังหวัดตาก (เอกสารกองส่งเสริมบริษัทกรรมการค้าภายใน), หน้า ๑.

๑. กิจการใดที่เอกชนมีอาจที่จะรวบรวมทุนกันตั้งบริษัทขึ้นโดยลำพังเพื่อที่จะประกอบกิจการอันต้องลงทุนมาก รัฐบาลจะเข้าถือหุ้นส่วนมากในบริษัทนั้น

๒. กิจการบางอย่างอันเป็นกิจการที่ผูกขาดตัดตอน หรือกิจการบางประเภทที่รัฐบาลเห็นว่าอาจจะให้เอกชนเข้าร่วมมือช่วยได้ในอนาคต รัฐบาลก็จะริเริ่มตั้งบริษัทจำกัด เช่นนั้นขึ้นโดยรัฐบาลถือหุ้นข้างมากไว้

๓. บริษัทที่ประกอบกิจการอันเป็นสาธารณประโยชน์ และช่วยเหลือความเป็นอยู่แก่ราษฎรซึ่งรัฐบาลต้องการให้กิจการเป็นปึกแผ่นมั่นคง

สำหรับเงินลงทุนนั้นทางบริษัทที่รัฐบาลตั้งขึ้นเพื่อสาธารณประโยชน์หรือเกี่ยวแก่การผูกขาดตัดตอนก็ใช้เงินจากงบประมาณแผ่นดิน นอกเหนือจากนี้ถ้างบประมาณไม่มีเพียงพอก็ให้กระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ทำสัญญาเงินกู้ตามพระราชบัญญัติจัดการกู้เงินในประเทศเพื่ออุตสาหกรรม พุทธศักราช ๒๔๘๑ แล้วให้กระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ

นำเอาเงินกู้ไปซื้อหุ้นอีกต่อหนึ่ง โดยเฉพาะการซื้อหุ้นในกิจการธุรกิจสินค้าขาออกที่สำคัญ คือ ข้าว ยางพารา ไม้สัก ถั่วฝัก ซึ่งทำรายได้สำคัญให้กับประเทศตลอดมา

เมื่อธุรกิจใจของชาวต่างประเทศต้องล้มเลิกลงไปจากการบีบและกดดันของรัฐบาลแล้ว บริษัทที่รัฐหรือคนไทยถือหุ้นทั้งหลายก็จะได้รับการจัดสรรให้เป็นเอเยนต์จำหน่ายสินค้าสำคัญที่รัฐบาลผูกขาด หรือทำหน้าที่ผูกขาดการผลิตสินค้าสำคัญซึ่งเป็นที่ต้องการทั้งของตลาดภายในและนอกประเทศ พร้อมกันนั้นได้มีการส่งเสริมให้แต่ละบริษัทเปิดสาขาให้ทั่วถึงทุกจังหวัดในทุกภาคของประเทศ โดยผู้ที่มีสัญชาติไทยและไทราน สาขาเหล่านั้นตลอดจนร้านค้าย่อยของคนไทยเป็นผู้รับสินค้าไปขายปลีกอีกต่อ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๘/๒๔๘๔ (วิสามัญ ๒ ครั้งที่ ๒) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓ วันศุกร์ที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ , หน้า ๓๐๑.

หนึ่ง ทั้งนี้เพราะรัฐบาลมีเจตนาที่ว่าจะโอบอุ้มร้านค้าคนไทยให้แทรกแซงไปในตลาดที่มีชาวต่างประเทศค้าขายอยู่ได้ นอกเหนือไปจากความต้องการฝึกอาชีพ และเพื่อเป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการตัดพ้อค้าคนกลางในสินค้านั้น ๆ ออกไป

ขณะเดียวกันรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้ใช้บริษัทเหล่านี้ และสาขาทุกแห่งเป็นเครื่องมือสำหรับมาตรการควบคุม และรักษาเสถียรภาพในด้านราคา ทั้งการขายส่งและขายปลีกที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของประชาชนโดยมิให้กระทบกระเทือนกิจการที่คนไทยทำอยู่ หลักการนี้ยังคงใช้ในเวลาที่ต่อมาเมื่อเกิดสงคราม รัฐบาลได้ใช้ เป็นเครื่องมือแก้ปัญหาความอดอยากขาดแคลนที่เกิดขึ้นทั่วประเทศ การดำเนินนโยบายขั้นแรกได้ใช้ข้าราชการเข้าไปควบคุม และดำเนินนโยบายของแต่ละบริษัท ทั้งนี้เป็นการแก้ปัญหากำลังคนด้วย แต่วิธีการนี้มีข้อเสียมากในการปฏิบัติจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการเปิดช่องว่างให้ชาวจีนสามารถกลับเข้ามามีอิทธิพลในวงการค้า และธุรกิจได้อีกในเมื่อรัฐบาลควบคุมกลไกของรัฐไม่ได้ หรือได้ไม่ถึงถึง เฉพาะอย่างยิ่งระหว่างสงครามที่ประเทศกำลังเผชิญอยู่ขณะนั้น

สำหรับหน่วยงานหรือรัฐพาณิชย์ทั้งในรูปที่รัฐเป็นเจ้าของเองทั้งหมด ตลอดจนบริษัทธุรกิจที่รัฐส่งเสริมในรูปของการถือหุ้นส่วนใหญ่ แล้วให้ออกชนเข้าร่วมด้วยนั้น มีอยู่หลายกิจการด้วยกัน เช่น

บริษัทจังหวัด จำกัด

บริษัทจังหวัด จำกัด เป็นมาตรการสำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามสร้างขึ้นมาจากความคิดของหลวงประดิษฐมนูธรรมที่เคยวางแนวทางไว้

โดยเริ่มดำเนินการอย่างจริงจังครั้งแรก ใน พ.ศ. ๒๕๔๓^๑ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ว่า "ผมต้องการให้เดินนโยบายอย่างเข้มแข็ง มุ่งให้ชาติไทยได้เอกราชในทางเศรษฐกิจให้จงได้ ให้ไทยขายไทยซื้อ"^๒ รัฐบาลจึงหวังว่าบริษัทจะเป็นจุดเริ่มต้นประการหนึ่งที่รัฐบาลจะแสวงหาความร่วมมือจากคนไทยในท้องถิ่นต่าง ๆ ทุกจังหวัด ในการทำให้คนไทยมีโอกาสทำมาค้าขายเอง และจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อส่วนรวมมากที่สุด รัฐบาลกำหนดวัตถุประสงค์และโครงการสำคัญ ๆ ให้บริษัทจังหวัดปฏิบัติดังต่อไปนี้

๑. เพื่อเป็นหน่วยส่งเสริมการค้า ผักการค้าของคนไทย ช่วยร้านค้าย่อย และช่วยแก้ปัญหาให้
๒. เพื่อเป็นหลักของการค้าในท้องถิ่นส่วนภูมิภาค เป็นศูนย์กลางการค้าภายในจังหวัด เป็นหน่วยส่งเสริมให้การค้าของคนไทยก้าวหน้า
๓. เพื่อช่วยรักษาระดับตรึงราคาสินค้าที่จำเป็นแก่การครองชีพของราษฎรมีให้แพงขึ้นผิดปกติ
๔. เพื่อช่วยรักษาระดับราคาพืชผลที่ราษฎรผลิตได้ในท้องถิ่น และรักษามาตรฐานคุณภาพ
๕. เพื่อช่วยส่งเสริมอุตสาหกรรมในครอบครัว และดำเนินอุตสาหกรรมย่อยที่เหมาะสมในท้องถิ่นเมื่อคนไทยมีสามารถทำโดยลำพัง
๖. เพื่อเป็นตัวแทนของทางราชการในเรื่องสินค้าผ่านแดนในสิ่งที่จำเป็น

ประวัติความเป็นมาของบริษัทจังหวัด (เอกสารกองส่งเสริมบริษัท
กรมการค้าภายใน)

^๒ กระทรวงมหาดไทย, รายงานการประชุมข้าหลวงประจำจังหวัด
พุทธศักราช ๒๕๔๔ เล่ม ๑ (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า ๘๒.

ต่าง ๆ ช่วยเหลือบรรเทาความขาดแคลนของเพื่อนบ้านใกล้เคียง

ตั้งนั้นภายในระยะเวลาเพียงปีเดียวการจัดตั้งบริษัทจังหวัดทำได้เกือบครบทุกจังหวัด คือ พ.ศ. ๒๔๘๔ รัฐบาลจัดตั้งบริษัทจังหวัดขึ้นได้ใน (๒๗) จังหวัด ยกเว้นพระนคร ธนบุรี และแม่ฮ่องสอน ต่อมารัฐบาลได้นำเอาบริษัทจังหวัดไปสมทบกับบริษัทไทยนิคมพาณิชย์ จำกัด ดำเนินการค้าอย่างบริษัทเอกชน มีแผนการค้าบริษัทจังหวัดเป็นผู้ประสานงาน ควบคุมการค้า เน้นกิจการและจัดหาสินค้าให้

สำหรับขั้นตอนของการจัดตั้งบริษัทจังหวัดแต่ละแห่งนั้นรัฐบาลดำเนินการดังนี้ คือ เมื่อเริ่มก่อตั้งรัฐบาลถือหุ้น ๕๑ % และทำการโฆษณาชักชวนให้ราษฎรไทยในท้องถิ่นมาถือหุ้น โดยให้คำรับรองว่าจะให้ดอกเบี้ยในเงินหุ้นร้อยละ ๕ นอกจากเงินปันผล ต่อมาเมื่อโอนบริษัทจังหวัดไปขึ้นกับกรมสรรพสามิตในวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ เพื่อความคล่องตัวในการทำงาน เพราะจะทำให้มีลักษณะเป็นบริษัทอิสระจากผลของการประชุมร่วมระหว่าง คณะกรรมการดำเนินงานบริษัทไทยนิคมเจ้าหน้าที่ผู้ใหญ่มกรมสรรพสามิตและกระทรวงการคลังแล้ว ปรากฏว่านอกจากกรม

พยุ่ง ย.รัตนารมย์ "บริษัทจังหวัดวัตถุประสงค์และการจัดตั้ง"
รายงานกิจการประจำปี ๒๕๐๕ ของจังหวัดตาก, หน้า ๑.

^๒ กระทรวงเศรษฐกิจ กรมการค้าภายใน, รายงานประจำปี ๒๔๘๕-๒๕๐๓ (พระนคร : โรงพิมพ์ชาวพาณิชย์, ๒๕๐๖), หน้า ๓๒.

^๓ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๕/๒๔๘๕ (สามัญ)
สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓ วันพฤหัสบดีที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๕, หน้า ๒๑๒.

^๔ "จะโอนบริษัทจังหวัดไปขึ้นตรงต่อกรมสรรพสามิต", ไทยใหม่
(๑๖ กรกฎาคม ๒๔๘๔) : ๑

สรรพสามิตจะถือหุ้นไว้ ๕๑ % รัฐบาลยังให้บริษัทอื่นเป็นกึ่งองค์การของรัฐบาลถือหุ้นอีกส่วนหนึ่งไว้ด้วย วันที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ กรมสรรพสามิตได้ตั้งสำนักงานกลางบริษัทจังหวัดขึ้นเพื่อควบคุมดูแลบริษัทจังหวัดต่าง ๆ โดยเฉพาะเป็นศูนย์กลางในการซื้อขายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของบริษัทจังหวัดทั่วประเทศ และเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นกับบริษัทจังหวัดในลักษณะเป็นเครื่องมือในการผูกขาดสินค้าจำเป็นในแต่ละจังหวัด โดยนโยบายและหลักการดำเนินงานของบริษัทจังหวัดจะมีลักษณะเหมือนกันทุกแห่ง คือ

๑. คัดเลือกบุคคลที่พอจะมีความรู้ในเรื่องเศรษฐกิจการค้ามาฝึกอบรมเพิ่มเติมแล้วจัดส่งไปเป็นผู้จัดการ และผู้ช่วยผู้จัดการบริษัท ตั้งคนไทยให้เข้ามาร่วมงานด้วย

๒. วางระเบียบปฏิบัติออกไปในทำนองกึ่งราชการเพื่อสะดวกแก่การควบคุม

๓. ให้บริษัทจังหวัดเป็นกิจการที่ริเริ่มระบบใช้ตัวเงิน และตัวแลกเปลี่ยนให้แพร่หลายขึ้นเป็นครั้งแรกในเมืองไทย เพื่อมิให้ต้องใช้ธนบัตรหมุนเวียนมากเกินไปในตลาด และฝึกคนไทยให้ใช้ด้วย

๔. ตั้งสินค้าที่รัฐเป็นผู้จัดทุกประเภทให้บริษัทจังหวัดทั้งหมด คือ สุรา บุหรี่ ไม้ซีกไฟ น้ำมัน ไฟ าลา เป็นสินค้าหลักให้บริษัทจังหวัดดำเนินขั้นตอนไป

๕. ให้รับซื้อพืชผลจากเกษตรกร มิให้ถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลางซึ่งล้วนเป็นคนต่างชาติ แล้วส่งให้สำนักงานกลางจัดส่งจำหน่ายต่อไป

๖. ให้พยายามหาวิธีต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมให้คนไทยรู้จักทำการค้าขายและส่งเสริมอุตสาหกรรมย่อยในท้องถิ่น เช่น การทอผ้า ทอผ้า เครื่องเงิน ฯลฯ ให้

เรื่องเดียวกัน

๒ กระทรวงเศรษฐกิจ, กรมการค้าภายใน รายงานประจำปี พ.ศ.

ก้าวหน้ายิ่งขึ้น

การดำเนินกิจการของบริษัทจังหวัดนั้นในระยะต้นมุ่งที่จะจัดการเรื่อง
สินค้าสรรพสามิตให้เรียบร้อยก้าวหน้าไปด้วยดีก่อน เพราะสินค้าสรรพสามิตคือ
สินค้าที่ผลิตจากโรงงานของรัฐบาล เช่น บุหรี่ สุรา และสินค้าเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ ใช้
ให้บริษัทจังหวัดเป็นผู้ผูกขาดค้าขาย และทำหน้าที่เป็นเอเยนต์ส่งสินค้าเหล่านี้ไป
ร้านค้าย่อยอื่น ๆ ของคนไทยที่รัฐบาลสนับสนุนให้จัดตั้งขึ้นทุกตำบลทั่วประเทศ ทั้งนี้
เพื่อให้บริษัทจังหวัดมีฐานะมั่นคงตั้งแต่แรกเริ่ม เมื่อตั้งตัวได้แล้วจึงค่อยขยาย
ขายสินค้าอื่น ๆ รัฐบาลเชื่อว่าถ้าจัดทำตามวิธีดังกล่าวแล้วกิจการบริษัทจังหวัด
ก้าวหน้าไปด้วยดีมีหลักยึดไว้ได้ เพราะในสมัยก่อนคนจีนค้าสุราอย่างเดียวก็นั่ง
สามารถที่จะร่ำรวยไปตาม ๆ กันได้ และเพื่อสนองนโยบายในข้อที่จะเพาะพอก
ค้าไทยขึ้น รัฐบาลส่งเสริมให้จัดตั้งสาขาของบริษัทจังหวัดขึ้นในหมู่บ้านตามคำขวัญ
ของท่านผู้นำที่ว่า จะให้มีคนไทยค้าคนไทยขายถึงหมู่บ้าน

^๑ พญง ร.รัตนารมย์, "บริษัทจังหวัด วัตถุประสงค์ และการจัดตั้ง"
รายงานกิจการประจำปี ๒๕๐๕ ของจังหวัดตาก, หน้า ๒.

^๒ กระทรวงต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม พพ.๒/๒:๘ ความตกลง
ทางการค้าและเรื่องเกี่ยวกับการเงินกับญี่ปุ่น "เรื่องที่ ๓ ร่างความตกลงการค้า
กับประเทศญี่ปุ่น"

^๓ กระทรวงมหาดไทย, รายงานการประชุมข้าหลวงประจำจังหวัด
พุทธศักราช ๒๔๘๔ เล่ม ๑ หน้า ๔๓.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔.

ดังนั้นบริษัทจังหวัดจึงสามารถดำเนินการตามวิธีการ และวัตถุประสงค์ได้
 เกือบเรียบร้อยทั้ง ๆ ที่มีอุปสรรครอบค่านามากมายจากพ่อค้าต่างชาติซึ่งต้องขาดผล
 ประโยชน์ไป และคงจะสามารถประสบความสำเร็จด้วยดีอย่างแน่นอน ถ้าไม่เกิด
 อุปสรรคใหญ่ คือ การสงครามขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ทำให้กิจการซึ่งกำลังก้าวหน้า
 อยู่ต้องหยุดชงัก สินค้าจำเป็นที่มีอยู่ต้องงวดน้อยลง บริษัทจังหวัดเริ่มเปลี่ยนมา
 ดำเนินการเป็นตัวตั้งตัวตีในการรวบรวมสินค้าของประเทศไว้ทั้งหมดตามแบบญี่ปุ่น^๑
 ทางกรมกระทรวงมหาดไทยได้สั่งให้แต่ละจังหวัดสำรวจสินค้าที่มีในจังหวัด และ
 ติดต่อปรึกษากับบริษัทจังหวัดในจังหวัดนั้น ๆ เพื่อให้เตรียมสินค้าจำเป็นไว้ใช้
 และจำหน่ายแก่ประชาชนในจังหวัด^๒ มีการโอนสำนักงานกลางบริษัทจังหวัด และ
 บริษัทจังหวัดต่าง ๆ ไปอยู่ในความควบคุมของกระทรวงพาณิชย์ตามมติคณะรัฐมนตรี
 ลงวันที่ ๒๙ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๕^๓ และบริษัทจังหวัดได้ถูกใช้ให้เป็นเครื่องมือ
 ของทางราชการในการรักษาระดับราคาสินค้าที่จำเป็นแก่การครองชีพซึ่งขาดแคลน
 จากการสงคราม จำเป็นต้องจัดให้มีการปันส่วนขึ้น แต่การที่รัฐบาลป้องกันไม่ให้
 ราคาสินค้าเพิ่มสูงขึ้นนี้ไม่มีกฎเกณฑ์โดยอาศัยสภาพความเป็นจริงของราคาสินค้าใน

^๑ กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม พพ.๒/๒ : ๘ ความตกลง
ทางการค้า และเรื่องเกี่ยวกับการเงินกับญี่ปุ่น "บันทึกการประชุมเรื่องเจรจา
 เสถียรกับญี่ปุ่น"

^๒ คำสั่งกระทรวงมหาดไทย ที่ ๕๓๘/๒๔๘๔ "เรื่องเตรียมการป้องกัน
 ความขาดแคลนของจังหวัดต่าง ๆ" จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ถึงคณะ
 กรรมการจังหวัดทุกจังหวัด ลงวันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔

^๓ กระทรวงเศรษฐการ, กรมการค้าภายใน, รายงานประจำปี พ.ศ.
๒๔๘๕ - ๒๕๐๓, หน้า ๓๒.

ห้องตลาด ตลาดมีคั้งเกิดขึ้นมากมายและก่อความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนเป็น
 อย่างยิ่ง ต่อมาเริ่มตั้งแต่วากลางปี พ.ศ. ๒๔๔๗ บริษัทจังหวัดค่อย ๆ ถูกตัดจาก
 สินค้าสรรพสามิตเป็นลำดับ ประกอบกับขณะนั้นเป็นยามคับขันเนื่องจากสภาพแห่ง
 สงครามบริษัทจะกลับไปค้าขายสินค้าอื่น ๆ ก็ไม่มีทางทำได้ บริษัทจังหวัดจึงตกอยู่
 ในฐานะลำบากยิ่ง จนถึงกับหลายแห่งแทบไม่มีสินค้าจะขายต้องพิจารณาเลิกไปเพราะ
 ไม่อาจทรงตัวอยู่ได้

เมื่อสิ้นสุดสงคราม พ.ศ. ๒๔๔๘ รัฐบาลชุดต่อมาเห็นว่าบริษัทจังหวัด
 มีความบกพร่องหลายประการ และจากความกดดันของพ่อค้าผู้ทรงอิทธิพลซึ่งนโยบาย
 ชาตินิยมไม่สามารถทำลายลงได้ต้องการให้ล้มเลิก ประกอบกับรัฐบาลชุดนี้ (รัฐบาล
 นายควง อภัยวงศ์) ถือนโยบายเสรีนิยม จึงได้มีมติคณะรัฐมนตรี ลงวันที่ ๑๒
 ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๘ ให้ยกเลิกการบริษัทจังหวัดต่าง ๆ รวมทั้งสำนักงาน
 กลางบริษัทจังหวัดเพื่อชำระบัญชีเลิกกิจการ^๒ นำกิจการค้าของรัฐไปมอบหรือประ
 มูลให้เอกชนทำ กิจการธุรกิจพาณิชย์จึงกลับคืนสู่พ่อค้าต่างชาติแทบทั้งสิ้นอีกครั้งหนึ่ง^๓

^๑The Bangkok Times, (22 January, 1941) : 4

^๒กระทรวงเศรษฐกิจ, กรมการค้าภายใน, รายงานประจำปี พ.ศ.
๒๔๔๕ - ๒๕๐๓, หน้า ๓๓.

^๓จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะรัฐศาสตร์, รายงานการสัมมนาเรื่อง
ปัญหาวิสาหกิจไทย, หน้า ๔๗ - ๔๘.

บริษัทข้าวไทย จำกัด

บริษัทข้าวไทย จำกัด ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ ตามความเห็นชอบของ
 รัฐบาล ด้วยวัตถุประสงค์ที่จะให้บริษัทนี้ควบคุมราคาข้าวเปลือก และข้าวสารใน
 ประเทศมิให้ตกอยู่ที่อัตราที่ต่ำ และเล่ห์เหลี่ยมของพ่อค้าคนกลางชาวจีนที่มีบทบาท
 สำคัญในกิจการนี้มาก่อน และเพื่อหาทางให้อาชีพการค้าข้าวอยู่ในมือคนไทย รัฐบาล
 จึงได้ผูกขาดการค้าซื้อ และส่งออกนอกประเทศในสินค้าข้าวด้วยการบังคับซื้อ
 โรงสีข้าวของชาวจีน หรือใช้มาตรการภาษีและการเมืองทุกทางจนกระทั่งโรงสี
 ของชาวจีนต้องล้มละลาย และขายให้รัฐบาลไทยดำเนินการแทนในที่สุด เช่น
 โรงสีจินเสง โรงสีจินเสงจัน โรงสีเอจตีคหลี โรงสีจวนกิมเสง โรงสีกวาง
 อะเสง และโรงสีเต็กหลี ที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอราชบุรณะ ชนบุรี ต่อมารัฐ
 บาลยังตั้งโรงสีใหม่ขึ้นอีกแห่งที่ตำบลบางปะกอก ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ชนบุรี มี
 ทุนชำระแล้ว ๕๐๐,๐๐๐ บาท โดยมีกระทรวงเศรษฐการถือหุ้นประมาณ ๕๐๐ หุ้น
 และมีกระทรวงการคลังถืออยู่มากกว่ากระทรวงเศรษฐการหลายร้อยหุ้น โรงสี
 ต่าง ๆ ทั้งหมดดำเนินงานภายใต้ชื่อบริษัทข้าวไทย จำกัด เริ่มเปิดทำการสีข้าว
 เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ โดยจ้างชาวจีนที่เคยประกอบธุรกิจนี้เป็นผู้
 ดำเนินงาน เพราะมีความสันทัดจัดเจนมากกว่าบริษัทดำเนินการโดยติดต่อค้าข้าว

ศูนย์วิทยุวิทยากร

เดิมชื่อบริษัทข้าวสยาม จำกัด ต่อมาเมื่อเปลี่ยนชื่อประเทศสยามเป็น
 ประเทศสยาม จึงได้เปลี่ยนชื่อมาเป็น บริษัทข้าวไทย จำกัด

^๒ "โรงสีข้าวไทยกำลังสร้างใหม่อีกแห่ง", ไทยใหม่ (๑๑ มิถุนายน

๒๔๕๒) : ๑

^๓ "รัฐบาลถือหุ้นใหญ่ขยายบริษัทเอกชน", ไทยใหม่ (๒๕ เมษายน

๒๔๕๓) : ๑

โดยตรงกับสหกรณ์ในจังหวัดต่าง ๆ มีการตั้งยุ้งฉางเพื่อรับซื้อข้าวจากชาวนาในจังหวัดต่าง ๆ

อย่างไรก็ตามแม้พฤติกรรมดังกล่าวนี้จะมีผลบีบบังคับให้ธุรกิจค้าข้าวของชาวจีนต้องเลิกกิจการไป แต่ก็ไม่ใช่ทั้งหมด ยังมีโรงสีข้าวชาวจีนดำเนินธุรกิจนี้อยู่อีกไม่ใช่น้อยด้วยวิธีโอนกิจการต่าง ๆ ให้อยู่ภายใต้การดำเนินงานของลูกหลานชาวจีนที่ถือสัญชาติไทย หรือไม่ก็ใช้ชื่อคนไทยมาเป็นเจ้าของแต่เพียงในนาม เพื่อที่จะหลีกเลี่ยงมาตรการอันรุนแรงของจอมพล ป. พิบูลสงคราม บริษัทข้าวไทยจึงได้พยายามแข่งขันด้วยการอำนวยความสะดวกในหลายด้านแก่พ่อค้าข้าว เพื่อชักชวนพ่อค้าทั่วไปให้หันมานิยมใช้บริการของบริษัทคือ

๑. ผู้ที่ประสงค์จะขายข้าวให้แก่บริษัท และอยู่ใกล้ทางรถไฟสามารถติดต่อขายข้าวเปลือกกับเจ้าหน้าที่กรมรถไฟได้

๒. สำหรับผู้ที่ขายข้าวเปลือกโดยทางเรือให้ติดต่อกับบริษัทโดยตรงได้มีการโฆษณาให้ชาวไทยหรือพื้นอาชีพลองข้าวเปลือกมาขายกรุงเทพฯ

๓. ทางบริษัทได้จัดอำนวยความสะดวกด้วยการสร้างท่าจอดเรือใหม่ที่ย่านถนนตก ตั้งพระนครไว้เพื่อให้เป็นที่รับบริการเรือบรรทุกข้าวเปลือกขนาดใหญ่ที่จะเข้า - ออก ให้จอดได้อย่างสะดวกไม่ต่ำกว่า ๔๐๐ ลำ^๒

๔. เปิดแผนรับซื้อข้าวขึ้นเพื่อช่วยเหลือบรรดาโรงสีข้าวที่ตั้งอยู่ตามต่างจังหวัด โดยรับซื้อข้าวสาร และปลายข้าวจากโรงสีเหล่านั้นมาทำการคัดเลือกและจัดคุณภาพเสียใหม่ให้ถูกต้องกับความนิยมของตลาดแล้วนำออกจำหน่าย

William G. Skinner, Chinese Society in Thailand; An Analytical History, p. 262.

^๒ "ที่ชุมนุมเรือข้าวจะเปิดใหม่ที่ถนนตก", ไทยใหม่ (๒๐ ตุลาคม ๒๔๘๓)

หลังจากตั้งบริษัทได้ไม่นานบริษัทชาวไทยยังได้คิดที่จะขยายกิจการของบริษัทให้ใหญ่โตขึ้นไปอีก โดยมีนโยบายที่จะตั้งโรงสีขึ้นที่ท่าเรือกรุงเทพเลยทีเดียว เพื่อตัดรายจ่ายจากค่าขนส่งต่าง ๆ ออกไปจากต้นทุน และเมื่อวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๓ หนังสือพิมพ์ไทยนิกรได้รายงานข่าวว่ารัฐบาลกำลังรับซื้อข้าวโดยไม่จำกัดจำนวน เพื่อกำจัดพ่อค้าชาวเงินออกไปจากธุรกิจการค้าข้าว ดังนั้นภายในระยะเวลาอันสั้นบริษัทชาวไทยจึงเจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็ว ดังจะเห็นว่าเมื่อแรกที่บริษัทเริ่มเปิดดำเนินการมีพ่อค้าไทยนำข้าวเปลือกมาขายประมาณ ๓๐ % ต่อมาในปลายปี พ.ศ. ๒๔๔๒ ได้เพิ่มขึ้นเป็น ๗๐ - ๘๐ %^๓

จากผลของความก้าวหน้าในธุรกิจของบริษัทดังกล่าว รัฐบาลจึงได้เปิดขายหุ้นให้แก่ประชาชนถึง ๒ ครั้ง จำนวน ๑,๐๐๐ หุ้น ราคาหุ้นละ ๑๐๕ บาท คือรวมอัตราดอกเบี้ยซึ่งกระทรวงเศรษฐการกู้มา ๑๐๐ ละ ๕ จากกระทรวงการคลังด้วย อย่างไรก็ตามได้มีการวิพากษ์วิจารณ์กันมากกว่าการขายหุ้นของบริษัทชาวไทย จำกัดคนนั้นมีทหารซื้อเอาไปหมด^๔ และถึงกระนั้นก็ตามธุรกิจของบริษัทก็ยังไม่เจริญเติบโตและ

^๑ "โรงสีข้าวไทยกำลังสร้างใหม่อีกแห่ง", ไทยใหม่ (๑๑ มิถุนายน ๒๔๔๒) : ๑

^๒ Kenneth Perry London, The Chinese in Thailand (New York : Russell & Russell, 1973), p. 194.

^๓ "กรมพาณิชย์ชวนให้ทำการค้าข้าว", ศรีกรุง (๒๔ ตุลาคม ๒๔๔๒)

: ๒

^๔ "หุ้นของบริษัทชาวไทยจะขายสูงกว่าราคา", ไทยใหม่ (๗ มิถุนายน ๒๔๔๓) : ๒๔

ไม่สามารถดำเนินการได้กว้างขวางเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์เดิมที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ เพราะบริษัทยังไม่อาจที่จะซื้อข้าวจากชาวนาได้โดยตรง และการซื้อข้าวจากสหกรณ์ ก็ยังทำได้ไม่ทั่วถึง ส่วนใหญ่บริษัทยังต้องซื้อผ่านพ่อค้าคนกลางอีกทีหนึ่ง ด้วยเหตุนี้เอง บริษัทข้าวไทยจึงมีอิทธิพลที่จะกำหนดราคาข้าวในท้องที่ได้น้อยมาก ผลกำไรส่วนใหญ่ จึงตกอยู่ในมือพ่อค้าคนกลาง ชาวนายังคงตกอยู่ในสภาพที่ถูกพ่อค้าคนกลางกดราคา สินค้าของตนอยู่ตลอดเวลา โดยบริษัทไม่อาจจะช่วยเหลือยกระดับรายได้จากการขาย ผลผลิตของชาวนาให้มากขึ้นเลย ทั้งที่กิจการขยายบริษัทน่าจะช่วยยกระดับราคาสินค้า ของชาวนาได้ ประกอบกับสงครามที่เกิดขึ้นในยุโรปเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ ทำให้การค้า ข้าวในตลาดต่างประเทศของไทยประสบความผันผวนอย่างหนัก และในปลายปี พ.ศ. ๒๔๘๒ นั้น เองราคาข้าวไทยไม่เพียงแต่จะไม่สูงขึ้น เนื่องแต่ผลแห่งสงครามแต่กลับต่ำ ลงกว่าราคาเมื่อปีก่อนด้วยซ้ำ คือ ราคาข้าวไทยในตลาดสิงคโปร์ชนิดที่ ๑ ราคา ลดลงจากเดิมเกวียนละ ๒๐๔ เหรียญ เหลือ ๑๕๐ เหรียญ ข้าวชนิดที่ ๒ จากเดิม เกวียนละ ๑๕๐ เหรียญ เหลือ ๑๒๖ - ๑๒๗ เหรียญ รัฐบาลแก้ปัญหาด้วยการหา ตลาดเพิ่มขึ้นมาทดแทนในประเทศอื่น ๆ เช่น ญี่ปุ่น มลายู จีน

ภาวะปั่นป่วนดังกล่าวดำรงอยู่ไม่นานนัก ต่อมาภาวะการค้าข้าวของไทย ในตลาดโลกก็ดีขึ้น เพราะการขยายตัวของภาวะสงครามที่กำลังเพิ่มขึ้นตามภูมิภาคต่างๆ ของโลกโดยเฉพาะแถบเอเชีย ทำให้แหล่งผลิตอื่น ๆ ไม่สามารถส่งข้าวออกสู่ตลาด โลกได้ ไทยจึงเป็นพ่อค้าข้าวใหญ่แต่ผู้เดียวตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๓ เป็นต้นมา จากสถิติ ปรากฏว่า จีน และญี่ปุ่นซึ่งแต่เดิมเคยซื้อข้าวของเราน้อยมากก็กลับหันมาซื้อข้าวของเรา เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด และตลาดอเมริกาก็ต้องการข้าวไทยเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นปริมาณ

“ข้าวไทยในตลาดสิงคโปร์ราคาลดลง”, ศรีกรุง (๕ พฤศจิกายน

การส่งข้าวออกไปจำหน่ายต่างประเทศของไทยจึงเติบโตสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่บริษัทข้าวไทยของรัฐบาลไม่สามารถจะผูกขาด และควบคุมการค้าข้าวให้มีความมั่นคงได้ เพราะผู้บริหารไม่คำนึงถึงความขาดแคลนข้าวบริโภคภายใน มุ่งแต่เพียงการเพิ่มปริมาณส่งออกให้มากที่สุดเท่านั้น ระยะเวลาเพียง ๔ เดือนแรกของสงครามโลกครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๔๘๓) ข้าวจากประเทศไทยมีปริมาณการส่งออกไปขายในตลาดต่างประเทศถึง ๕๐๐,๐๐๐ ตัน จากจำนวนที่ต้องส่งออกตลอดทั้งปี ๕๐๐,๐๐๐ ตัน ข้าวภายในประเทศจึงมีน้อยลงเป็นผลให้ราคาข้าวที่ประชาชนภายในประเทศจะใช้บริโภคมีราคาสูงขึ้นอย่างมาก รัฐบาลจึงออกคำสั่งให้บริษัทข้าวไทยรับจัดหาข้าวสารราคาถูกมาขายให้แก่ประชาชนเพื่อบรรเทาความเดือดร้อน แต่บริษัทข้าวไทยก็ไม่สามารถแก้ไขภาวะขาดแคลนนี้ได้ เพราะไม่ได้เตรียมการแก้ไขหรือคำนวณความต้องการข้าวบริโภคภายในมาก่อนหน้านี้

ต่อมาเมื่อเกิดสงครามโลกขึ้นจริงประเทศต่าง ๆ ย่อมต้องกักตุนอาหารเพิ่มมากขึ้น สถานการณ์ดังกล่าวทำให้รัฐบาลไทยเกรงกลัวว่าข้าวในตลาดต่างประเทศจะขาดแคลนยิ่งขึ้นในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๘๔ - ๒๔๘๕ และจะปั่นป่วนก่อให้เกิดราคาแพงเดือดร้อนแก่ประชาชนภายในประเทศด้วย ดังนั้นในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๘๔ รัฐบาลจึงได้ออกพระราชกฤษฎีกาควบคุมการส่งออกนอกพระราชอาณาจักรซึ่งสินค้าบางอย่าง ฉบับที่ ๕ มีใจความสำคัญห้ามส่งสินค้าข้าว และปลายข้าวทุกชนิดออก

"เศรษฐกิจจัดตั้งกรรมการเพื่อป้องกันข้าวขาดตลาด", นิกร

(๑๔ เมษายน ๒๔๘๔) : ๑

^๒ "แถลงการณ์กระทรวงเศรษฐกิจเรื่องข้าวขึ้นราคาและช่วยผู้บริโภคข้าว", นิกร (๑๔ ธันวาคม ๒๔๘๓) : ๓

นอกประเทศก่อนได้รับอนุญาต^๑ และให้ตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่งเพื่อพิจารณาอนุญาต
 ในอัตราค่ารับรองและตรวจคุณภาพข้าวที่จะส่งออกนี้ครั้งละ ๒๕ บาท ซึ่งรัฐบาลหวัง
 ผลในการรักษาคุณภาพของข้าวไทยที่ส่งออกนอกประเทศด้วย^๒ อย่างไรก็ตามในทาง
 ปฏิบัติหลักเกณฑ์การพิจารณาของคณะกรรมการคงคำนึงถึงพ่อค้ารายใหญ่ที่ประกอบธุรกิจ
 ติดต่อกับตลาดต่างประเทศเป็นสำคัญ ซึ่งส่วนใหญ่ก็คือบริษัทชาวจีนหรือชาวยุโรปทั้งสิ้น
 ด้วยเหตุผลที่จะรักษาเกียรติยศ และการติดต่อกับพ่อค้าคนสำคัญไว้ให้เป็นประโยชน์
 แก่กิจการของเขาและของประเทศในภายหน้า การยอมรับความสำคัญและอิทธิพลของ
 พ่อค้าชาวต่างชาติ ดังนี้แสดงว่าข้อกำหนดในพระราชกฤษฎีกานี้ยังไม่สามารถ
 จะควบคุมการค้าข้าวไว้ได้ ประกอบกับรัฐบาลไม่ได้ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้าใจ
 พระราชกฤษฎีกานี้เป็นอย่างดี จึงพากันเข้าใจไปว่ามาตรการนี้เป็นคำสั่งห้ามส่ง
 สินค้าข้าวออกนอกประเทศ ราคาข้าวจึงตกต่ำหลังจากพระราชกฤษฎีกานี้ประกาศใช้
 เกษตรกรต่างพากันนำข้าวเปลือกออกมาขายสร้างความปั่นป่วนในตลาดข้าวเป็นการใหญ่
 เพิ่มขึ้นอีก

ปรากฏการณ์เหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าการสนับสนุนอาชีพพ่อค้าชาวแก่คนไทยและ
 การผูกขาดข้าวโดยรัฐบาลนั้นไม่จริงจังกฎมากพอที่จะทำให้คนไทยแทรกเข้าไป
 ในกิจการค้าข้าวได้ เพราะในที่สุดรัฐเองก็ยังคงยอมรับถึงความแข็งแกร่งในธุรกิจ
 การค้าของชาวจีนที่รัฐบาลไม่สามารถทำลายหรือแม้แต่คลอนแคลนความมั่นคงนั้นได้
 แม้แต่น้อย

^๑ "พระราชกฤษฎีกาควบคุมการส่งออกนอกราชอาณาจักรซึ่งสินค้าบาง
 อย่าง (ฉบับที่ ๕) พุทธศักราช ๒๔๔๔", ราชกิจจานุเบกษา ๕๔(๑๐ เมษายน
 ๒๔๔๔) : ๕๓๘

^๒ "คำริควบคุมข้าวที่ส่งออกไปนอก", ไทยใหม่ (๑๒ พฤษภาคม ๒๔๔๒)
 : ๑, ๕๐

บริษัทยางไทย จำกัด

ในอดีที่ยางพาราเป็นพืชพื้นเมืองแถบอเมริกาใต้ ต่อมาอังกฤษได้นำมาทดลองปลูกในอาณานิคมของคอนแอมเอเซีย และกลายเป็นพืชที่สำคัญที่สุดของมลายูอาณานิคมของอังกฤษในที่สุด การปลูกยางพารามีขึ้นในประเทศไทยครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๓ ที่อำเภอเมือง และอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง โดยขุนนางไทยเชื้อจีน ชื่อ พระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ได้นำเมล็ดยางพารามาทดลองปลูกครั้งแรก ต่อมาประมาณ พ.ศ. ๒๔๕๑ หลวงราชไมตรี (บุญ บุญศรี) ได้นำมาทดลองปลูกที่จันทบุรี ซึ่งมีภูมิอากาศและความชุ่มชื้นคล้ายจังหวัดภาคใต้ของไทยอีกแห่งหนึ่ง นับแต่นั้นมาการทำสวนยางพาราก็ได้แพร่หลายขึ้นในประเทศไทยมากขึ้นเป็นลำดับ และได้กลายเป็นพืชหลักของ ๑๔ จังหวัดภาคใต้ และ ๓ จังหวัดภาคตะวันออก คือ ระยอง จันทบุรี ตราด และมีฐานะเป็นพืชที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศไทยอันดับ ๒ รองจากข้าว และยังเป็นกิจการทางเกษตรกรรมที่ใช้ทรัพยากรที่ดิน แรงงาน รวมทั้งทำรายได้ให้ประเทศอย่างมากที่สุดรองจากข้าวตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ จนกระทั่งถึงสมัยปัจจุบัน

เนื่องจากยางพาราเป็นสินค้าเกษตรกรรมที่มีความสำคัญในแง่ยุทธปัจจัยที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่ง เมื่อสงครามโลกเริ่มขึ้นทั้งในยุโรปและเอเชีย การกักตุนยางพาราในกลุ่มประเทศมหาอำนาจได้เพิ่มมากขึ้นตามความรุนแรงของสงครามด้วย ยางพาราจึงกลายเป็นสินค้าที่มีความสำคัญและทำรายได้มหาศาลแก่ประเทศผู้ผลิต เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้ามาใช้อำนาจและสภาพการเมืองระหว่างประเทศ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รังสรรค์ ชนะพรพันธ์ ; บรรณาธิการ . เศรษฐกิจวงการเกษตรไทย
 (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๗), หน้า ๑๗๘.

กำลังอยู่ในภาวะสงคราม รัฐบาลจึงได้กำหนดให้การประเมินจำนวนยางทำได้ ให้เจ้าของสวนยางก็ดี การทำยางหรือการค้ายางก็ดี การมียางไว้ในครอบครองก็ดี การตั้งโรงรีดยางหรือโรงรมยางก็ดี การปลูกเสริม การปลูกแทน การปลูกใหม่ก็ดี ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมตามหลักเกณฑ์ และระเบียบซึ่งกำหนดไว้ในกฎกระทรวง

เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ รัฐบาลจึงจัดตั้งองค์การสวนยางพารา ขึ้นที่ ต.กลางช้าง อ.ฉวาง นครศรีธรรมราช เพื่อทำหน้าที่เป็นรัฐวิสาหกิจผลิตยางพารา และทำสวนยางพาราของรัฐขึ้นมาเอง พร้อมกันนั้นก็ประกาศใช้พระราชกฤษฎีกาขึ้นมาฉบับหนึ่ง ว่าด้วยการหวงห้ามที่ดินรกร้างว่างเปล่าไว้เพื่อการเกษตรใน ต.กลางช้าง อ.ฉวาง นครศรีธรรมราช พุทธศักราช ๒๔๘๔ มีเนื้อที่ประมาณ ๑๒,๐๐๐ ไร่ ซึ่งความจริงแล้วที่ดินเหล่านั้นกว่าครึ่งเป็นที่ดินที่ชาวจีนได้บุกเบิกทำสวนยางพารา และหมดจากสภาพรกร้างว่างเปล่ามานานแล้ว คือมีพื้นที่สวนยางอ่อนของชาวจีนประมาณ ๖,๐๐๐ ไร่ ที่สามารถกรีดยางได้จริง ๓,๓๖๕ ไร่ หลังจากพระราชกฤษฎีกาฉบับนี้มีผลบังคับใช้ ชาวจีนก็ถูกกฎหมายบังคับให้ละทิ้งแหล่งทำกินของคนในบริเวณนั้นทันที รัฐบาลยึดสวนยางพาราของชาวจีนทั้งหมด และเข้าทำแทนโดยมอบให้เป็นหน้าที่ของกองการยาง กรมป่าไม้

ในเวลาเดียวกันรัฐบาลได้ตั้งบริษัทยางไทย จำกัด ขึ้นโดยจดทะเบียนตั้งเป็นบริษัทเมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ด้วยเงินทุน ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท

"พระราชบัญญัติควบคุมยาง พุทธศักราช ๒๔๘๑", ราชกิจจานุเบกษา

๕๕(๑๓ มกราคม ๒๔๘๑) : ๗๔๓

สำเนา (ฉบับ) ไปรษณีย์อากาศที่ ต.๑๑๘๘/๒๔๘๔ "เรื่องเอกอัครราชทูตจีนส่งคำร้องไปยังรัฐบาลไทย"

จากอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน ถึง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ลงวันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๔

ทุนทั้งหมดแบ่งออกเป็น ๒ จำนวน คือ กระทรวงพาณิชย์ ถืออยู่ครึ่งหนึ่ง และบริษัท The Nippon Rubber Co., Ltd. กับบริษัท The Oriental Commerce and Industries Co., Ltd. ที่โตเกียวถือหุ้นอีกครึ่งหนึ่ง โดยบริษัทมิติดชยุ บุญถิ่นโต ในกรุงเทพฯ เป็นตัวแทน มีวัตถุประสงค์ดำเนินงานเพื่อผูกขาดการค้า ยางซึ่งกำลังเป็นสินค้ายุทธปัจจัยที่สำคัญและเพื่อค้นคว้าในการที่จะทำผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมจากยางที่ผลิตได้ในประเทศโดยสินค้าที่ผลิตส่วนใหญ่มุ่งเพื่อใช้ในการทหารมากกว่าเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เช่น รองเท้ายางคิบบ รองเท้าผ้าใบ พืนยาง รองเท้าบูต และพื้นรองเท้า เป็นต้น^๒

ตามที่คณะรัฐมนตรีได้มีนโยบายจัดตั้งบริษัทยางไทยจำกัดนี้ ต่อมากระทรวงพาณิชย์ได้เจรจาขอซื้อที่ดินแปลงหนึ่งบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา ใน ต.ท่าทราย อ.เมือง จ.หวัดนนทบุรี แต่การดำเนินงานเรื่องนี้พบอุปสรรคตั้งแต่เริ่มแรก เนื่องจากที่ดินแปลงนี้เป็นที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ด้วยส่วนหนึ่ง ซึ่งนอกจากจะขายในราคาไม่ต่ำกว่าไร่ละ ๕๐๐ บาท ซึ่งสูงกว่าราคาซื้อขายจากราชการได้เพียงไร่ละ ๓๐๐ บาทแล้ว สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ยังมีเงื่อนไขให้ชำระค่าที่ดินด้วยการโอนหุ้นในบริษัทยางไทย จำกัด ให้แก่สำนักงานทรัพย์สินฯ เท่าราคาที่ดิน^๓ ซึ่งกระทรวงเศรษฐกิจไม่สามารถรับข้อเสนออันนี้ได้ เพราะตาม

กระทรวงอุตสาหกรรม, แฟ้ม อก.๔.๒๕ โรงงานผลิตภัณฑ์ยาง และ บริษัทยางไทย จำกัด "(คำแปล) รายงานกิจการของบริษัทยางไทย จำกัด ที่ได้ดำเนินไปแล้วตั้งแต่วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๔๔๔ ถึง ๑๗ พฤศจิกายน ๒๔๔๕"

^๒ กระทรวงเศรษฐกิจ, เรื่องอุตสาหกรรมของประเทศไทย (ฉบับปรับปรุง) (ม.ป.ท., ๒๕๐๒), หน้า ๔๗.

^๓ คำสั่งกระทรวงการคลัง ที่ ๗๔๓/๒๔๔๔, "เรื่องที่ดินตั้งโรงงานทำยาง" จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ถึง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ ลงวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๔๔

ข้อตกลงที่ทำกับญี่ปุ่นนั้น ถ้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะโอนหุ้นให้แก่ผู้อื่นจะเป็นใครก็ตามจะต้องได้รับความเห็นชอบจากอีกฝ่ายหนึ่งก่อน ซึ่งไม่สามารถจะทำได้อย่างรวดเร็ว ในขณะที่สงครามกำลังทวีความตึงเครียดขึ้นทุกที เช่นนั้น ทำให้ดอกเบี้ยเงินกู้เพื่อซื้อที่ดินที่กระทรวงเศรษฐกิจกู้มาจากกระทรวงการคลังเพิ่มพูนมากขึ้นทุกทีจนทางกระทรวงเศรษฐกิจวิตกเป็นอย่างยิ่งว่าจะไม่สามารถผ่อนชำระต้นเงินกู้อย่างนี้สำเร็จ ประกอบกับระหว่างที่นายโตมียาสึ นายช่างใหญ่ผู้ควบคุมการก่อสร้างโรงงานของบริษัทกำลังเตรียมงานอยู่ในกรุงเทพฯ สงครามมหาเอเชียบูรพาก็อุบัติขึ้น และทำให้โรงงานทุกค้ำของบริษัทย่างไทยต้องหยุดชะงักโดยสิ้นเชิง เพราะนายโตมียาสึ ถูกระดมเข้าประจำการในกองทัพญี่ปุ่น และส่งไปประจำที่ไซปัน (สิงคโปร์) อีกประการหนึ่งเครื่องจักร และวัตถุดิบอื่น ๆ เพื่อดำเนินงานนี้ก็มิได้รับอนุญาตให้นำออกจากประเทศญี่ปุ่น แม้ทางกระทรวงเศรษฐกิจจะเร่งรื้อผ่านกระทรวงการต่างประเทศไปหลายต่อหลายครั้งก็ไม่เคยได้รับคำตอบหรือคำชี้

คำสั่งกระทรวงเศรษฐกิจ ที่ น. -/๒๔๔๔ "เรื่องที่ดินตั้งโรงงานทำสินค้าอย่าง" จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการเศรษฐกิจ ถึง นายกรัฐมนตรี ลงวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๔๔

คำสั่งกระทรวงเศรษฐกิจ (ควนมาก) ที่ ก.๗๕๑๗/๒๔๔๔ "เรื่องเดือนครั้งที่ ๒ เรื่องที่ดินตั้งโรงงานทำอย่าง" จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการเศรษฐกิจ ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ลงวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๔๔๔

แรงใจ ๆ จากผู้ป้อน^๑ ต่อมาคณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติให้ฝ่ายรัฐบาลไทยซื้อหุ้นของ บริษัทนี้ไว้ทั้งหมดแล้วโอนกิจการมาสังกัดกระทรวงการอุตสาหกรรม นับตั้งแต่ เดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๘๖ เป็นต้นไป แต่ก็ยังไม่ได้มีการดำเนินงานใด ๆ จนกระทั่งสงครามโลกครั้งที่ ๒ สิ้นสุดลง^๒

นอกจากรัฐบาลจะดำเนินมาตรการต่าง ๆ ข้างต้นแล้ว รัฐบาลยังได้ กำหนดให้การค้าขายยางพาราที่ราชอาณาจักรต้องมีใบสำคัญจำหน่ายยางพารา และ คู่มือยางพารา ซึ่งรัฐบาลเป็นผู้ออกให้แก่ชาวสวนทุกคนกำกับมาทุกครั้ง เมื่อนำยางแผ่น มาขายแก่พ่อค้าคนกลาง หลังจากนั้นพ่อค้าคนกลางก็จะนำมาขายให้กับบริษัทยางไทย อีกต่อหนึ่ง ซึ่งต่อมาได้สร้างความปั่นป่วนให้กับตลาดยางเป็นอย่างมาก เพราะบรรดา นายทุนทั้งหลายต่างพยายามทุกวิถีทางที่จะได้คู่มือไว้ในมือมาก ๆ เพื่อไปถกราคาซื้อ จากเจ้าของสวนยางที่ไม่มีคู่มืออย่างถูกต้อง หรือมีคู่มืออย่างน้อยไม่ได้สัดส่วนกับปริมาณ ยางแผ่นที่ผลิตได้ เมื่อเผชิญความคับแค้นในการดำรงชีวิตยามสงครามและความยาก จนทำให้เจ้าของสวนยางไม่มีทางเลือกเลยจำต้องขายสินค้าของตนในราคาที่ถูกกัก^๓

^๑ กระทรวงอุตสาหกรรม, แฟ้ม อก.๔.๒๕ โรงงานผลิตภัณฑ์ยาง และ บริษัทยางไทย จำกัด "(คำแปล) รายงานกิจการของบริษัทยางไทย จำกัด ที่ได้ ดำเนินไปแล้วตั้งแต่วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๔๘๔ ถึง ๑๗ พฤศจิกายน ๒๔๘๕"

^๒ กระทรวงอุตสาหกรรม, อนุสรณ์ครบรอบ ๒๕ ปี กระทรวงอุตสาหกรรม ๕ พฤษภาคม ๒๕๑๐ (พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, ๒๕๑๐), หน้า ๒๑.

^๓ กระทรวงมหาดไทย, รายงานการประชุมข้าหลวงประจำจังหวัด พุทธศักราช ๒๔๘๔ เล่ม ๓ "เรื่องการป่าไม้และการยาง" (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า ๑๐๑.

เพราะยางพาราจากทางไทรบุรีก็เข้ามาในเขตไทยได้ง่ายมาก โอกาสหลีกเลี่ยงกฎหมายมีมากขึ้น พวกพ่อค้ามักจะซื้อขายเถื่อนเหล่านี้ไว้ในราคาถูก ๆ แล้วนำมาใช้กับคูปองที่ตนมีอยู่ หรือหากคูปองมากกว่ากับภายหลัง เป็นสาเหตุให้มีการลักลอบค้าคูปองกันอย่างมากมาย แม้กระทั่งการลักขโมยสำหรับของเจ้าของสวนที่ขายคูปองให้แก่พวกพ่อค้าไปแล้วนั้น ยางที่ผลิตได้จะมีสภาพเป็นยางเถื่อนไม่สามารถขายได้ เพราะไม่มีคูปองกำกับ การลักลอบค้าอย่างจึงเกิดขึ้นทั่วไปภายใต้การเอารัดเอาเปรียบของบรรดานายทุนคนกลางอีกชั้นหนึ่ง เจ้าพนักงานของรัฐในท้องถิ่นไม่สามารถที่จะรักษากฎหมายและปราบปรามการค้าคูปองและยางเถื่อนได้ เพราะรู้ดีว่าเป็นการกระทำที่เข้าสู่ภาษีว่า "จับคู่ข้างทาง" ที่รังแต่จะเป็นภัยแก่ตัวเองเท่านั้น^๒

บริษัทเกลือไทย จำกัด

รัฐบาลมีนโยบายที่จะควบคุมการค้าและส่งออกเกลือออกไปจำหน่ายนอกประเทศให้เป็นระเบียบและรัดกุมกว่าที่ผ่านมา ทั้งทางด้าน การควบคุมปริมาณ และรักษาราคาให้เหมาะสม เพื่อส่งเสริมการทำเกลือของประเทศให้เจริญ ทำลายอิทธิพลของพ่อค้าคนกลางให้ลดน้อยลง และดึงเอาเงินรายได้ในการส่งออกเกลือออกนอกประเทศให้มาตกเป็นของรัฐ อันเป็นเงินจำนวนไม่ใช่น้อย เพราะก่อนสงครามโลกเกลือมีราคาดีถึงตันละ ๕ - ๖ เหรียญดอลลาร์ ทำรายได้เข้า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ "จับข้างไม่มีคูปองที่หาคิใหญ่", ไทยใหม่ (๑๐ มกราคม ๒๕๔๑)

: ๔

^๒ "คูปองยาง" ไทยใหม่, (๔ มกราคม ๒๕๔๑) : ๓๖

ประเทศสูงถึงปีละไม่ต่ำกว่า ๓๐ ล้านบาท

รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติเกลือ พุทธศักราช ๒๔๘๓ ห้ามมิให้ชาวนาเกลือนำผลิตผลของตนไปขายให้แก่ใครทั้งสิ้นนอกจากขายให้กรมสรรพสามิต ต่อมาต้นปี พ.ศ. ๒๔๘๔ บริษัทเกลือไทย จำกัด ก็ถือกำเนิดขึ้นมาโดยรับโอนงานของแผนกเกลือกรมสรรพสามิตมาทำเอง^๒ เงินทุนที่จดทะเบียนครั้งแรก ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท รัฐบาลเป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ คำเนนิกิจการรับซื้อเกลือส่งให้แก่บริษัทจังหวัดทั่วประเทศ และเป็นผู้ที่มิอำนาจส่งเกลือไปจำหน่ายต่างประเทศแต่ผู้เดียว^๓

บริษัทเกลือไทยรับซื้อเกลือโดยส่งเจ้าพนักงานออกไปเข้ายุ่งของราษฎรเพื่อจัดตั้งเป็นสถานที่รับซื้อเกลือในท้องที่ต่าง ๆ ในราคายุติธรรม คือเกวียนละ ๗ บาท แต่เวลาขายให้ชาวประมงและโรงงานอุตสาหกรรมหน้าปลาบริษัทเกลือไทยกลับเอาเปรียบอย่างมากด้วยการขายในราคาเกวียนละ ๑๕ บาท สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้มีอาชีพทั้ง ๒ นี้เป็นอย่างมากเพราะราคานี้สูงกว่าเมื่อก่อนรัฐบาลจะผูกขาดถึง ๕ เท่า และในท้องถิ่นที่ไกลจากศูนย์กลางการทำเกลือ ราคาเกลือก็ยิ่ง

พระยามโหสวรรค์, หนังสือที่ระลึกในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานเพลิงศพ พระยามโหสวรรค์ ณ วัดเทพศิรินทราวาส ๕ กรกฎาคม ๒๕๑๔ (ม.ป.ท.,ม.ป.ป.); หน้า ๑๔๔.

^๒ "บริษัทเกลือไทย", ไทยใหม่ (๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๔) : ๕

^๓ อูทัย สิ้นธุสาร, "ธุรกิจของรัฐ" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๔๘๖), หน้า ๑๔๐.

^๔ "ชาวนาเกลือที่ชลบุรีกำลังเดือดร้อน", ไทยใหม่ (๑๔ พฤษภาคม ๒๔๘๒) : ๗

สูงขึ้นตามระยะทางคมนาคมด้วย เช่น ที่ชุมพรราคาเกลือสูงถึงเกวียนละ ๓๐ บาท จึงมีเพียงพ่อค้าเกลือก่อนที่รัฐบาลจะออกกฎหมายผูกขาดซึ่งได้แก่ชาวจีนเท่านั้นที่ได้รับประโยชน์จากการกระทำนี้เป็นอย่างมาก เพราะปรากฏว่าได้มีการไหวตัวกักตุนเกลือกันไว้คนละมาก ๆ เพื่อขายให้แก่รัฐบาลในราคาสูง

ถึงแม้รัฐบาลจะได้แก้ไขปัญหาเกลือมิให้มีราคาสูงเกินไปด้วยการจัดตั้งฉางเกลือขึ้นทุกจังหวัดในเมืองไทย และขยายการทำเกลือออกไปให้มากกว่าที่เคย แต่การแก้ปัญหานี้ไม่ได้ดำเนินไปด้วยความรวดเร็วทันกับปัญหาที่กำลังเกิดขึ้น ดังนั้นความยุ่งยากในการค้าเกลือจึงยังคงมีอยู่ตลอดเวลา เพราะชาวนาเกลือต้องขนเกลือบรรทุกใส่เรือที่เข้ามาเพื่อขายให้รัฐบาลยังเขตจำหน่ายเกลือ แต่เมื่อมาถึงฝั่งของรัฐบาลเต็ม ชาวนาเกลือต้องกองเกลือไว้กลางนารอที่จะขายเป็นเวลานานถึง ๗ - ๘ วันเป็นอย่างน้อย เท่ากับเป็นการเพิ่มค่าใช้จ่ายในการผลิตหรือทุนให้สูงขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานเป็นไปด้วยความล่าช้า และเต็มไปด้วยการทุจริต เช่นเคยปรากฏว่าเรือเกลือที่มาถึงที่หลังกลับได้ตรงก่อน เกลือที่กองรออยู่ก่อนนั้นต้องตากแดดตากฝนเสียหายเป็นอันมาก เพราะเจ้าพนักงานไม่ยอมให้ชาวนาขนย้าย ที่สุดก็ต้องจ่ายออมขายในลักษณะที่ขาดทุน หรือคุณภาพต่ำกว่าที่เป็นจริง^๑ และเงินค่าเกลือก็ได้รับไม่เต็มที่ เจ้าพนักงานมักจะผลัดผ่อนโดยอ้างว่า

^๑ "เกลือไทยออกสู่ต่างประเทศมากกว่าปีก่อน", ไทยใหม่
(๒๓ กรกฎาคม ๒๔๔๓) : ๔

^๒ "เรื่องการควบคุมเกลือ", ไทยใหม่ (๑๔ พฤษภาคม ๒๔๔๒)

: ๓๔

^๓ "ชาวนาเกลือร้อง", ไทยใหม่ (๒๐ ตุลาคม ๒๔๔๓) : ๗

งบประมาณหมดยุ่เสมอ ในที่สุดชาวนาเกลือที่ยกจนกว่า ๓๐๐ คน ซึ่งเผชิญปัญหา
คั่งค้าง และยังคงประสบปัญหาความเป็นอยู่จึงพากันร้องเรียนไปยังกรมสรรพสามิต
ขอให้ช่วยจัดการให้ได้อีกขึ้นโดยเร็ว ทางกรมสรรพสามิตได้พิจารณาช่วยเหลือ
โดยจ่ายเงินค่าครองชีพให้ผู้ขนเกลือมารอนานเกินกว่า ๑ อาทิตย์วันละ ๑ บาท คือ
๑ ลำ นับตั้งแต่วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔ เป็นต้นไป

ผลแห่งความเบื่อนายและเค็ดร่อนนี้สอนให้ชาวนาเกลือรู้ว่าการค้า
เกลือเถื่อนมีประโยชน์ และให้ผลกว่าไรต่อพวกตนมากกว่าการปฏิบัติตามกฎหมาย
จึงเป็นสาเหตุให้ชาวนาเกลือทำผิดกฎหมาย โดยละเมิดการควบคุมนำเกลือของตน
หลบเลี่ยงเจ้าพนักงานบรรทุกเรือไปขายในตำบล อำเภอ หรือจังหวัดใดก็ตามที่รอด
พ้นหูตาของเจ้าพนักงานกันอย่างมากมาย แม้ว่าจะถูกเจ้าหน้าที่จับกุมได้เสมอก็ตาม^๒

กิจการส่งเกลือออกไปขายต่างประเทศก็เช่นเดียวกัน คือ ผู้ส่งออกที่
รัฐบาลมีนโยบายสนับสนุนโดยการจ่ายเงินอุดหนุนให้เกวียนละ ๕ บาท ซึ่งประกอบ
ไปด้วยบริษัทคนไทย ๓ บริษัท และเอกชนอีก ๒ - ๓ คนนั้นต้องซื้อเกลือจากบริษัท
เกลือไทยได้เพียงแห่งเดียว เพื่อส่งไปยังตลาดในฮ่องกงและฟิลิปปินส์ ปรากฏว่า
บริษัทเกลือไทยไม่ได้อำนวยความสะดวกอย่างจริงจังแก่ผู้ส่งออกเพื่อประโยชน์ใน
ทางการค้า เพราะเมื่อตลาดต่างประเทศต้องการเกลือมากขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๕๔
ทางบริษัทไม่ยอมจำหน่ายเกลือให้แก่ผู้ส่งออก จะเป็นด้วยเหตุผลที่ต้องการให้ตลาด

^๑ "พ่อค้าเกลือ ๓๐๐ คน ยื่นคำร้อง", ไทยใหม่ (๑๔ กุมภาพันธ์

๒๕๕๔) : ๓

^๒ "เรื่องการควบคุมเกลือ", ไทยใหม่ (๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒)

: ๓

เกลือในต่างประเทศมีราคาสูงขึ้น หรือกักไว้เพื่อหวังกำไรมาก ๆ ก็ตามที่ แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลไม่สามารถควบคุมบริษัทเกลือไทยให้ทำหน้าที่ส่งเสริมการค้า หรืออุตสาหกรรมเกลือได้ ต่อมาเมื่อสงครามทำให้ตลาดเกลือแปรปรวน เกลือไทยไม่สามารถส่งออกต่างประเทศได้ ทางบริษัทจึงซื้อเกลือจากเอกชนทันที สร้างความเดือดร้อนในวงกว้างออกไปยิ่งขึ้นแก่บรรดาพ่อค้าเกลือ เฉพาะอย่างยิ่งพ่อค้าเกลือในจังหวัดสมุทรปราการ สมุทรสงคราม สมุทรสาคร ซึ่งเป็นผู้จำหน่ายเกลือให้แก่บริษัทเกลือไทยโดยเฉพาะมาตลอด

บริษัทประมวลไทยพานิชย์จำกัด

เนื่องจากจคมพล ป. พิบูลสงคราม ยอมรับความสำเร็จของการค้าระหว่างประเทศว่าเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังนั้นรัฐบาลจึงได้สนับสนุนให้มีการจัดตั้งบริษัทประมวลไทยพานิชย์จำกัด ขึ้น มีวัตถุประสงค์สำคัญที่จะรับซื้อ หรือโอนกิจการค้าการค้าระหว่างประเทศที่ชาวต่างประเทศเคยดำเนินการอยู่แต่ต้องเลิกกิจการไป เพราะทนความกดดันของรัฐบาลไม่ได้มาดำเนินการส่งสินค้าเข้า และส่งสินค้าออกนอกประเทศแทน

แต่การผลักดันอิทธิพลของชาวต่างประเทศในกิจการค้านี้สำเร็จผลแค่ไหนนั้นก็เป็นที่น่าสังเกต เพราะการพิจารณารายนามผู้ริเริ่มก่อตั้งบริษัทจะเห็นว่าเป็นผู้จัดการ หรือผู้อำนวยการบริษัทธุรกิจค้านี้มากคน และส่วนใหญ่เป็นลูกหลาน หรือเป็นผู้ที่มีเชื้อสายชาวต่างประเทศแทบทั้งนั้น คือ

"บริษัทเกลือไทย", ไทยใหม่ (๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๔) : ๕

นายเทียนชัย	กรรณสูตร	แห่ง บริษัทสุพรรณ
นายกิมลีย์	เคียงศิริ	แห่ง บริษัทนครพานิช
นายสัญญา	ยมะสมิต	แห่ง บริษัทชนบุรีพานิช
นายขุนไล่	ปานะนนท์	แห่ง บริษัทนครวิสกการาจ
นายคี	จันทร์งาม	แห่ง บริษัทสามเหลี่ยม
หลวงนิเทศกลกิจ		แห่ง บริษัทกลาง
นายเทียนไล่	กรรณสูตร	น้องนายเทียนชัย

นโยบายของรัฐบาลจึงเท่ากับส่งเสริมให้บุคคลกลุ่มหนึ่งมีอิทธิพลในวงการค้าระหว่างประเทศมากขึ้น โดยวิธีการร่วมกันผูกขาดการค้า แทนที่ควรส่งเสริมให้เกิดกลุ่มอิทธิพลใหม่ของคนไทยขึ้นมาแข่งขันกันทำกิจการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งจะเป็นผลดีต่อเศรษฐกิจและประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศมากกว่า และยังเท่ากับเป็นการส่งเสริมให้ทายาทชาวต่างชาติซึ่งเป็นคนจีนเสียส่วนใหญ่เข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจได้อย่างถูกต้องด้วย

บริษัทไทยนิคมพาณิชย์ จำกัด

บริษัทไทยนิคมพาณิชย์ จำกัด เป็นบริษัทการค้าของคนไทยซึ่ง พณา จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกับการตั้งบริษัทประมวลไทยพาณิชย์กัมมาจล เพราะต้องการดึงเอาการค้าให้มาอยู่ในมือคนไทย บริษัทนี้ดำเนินการค้าเงินทุนจากการร่วมหุ้นกันระหว่างเอกชน กับรัฐบาล ในวงเงินทุน ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท แต่การดำเนินงานของรัฐบาลไม่อาจจะกักกันบทบาทของ

นักธุรกิจคนสำคัญ ๆ ในอดีตได้ เพราะหุ้นเอกชนนั้นส่วนใหญ่ นักธุรกิจต่างชาติยังคง เป็นผู้ถืออยู่ในนามของลูกหลานที่มีสัญชาติไทย ในนามของคนไทยที่มีความเกี่ยวข้องกันและเป็นที่ไว้วางใจ หรือ ำหน่ายทหารที่มีชื่อเสียงซึ่งมีความสนิทสนมและเคย ให้ความอุปถัมภ์มาก่อน เป็นผู้ถือแทน

รายนามของผู้ดำเนินกิจการประกอบด้วย นายจุลินทร์ ล่ำซำ เป็น ผู้จัดการ นายประสิทธิ์ สมิตะศิริ เป็นผู้ช่วยผู้จัดการ และมีนายทหารคนสำคัญ ในขณะนั้นอีกกลุ่มหนึ่งเป็นกรรมการบริษัท เช่น พลโทจรูญ รัตนกุล เสรีเริงฤทธิ์ พันเอกสว่าง เขวงศักดิ์สงคราม พันตรีวิลาส โอสธานุเคราะห์ เป็นต้น

การตั้งบริษัทขึ้นครั้งแรกในปลายปี พ.ศ. ๒๔๘๒ นั้น เป็นการจัดตั้งขึ้นใน พระนครก่อน และมีนโยบายที่จะขยายสาขาออกไปในต่างจังหวัด แต่ไม่บรรลุผล เต็มที่ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ บริษัทจัดตั้งสาขาในจังหวัดต่าง ๆ ได้ไม่กี่จังหวัดเท่านั้น สินค้าที่จำหน่ายนั้นเป็นสินค้าที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตต่าง ๆ และรัฐบาลยังได้ให้สิทธิ เป็นเอเยนต์จำหน่ายสุราของกรมสรรพสามิต นอกจากนี้รัฐบาลยังได้ใช้บริษัทไทยนิยม พาณิชย์เป็นเครื่องมือในการควบคุมการทำงานของบริษัทจังหวัดในระยะแรกอีกด้วย บริษัทนี้ดำเนินกิจการมาด้วยดีโดยตลอดและทำกำไรให้กับผู้ถือหุ้นมาก เพราะเป็น บริษัทที่ได้รับสิทธิพิเศษจากรัฐบาลให้ทำหน้าที่ผูกขาด เช่นเดียวกับพ่อค้าคนกลาง แต่ ต่อมาเมื่อ จอมพลป. พิบูลสงคราม หมกอำนาจอลงบริษัทนี้ก็ค่อย ๆ เสื่อมลงและล้มเลิก กิจการไปในที่สุด เพราะการดำรงอยู่ของบริษัทนั้นต้องอาศัยอำนาจของรัฐบาลแต่จ ักการเป็นเครื่องมือเพื่อแข่งขันทำการค้า และหาผลกำไรโดยวิธีผูกขาด

"ไทยนิยมกำไรที่แล้วสี่แสนเสส", สรีกรง (๒๑ มีนาคม ๒๔๘๖)

บริษัทค้าพืชผลไทย จำกัด

การที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยึดนโยบายชาตินิยม เป็นหลักสำคัญในการสร้างชาติ รัฐบาลจึงพยายามส่งเสริมทุกวิธีการที่จะให้คนไทยมีบทบาททางการค้าแทนคนชาวต่างชาติโดยมีบริษัทคนไทยและรัฐบาลไทยดำเนินกิจการร่วมกัน ในสมัยนั้นจึงกลายเป็นยุคแห่งการเร่งขยายตัวทางการค้าเพื่อไอบอ้อมสินค้าไทย

ใน พ.ศ. ๒๔๘๒ มีการตั้งบริษัทค้าพืชผลไทย จำกัด ขึ้นโดยรัฐบาลเป็นผู้สนับสนุนสำคัญที่สุด นโยบายสำคัญคือการรับซื้อ และขายสินค้าไทยจำหน่ายเครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ เพื่อให้คนไทยมีโอกาสซื้อของได้ในราคาเยอเยาว์ รับทำการซื้อขายเผยแพร่อินค้าที่เป็นอุตสาหกรรมของพื้นเมืองและสิ่งที่ยิ่งใหญ่ในความประสงค์ของบริษัทคือ ตัดคนกลางที่คดโกงกินกำไรออกไปและทำการซื้อขายสินค้าด้วยความยุติธรรม

การจัดตั้งบริษัทพืชผลไทยนี้รัฐบาลมอบหมายให้กระทรวงเศรษฐการเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานทั้งหมด แต่ในที่สุดกระทรวงเศรษฐการก็มอบหมายต่อให้กรมรถไฟเป็นผู้จัดตั้งบริษัทขึ้น โดยจดทะเบียนเป็นบริษัทจำกัดขึ้นใน เดือนกันยายน ๒๔๘๒ ทั้งนี้เพื่อกองรถไฟจะได้ทำหน้าที่ค้าพืชผลไทยในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศดังเช่นที่เคยทำหน้าที่รับซื้อข้าวให้บริษัทข้าวไทยได้ผลดีมาแล้ว กรมรถไฟได้จัดตั้งบริษัทขึ้นโดยมีทุน ๕๐,๐๐๐ บาท

"บริษัทไทยผู้ส่งเสริมความนิยม", สรีกรัง (๕ กันยายน ๒๔๘๒) : ๘

กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี

ครั้งที่ ๕/๒๔๘๒ วันพุธที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๒, หน้า ๘.

นายเออน ก่าป๋นทอง เป็นผู้จัดการใหญ่
 ร.ต. เณลิม กัลยาณมิตร เป็นผู้ช่วยผู้จัดการ

มีสำนักงานใหญ่อยู่ในกรุงเทพฯ และสาขาในจังหวัดต่าง ๆ โดยบริษัทจัดตั้งสาขา
 แห่งแรกของตนขึ้นที่จังหวัดลพบุรีพร้อมกับการเปิดสำนักงานใหญ่ที่กรุงเทพฯ เมื่อ
 วันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๒^๑ แต่ต่อมาไม่นานกรมรถไฟไม่อาจจะควบคุมการ
 ค่าเนื้องานของบริษัทนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะกรมรถไฟต้องรับผิดชอบงาน
 ส่วนใหญ่ทางคมนาคมของประเทศยามสงคราม ดังนั้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๖ เป็น
 ต้นมารัฐบาลจึงมอบหมายให้กระทรวงพาณิชย์ เข้าทำหน้าที่ควบคุมบริษัทนี้แทนกรม
 รถไฟ^๒

บริษัทพืชกลศึกกรรม จำกัด

บริษัทนี้จัดตั้งและจดทะเบียนเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๖ และเป็น
 บริษัทแรกที่ชี้ให้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เริ่มมองเห็นว่า กิจการค้าของคน
 ไทยที่รัฐบาลเข้าไปถือหุ้นด้วยไม่อาจดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ และรอดพ้น
 จากอุปสรรคต่าง ๆ ได้ถ้ารัฐบาลยังขาดผู้เชี่ยวชาญทางการค้าที่จะเป็นตัวแทนเข้าไป
 ควบคุมกิจการต่าง ๆ ซึ่งเป็นข้อบกพร่องที่ทำให้เกิดช่องว่างสำหรับมาตรการ
 นี้และเปิดโอกาสให้ชาวต่างประเทศยังคงดำรงบทบาทในการผูกขาดการค้าของตน
 ต่อไป ทั้งนี้จะพิจารณาได้จากผู้ถือหุ้นของบริษัทนี้ซึ่งมีทุนขั้นต้น ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ "บริษัทไทยพุ่งสู่ความนิยม", ศรีกรุง (๕ กันยายน ๒๔๘๒) : ๔

^๒ อุทัย สีนทรสาร, "ธุรกิจของรัฐ", หน้า ๑๓๘.

แบ่งออกเป็น ๑๐,๐๐๐ หุ้น ๆ ละ ๑๐๐ บาทนั้น กระทรวงพาณิชย์ถือ ๔๐ %
เอกชนคนไทยถือ ๓๐ % และคนจีนถืออยู่ ๓๐ %

กระทรวงพาณิชย์จัดตั้งบริษัทนี้ด้วยวัตถุประสงค์ที่จะส่งเสริมการค้าพืชไร่
ประเภทสำคัญ ๆ เช่น พริก หอม กระเทียม ถั่ว ฯลฯ เพื่อช่วยเหลือชาวไร่ที่เพาะ
ปลูกพืชดังกล่าวให้ขายพืชผลที่ผลิตได้ในราคาที่สมควรโดยไม่ถูกกดราคาจากพ่อค้าคน
กลาง และทำหน้าที่เป็นตัวแทนของกระทรวงพาณิชย์ทำการค้าและติดต่อค้าขายกับ
ตลาดต่างประเทศในสินค้าประเภทพืชพันธุ์ธัญญาหาร และพืชผลทั่วไป ปรากฏว่า
กิจการของบริษัทไม่อาจจะช่วยเหลือเกษตรกรไทยได้มากนัก เพราะบริษัทตั้งขึ้นมา
ในขณะที่ประเทศไทยกำลังเป็นฝ่ายเพลี่ยงพล้ำสงคราม เกษตรกรส่วนใหญ่ประสบ
ปัญหาค่าการผลิต ตกอยู่ในภาวะยากจนมากยิ่งขึ้น ในที่สุดกิจการของบริษัทก็
กลายเป็นเครื่องมือส่งเสริมให้ผู้มีอำนาจทางการเมืองบางคนร่วมมือกับพ่อค้าชาวจีน
ทำการแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเอง บริษัทพืชกสิกรรมจึงต้องล้มเลิกไปโดย
ปริยายเมื่อรัฐบาลชุดนี้หมดอำนาจหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ สงบลงได้ไม่นาน

นอกจากรัฐบาลจะเข้ามาส่งเสริมโดยการออกกฎหมายต่าง ๆ และเข้า
ร่วมถือหุ้นในกิจการค้าหลายประเภท เพื่อส่งเสริมผลักดันให้คนไทยมีบทบาททาง
ด้านการค้าแทนชาวต่างชาติแล้ว รัฐบาลยังได้ตั้งบริษัทการค้าหรือร่วมมือกับเอกชน
ไทยโดยการถือหุ้นตั้งบริษัทอื่น ๆ อีกหลายแห่ง เช่น บริษัทสามัคคีชัย จำกัด และ
ร้านไทยอุตสาหกรรม

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๘ - ๑๓๙.

^๒ พระยามโหสวรรค์, "พระยามโหสวรรค์" หนังสือที่ระลึกในโอกาส
เสด็จพระราชดำเนินพระราชทานเพลิงศพพระยามโหสวรรค์ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราว
าส ๕ กรกฎาคม ๒๕๑๘, หน้า ๗๔.

สำหรับบริษัทสามัคคีชัย จำกัด ตั้งขึ้นมาโดยจุดประสงค์จะให้ป็นร้านตัวอย่างในการตั้งร้านขายอาหารให้เป็นล่ำเป็นสัน และประกอบด้วยวัฒนธรรมที่ดีเจาะจงเฉพาะสำหรับการขายไข่ดี ราคาถูกให้แก่ประชาชน โดยรัฐบาลเป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ร่วมกับเอกชน รับซื้อไข่จากผู้เลี้ยง แล้วขายให้ผู้บริโภคอีกทีหนึ่ง

ส่วนร้านไทยอุตสาหกรรมนั้น ทางราชการตั้งขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๐ อยู่ในสังกัดกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม เงินทุนดำเนินการครั้งแรกเรียกว่า เงินทุนอุตสาหกรรมในครอบครัว จำนวน ๒๒๕,๐๐๐ บาท ร้านไทยอุตสาหกรรมดำเนินงานต่อมาจนถึงสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้มีการเพิ่มทุนให้มากขึ้น เพราะร้านค้านั้นมีนโยบายสอดคล้องกับนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม กิจการของร้านจึงเจริญมากในสมัยนี้ ได้ทำหน้าที่เป็นร้านขายสินค้าของคนไทยตามนโยบายส่งเสริมการผลิต และการค้าของรัฐบาล

ข. การส่งเสริมกิจการพาณิชย์นาวี

โดยปกติการขนส่งทางน้ำนั้นแม้ว่าจะล่าช้ากว่าการขนส่งประเภทอื่น แต่ก็เป็น การขนส่งที่สามารถบรรทุกสินค้าที่มีขนาดใหญ่ และบรรทุกได้ปริมาณมากประกอบกับประเทศไทยมีเส้นทางเดินเรือภายในประเทศอยู่ถึง ๓,๒๔๔ กิโลเมตร และการที่ประเทศเรามีผลผลิตส่วนใหญ่เป็นสินค้าวัตถุดิบทางเกษตรกรรม เศรษฐกิจของประเทศจึงอาศัยรายได้จากการขายสินค้าเหล่านี้เป็นส่วนใหญ่ รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตระหนักดีว่าเพียงการเข้ามาตราการผูกขาดการค้า เพื่อพัฒนากิจการพาณิชย์และเศรษฐกิจของประเทศอย่างเดียวนั้นไม่อาจจะดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

^๑ ดูหัย สิ้นธุสาร, "ธุรกิจของรัฐ", หน้า ๑๓๗.

^๒ ปัจจุบันคือร้านนารายณ์ภัณฑ์

^๓ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม, สมุดสังงานฝ่ายพลเรือน เล่ม ๑

ภาพได้ ถ้าหากชาวไทยไม่มีบทบาทในกิจการขนส่งทางน้ำด้วย และเห็นว่าถ้าจะ
รอให้สงครามเลิกเสียก่อนก็จะไม่เป็นผลคือต่อการจำหน่ายสินค้าขาออกของประเทศ
รัฐบาลจึงไม่ควรพะวงกับปัญหาสงครามที่จะเกิดขึ้น หรือยึดเอาสิ่งนี้มาเป็นอุปสรรค
ให้งานสร้างชาติต้องสะดุดหยุดลง^๑

ดังนั้นรัฐบาลจึงได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติเรือไทย พุทธศักราช ๒๔๘๑
บังคับให้เจ้าของเรือที่ทำการค้าอยู่ในน่านน้ำไทยต้องมีสัญชาติไทย ถ้าเป็นบริษัทก็
ต้องมีหุ้นส่วน หรือมีผู้ถือหุ้นส่วนส่วนมากเป็นไทย มีทุนไม่น้อยกว่าร้อยละ ๗๐ เป็น
ของคนสัญชาติไทย ห้ามไม่ให้ผู้ไม่มีลักษณะดังนี้เช่าหรือรับเอาไปโดยประการอื่น และ
กำหนดให้ต้องมีลูกเรือสัญชาติไทยไม่น้อยกว่า ๗๕ % ของลูกเรือทั้งหมด^๒ กฎหมาย
ฉบับนี้ทำความเดือดร้อนให้แก่บริษัทเดินเรือชายฝั่ง และบริษัทเดินเรือค้าขายระหว่าง
ประเทศอย่างมากจนถึงกับต้องล้มเลิกกิจการไปในที่สุด เช่น กรณีของบริษัทสเตรตส์ตีม
ชิป จำกัด ของชาวอังกฤษ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๘๒ รัฐบาลได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะ
หนึ่งพิจารณาปัญหาเรื่องการจัดตั้งบริษัทเดินเรือของคนไทยขึ้น เพื่อบริการขนส่งสินค้า
ทั้งในน่านน้ำภายในประเทศ และน่านน้ำสากล เพื่ออำนวยความสะดวกในการค้าขาย
กับประเทศอื่น ๆ คณะกรรมการชุดนี้มี

นายพลเรือตรี หลวงสินธุสงครามชัย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ
เป็นประธานกรรมการ

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ "ผู้แทนบริษัทเดินเรือไทยพบหลวงสินธุเพื่อเจรจาขาย" ,ไทยใหม่

(๒๑ เมษายน ๒๔๘๓) : ๒๓

^๒

"พระราชบัญญัติเรือสยาม พุทธศักราช ๒๔๘๑" , ราชกิจจานุเบกษา

๕๖(๑๐ เมษายน ๒๔๘๒) : ๒๓๔, ๒๕๔ - ๒๖๐

หลวงกรณีนิติการ เป็นเลขานุการ^๑ ตลอดจนคณะกรรมการที่มาจาก
หน่วยราชการที่เกี่ยวข้องอีกหลายคน รวมทั้งได้ทำหน้าที่ติดต่อเจรจากับบริษัท
เดินเรือตามชายฝั่งทะเล และแม่น้ำสายสำคัญ ๆ ของชาวต่างประเทศที่ต้อง
ล้มเลิกกิจการไปในเรื่องเกี่ยวกับการโอนหุ้น หรือขายกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินของ
บริษัท เพื่อให้บริษัทคนไทย เข้าดำเนินการแทนตามแนวทางของนโยบายสร้างชาติ
ของจอมพล ป.พิบูลสงคราม

บริษัทไทยเดินเรือทะเล จำกัด (The Maritime Navigation Co., Ltd.)

หลังจากที่รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติเรือไทย พุทธศักราช ๒๔๘๑ และ
ตั้งคณะกรรมการพิจารณาจัดตั้งบริษัท เกี่ยวกับการเดินเรือของคนไทยขึ้นมาชุดหนึ่ง
แล้ว ต่อมาไม่นานนักรัฐบาลก็ได้ตั้งบริษัทเดินเรือของคนไทยขึ้นมา เมื่อวันที่ ๒๕
พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ ชื่อว่า บริษัทไทยเดินเรือทะเล จำกัด เป็นธุรกิจการเดินเรือ
แห่งชาติ (Nation Line) บริษัทแรก มีเงินทุนจดทะเบียนครั้งแรก ๑๐,๐๐๐,๐๐๐
บาท แบ่งออกเป็น ๑๐๐,๐๐๐ หุ้น ๆ ละ ๑๐๐ บาท ต่อมาลดทุนลงเหลือ ๖,๒๐๐,๐๐๐
บาท กระทรวงเศรษฐกิจถือหุ้นอยู่ ๕๕.๕๕ % รัฐวิสาหกิจ ที่จัดตั้งขึ้นครั้งนั้นมีวัตถุประสงค์
ประสงค์ดำเนินการเดินเรือ และดำเนินการพาณิชย์ทั้งภายในประเทศ และ
ระหว่างประเทศ ทำหน้าที่เป็นเจ้าของ เป็นตัวแทน และเช่าเรือ เป็นเจ้าของ
สร้าง ซ่อม ซ้ำ ให้เช่าท่าเรือ และทำการอื่น ๆ อันเกี่ยวแก่การค้าขาย ที่จะก่อให้เกิด
ประโยชน์แก่บริษัทและรัฐบาลไทย^๒ ตั้งสำนักงานอยู่ที่ตึกบีกริมเก่า เชียง

^๑ "ผู้แทนบริษัทเดินเรือไทยพบหลวงสินธุเพื่อเจรจายาย", ไทยใหม่

(๒๑ เมษายน ๒๔๘๓) : ๒๓

^๒ เกศนี้ หงสนันท์, บรรณาธิการ . รัฐวิสาหกิจไทย (กรุงเทพ : โรงพิมพ์
คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๗), หน้า ๑๗๖.

สะพานคำรงค์สถิตย์ (เหล็กบน) การบริหารงานของบริษัทอยู่ภายใต้อำนาจของ คณะกรรมการอำนวยการอันประกอบด้วย

นาวาอากาศเอก หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ร.น. เป็นประธานกรรมการ
นายวิลาศ โอสถานุเคราะห์ เป็นผู้จัดการ

และคณะกรรมการอื่น ๆ ที่รัฐบาลแต่งตั้งขึ้นจากราชการหรือผู้แทนของหน่วย ราชการต่าง ๆ

ในระยะแรกซื้อเรือเก่าจากสหรัฐอเมริกาจำนวน ๔ ลำ คือ

๑. สุริโยทัยนาวา
๒. เทพหัสดินนาวา
๓. ศรีสมุทรนาวา
๔. นางเสื่องนาวา

และในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้ซื้อเรือบรรทุกน้ำมันเพิ่มอีกลำหนึ่งชื่อว่า วิสุทธิกษัตริย์ นาวา กิจการเดินเรือของบริษัทดำเนินการบริการขนส่งแบบเรือจร คือไม่เดินใน เส้นทางประจำเส้นทางขึ้นอยู่กับสินค้าและผู้ว่าจ้าง เรือของบริษัทนอกจากจะชักธง ไทยแล้ว ยังใช้ทหารเรือระดับนายทหาร และลูกจ้างจากกองทัพเรือไทยแต่เดิมเป็น ลูกเรือ นอกจากนี้ยังว่าจ้างชาวอเมริกัน อังกฤษ และเคนมาร์ค ทำหน้าที่เป็น นายเรือ ต้นเรือ ต้นกล เป็นบางส่วนด้วย^๓

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ "ไม่ขายเรือเดินสมุทรให้บริษัทไทย", ไทยใหม่ (๑๓ มิถุนายน ๒๔๘๓)

: ๓

^๒ "ไทยเดินเรือทะเลมีกำไรกว่า ๒ แสน", นิกร (๑๕ มีนาคม ๒๔๘๔)

: ๑๐

^๓ เกศินี หงสนันท์, บรรณาธิการ, รัฐวิสาหกิจไทย, หน้า ๑๗๖.

ถึงแม้เรือของบริษัทจะเดินรับส่งสินค้าไปยังประเทศต่าง ๆ เช่น ออสเตรเลีย-เลีย ฟิลิปปีนส์ ฮองกง อเมริกาเหนือ และใต้ แต่ก็ยังไม่พอเพียง บริษัทยังขาดเรือที่จะใช้บรรทุกสินค้าไปค้าขายแถบฮองกง และประเทศจีนทางใต้ ต่อมาบริษัทจึงได้เจรจาขอเช่าเรือจากบริษัทต่างประเทศเพิ่มขึ้นอีกหลายลำ^๒ แต่บังเอิญขณะนั้นการสงครามในยุโรปเริ่มขยายตัวแล้ว คือ อิตาลีเข้าสงครามร่วมมือกับเยอรมัน รบกับอังกฤษ ฝรั่งเศส ราคาเรือในยุโรปซึ่งเป็นอาวุธสงครามประเภทหนึ่งจึงได้มีราคาเพิ่มสูงขึ้นเฉลี่ยถึง ๑๕ % ของราคาเดิมทั่วไป ดังนั้นการเจรจาขอเช่าเรือของไทยจึงไม่สำเร็จ นอกจากนั้นทางบริษัทที่เคยทำสัญญาขายเรือให้ก็ได้ยุติหรือล้มเลิกสัญญาไม่ยอมขายเรือให้ และบางบริษัทก็โกงราคาเรือเพิ่มสูงขึ้นจากเดิมมาก^๓ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จึงเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้บริษัทไม่สามารถขยายกิจการให้ก้าวหน้าตามเป้าหมายของรัฐบาลได้

อย่างไรก็ตามกิจการของบริษัทท่ามกล่าไรให้รัฐบาลซึ่งเป็นผู้ถือหุ้นเกือบทั้งหมดไว้อย่างมาก ดังเช่นได้ปรากฏว่าจากการปิดงบดุล บัญชีครั้งแรกของบริษัท เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๓ หลังจากดำเนินงานมาได้เพียง ๑ ปีนั้น หลังจากหักค่าสึกหรอสูงสุดของเรือที่ให้บริการขนส่ง และค่าใช้จ่ายทุก ๆ อย่างออกหมด

^๑ เฉลิม คาร์ทวงศ์, "การพัฒนาเศรษฐกิจในด้านการคมนาคมของประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์วิทยาดุษฎีป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๑๓ - ๒๕๑๔), หน้า ๑๗.

^๒ "บริษัทเดินเรือทะเลไทยเช่าเรือใหม่อีก", นิกร (๑ ตุลาคม ๒๔๔๓)

: ๓

^๓ "ไม่ขายเรือเดินสมุทรให้บริษัทไทย", ไทยใหม่ (๑๓ มิถุนายน

๒๔๔๓) : ๓

แล้ว ทางบริษัทยังมีกำไรถึง ๒๕๐,๐๐๐ บาทเศษ^๑ และก็ยังช่วยแก้ไขภาวะสงคราม
ขาดแคลนสินค้าจำเป็นภายในประเทศได้มากพอควรอีกด้วย แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า
กิจการผูกขาดค้านี้ของรัฐบาลไม่ประสบผลสำเร็จตลอดไป เพราะเมื่อไทยประกาศ
เป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น เรือทั้ง ๕ ลำที่กำลังปฏิบัติงานอยู่ในเมืองท่าต่าง ๆ ก็ถูกอังกฤษ
ยึดไว้ทันที^๒ กิจการบริษัทเดินเรือนี้จึงก้าวหน้าไปมากในสมัยแรกต้องซบเซาลง ทั้งที่
มีโอกาสสูงมากที่จะกลายเป็นกิจการที่ทำประโยชน์ให้กับ เศรษฐกิจของประเทศชาติใน
ระยะยาว และเมื่อรัฐบาลชุดนี้สิ้นสุดลงแล้ว รัฐบาลต่อมาก็ไม่สามารถส่งเสริมให้
คนไทยเข้ามามีบทบาททางด้านนี้ได้อย่างจริงจัง เพราะต้องเผชิญกับอุปสรรคต่าง ๆ
มากมายแม้จนกระทั่งปัจจุบันนี้

บริษัทเดินเรือไทย จำกัด

บริษัทนี้ตั้งขึ้นมาด้วยวิธีร่วมกันดำเนินงานระหว่างรัฐบาลไทยกับบริษัทต่าง
ชาติ เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๓ โดยการเจรจาทำความตกลงระหว่าง
รัฐบาลไทย กับผู้แทนบริษัทอีสต์เอเชียติก จำกัด และผู้แทนบริษัทสเตรตส์ไทม์ซิป ซึ่ง
เป็นเจ้าของบริษัทเรือไฟไทยจำกัดมาก่อน โดยบริษัททั้ง ๒ ตกลงขายกิจการเดินเรือ
ของตนให้รัฐบาลไทยในวงเงิน ๑,๕๐๐,๐๐๐ บาท แล้วจึงได้มาจัดตั้งขึ้นเป็นบริษัท

^๑ "ไทยเดินเรือทะเลมีกำไรกว่า ๒ แสน", นิตย (๑๕ มีนาคม ๒๔๕๔)

: ๑๐

^๒ เดลิม คัวร์พวงศ์ "การพัฒนาเศรษฐกิจในด้านการคมนาคมของ
ประเทศไทย", หน้า ๑๗.

^๓ อุตัย สินธุสาร, "ธุรกิจของรัฐ", หน้า ๑๔๖ - ๑๔๗.

เดินเรือไทยจำกัด มีทุนจดทะเบียนครั้งแรก ๓,๐๐๐,๐๐๐ บาท แบ่งออกเป็นหุ้นละ ๑๐๐ บาท ๓๐,๐๐๐ หุ้น กรมเจ้าท่าทำหน้าที่เป็นผู้ถือหุ้นแทนรัฐบาลไทย มีบริษัทอีสเอเชียติก กับบริษัทสเตรตส์ตีมชิปที่สิงคโปร์ถือหุ้นร่วมด้วยบริษัทละ ๑๕%^๑ กำหนดกิจการเดินเรือค้าขายชายฝั่งในประเทศ และประเทศใกล้เคียง^๒ แต่กิจการของบริษัทเดินเรือไทย จำกัด ก็ไม่อาจดำเนินการให้มั่นคงตลอดไปได้ เพราะต้องเผชิญปัญหาสงครามเช่นเดียวกับกิจการอื่น และต่อมาเมื่อรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามหมกอำนาจอ้าง กิจการของบริษัทเดินเรือไทย จำกัด ก็ไม่เจริญก้าวหน้าขึ้น อยู่ในภาวะทรงกับทรุดตลอดมา และกลายเป็นรัฐวิสาหกิจที่รัฐบาลซุกคืบ ๆ มาต้องใช้เงินงบประมาณแผ่นดินอุดหนุนมาโดยตลอด

บริษัทเรือลำเลียง จำกัด

บริษัทเรือลำเลียงเริ่มดำเนินการใน พ.ศ. ๒๔๘๖ โดยกระทรวงพาณิชย์ได้รับการโอนเรือลำเลียง ๒ ลำ คือ เรือจำปาคะ และเรือพวงเงิน ซึ่งเดิมเป็นของกองทัพเรือมาตั้งเป็นกิจการบริษัทเรือลำเลียงขึ้น ตกลงศึราคารของเรือทั้ง ๒ ลำ มีมูลค่าเป็นเงิน ๑๓๒,๐๐๐ บาท เท่ากับมูลค่าหุ้นของบริษัทที่ตั้งขึ้นจำนวน ๑,๓๒๖ หุ้น หรือเท่ากับ ๔.๕% ของหุ้นทั้งหมดของบริษัทที่ตราไว้ จำนวน ๒๓,๔๐๐ หุ้น แต่ละหุ้นมีมูลค่าหุ้นละ ๑๐๐ บาท รวมเป็นเงิน ๒,๓๔๐,๐๐๐ บาท กิจการของบริษัทนี้ส่วนใหญ่ คือ ทำการเดินเรือรับส่งสินค้า และทำการค้าขาย

^๑ อุทัย สิ้นธุสาร, "ธุรกิจของรัฐ", หน้า ๑๔๖ - ๑๔๗.

^๒ "ลงทุนตั้งบริษัทเดินเรือแล้ว", ไทยใหม่ (๕ มิถุนายน ๒๔๘๓)

แถบชายฝั่งทะเล บริษัทในในระยะแรก ๆ ที่ดำเนินการค้าได้ประสบปัญหาขัดข้องหลายประการ และด้วยเหตุที่กิจการของบริษัทต้องเสี่ยงภัยเสี่ยงอันตรายจากสงครามอยู่มากทำให้กิจการของบริษัทประสบปัญหาขาดทุนตั้งแต่ระยะเริ่มต้นและตลอดมา จนกระทั่งกิจการนี้ได้เลิกล้มไปในสมัยรัฐบาลชุดต่อมา หลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ สงบลงแล้ว

ค. การพัฒนาวิชาชีพและอาชีวศึกษา

นับตั้งแต่ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมารัฐบาลไทยได้ดำเนินนโยบายต่าง ๆ เพื่อไม่ให้คนไทยรู้จักใช้แรงงาน หรือมีความสามารถในการทำเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียว ด้วยการส่งเสริมให้คนไทยเข้ามาประกอบธุรกิจการค้ามากขึ้น เพื่อดึงอำนาจทางเศรษฐกิจของคนต่างชาติในประเทศให้กลับมามีอยู่ในมือคนไทย แต่ความพยายามในเรื่องนี้ในระยะแรกไม่สู้ได้ผลนัก ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุสำคัญประการหนึ่งคือ คนไทยยังขาดความรู้ ความชำนาญ และความอดทนต่ออาชีพเหล่านี้ ดังนั้นแม้รัฐบาลในอดีตจะเปิดโรงเรียนพาณิชยการขึ้นในจังหวัดต่าง ๆ ถึง ๑๕ แห่ง เพื่อฝึกฝนวิธีประกอบการค้าแก่เยาวชนไทย แต่โรงเรียนเหล่านี้ก็ทยอยกันล้มเลิก หรือปิดตัวเองลงจนถึง พ.ศ. ๒๔๘๓ คงเหลืออยู่เพียงแห่งเดียว เพราะขาดครู และไม่สามารถจะเปลี่ยนค่านิยมของคนไทยได้ ความนิยมของประชาชนจึงเสื่อมลงไปเป็นลำดับ^๒

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ อุทัย สินธุสาร, "ธุรกิจของรัฐ", หน้า ๑๕๐.

^๒ ชรรมนุญ อัครพานิช, "ประวัติโรงเรียนพาณิชยการ" ที่ระลึกวันวาง

ศิลาฤกษ์อาคารสมาคมนักเรียนเก่าพาณิชยการ (พระนคร : มิตรเจริญการพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๒.

รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้หันมาแก้ไขเรื่องนี้อย่างจริงจังอีกครั้งหนึ่งด้วยการพัฒนาการศึกษาต่าง ๆ อย่างเร่งด่วน เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายสำคัญของรัฐในการที่จะสร้าง และส่งเสริมให้คนไทยเท่านั้นที่มีบทบาททางการพาณิชย์ของประเทศ โดยขั้นแรกที่สุครัฐบาลมีนโยบายค่านการอาชีวะว่ามุ่งที่จะตั้งสถานศึกษาอาชีวะประเภทต่าง ๆ ให้เป็นปึกแผ่นเสียก่อน^๑ ดังนั้นจึงมีการตั้งโรงเรียนอาชีวะ และโรงเรียนพาณิชย์การขึ้นทันที เพื่อให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาของชาติ พ.ศ. ๒๔๗๕ ใน พ.ศ. ๒๔๘๒ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และกรมการเมืองได้เปิดสอนแผนกพาณิชย์ศาสตร์และการบัญชีขึ้น ซึ่งต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๘๖ ได้มีการตราพระราชบัญญัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๔๘๖ ยกฐานะแผนกพาณิชย์ศาสตร์ และการบัญชีขึ้นเป็นคณะ^๒ พร้อมกันนั้นก็มีการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาทางเทคนิคในต่างประเทศเป็นจำนวนมาก

นอกจากนี้กระทรวงศึกษาธิการ^๓ ยังได้เปิดการอบรมความรู้ทางด้านอาชีวะศึกษาสาขาต่าง ๆ เพื่อเป็นการเร่งรัดขึ้นอีกทางหนึ่ง^๔ ทั้งนี้เพื่อสนองความ

^๑ กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์. กองนโยบายการพาณิชย์, นโยบายของรัฐบาลตั้งแต่คณะรัฐมนตรีคณะที่ ๑ ถึงคณะที่ ๓๘ พ.ศ. ๒๔๗๕ - พ.ศ. ๒๕๑๕, หน้า ๖๓.

^๒ รอง ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐), หน้า ๑๒๘.

^๓ D.G.E. Hall, A History of South East Asia (New York : St Martin's Press, 1958), p. 681.

^๔ ในสมัยนั้นเรียกว่ากระทรวงธรรมการ

ต้องการของตลาดแรงงานในขณะนั้นที่กล่าวถึงต้องการผู้มีความรู้ทางด้านการศึกษา การบัญชี การก่อสร้าง และช่างฝีมือต่าง ๆ และเพื่อปูพื้นฐานการประกอบอาชีพ คำนวณอาชีพให้แก่ประชาชนในเวลาต่อไปด้วย ทางคานกรมอาชีพศึกษาได้เปิดการสอนด้านวิชาอาชีพแก่ประชาชนทั่วไปในประเทศชั้น ๓ ระดับ คือ

๑. โรงเรียนอาชีพะศึกษาขั้นต้น

ประเภทวิชาที่เปิดสอนได้แก่ วิชาช่างไม้ วิชาช่างโลหะก่อสร้างวิชาสี และทนายมั่น วิชาช่างแกะสลัก วิชาช่างปั้น วิชาช่างโลหะรูปพรรณ วิชาช่างเย็บเสื้อผ้า วิชาการช่างสตรี วิชาช่างทอผ้า วิชาช่างเย็บหนัง วิชาช่างโลหะ วิชาช่างเครื่องยนต์ วิชาช่างจักรสาน

๒. โรงเรียนอาชีพะศึกษาชั้นกลาง

มีประเภทวิชาที่เปิดสอน คือ วิชาช่างไม้ฝีมือ วิชาช่างก่อสร้าง วิชาช่างประคิษฐ์ไม้ไผ่ วิชาช่างเขียน วิชาช่างตัดเสื้อผ้า วิชาช่างตัดเสื้อสตรี

๓. โรงเรียนอาชีพะศึกษาขั้นสูง

ประเภทวิชาที่เปิดสอน คือ วิชาครูประถมการช่าง วิชาพาณิชยกรรม วิชาช่างก่อสร้าง วิชาช่างกล วิชาภาษาต่างประเทศ วิชาการช่างสตรี วิชาช่างตัดเสื้อผ้า^๒

นอกจากนี้หอการค้าไทย (Siamese Chamber of Commerce)

ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นอย่างดี ได้เปิดที่ท่า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ขจัดภัย มุรุษพัฒน์, รวบรวม. ชาวจีนในประเทศไทย (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, ๒๕๑๗), หน้า ๑๓๐.

^๒ "กรมอาชีพะศึกษาได้ระบุนประเภทโรงเรียนออกเป็น ๓ ชนิด", ไทยใหม่

(๑๑ เมษายน ๒๔๘๗) : ๑ - ๒

ที่ทำการใหม่อย่างโอ่อ่าขึ้นในบริเวณสนามเสือป่า พ.ศ. ๒๔๘๓ ต่อมานี้ ๒๔๘๖ กระทรวงพาณิชย์ก็ได้รับมอบหมายให้ เข้าควบคุมหอการค้าไทยโดยสิ้นเชิง และเปลี่ยนชื่อมาเป็นสมาคมพ่อค้าไทย^๑ ได้มีส่วนในการพัฒนาการศึกษาค้าอาชีวะด้วยโดยการตั้งโรงเรียนหอการค้าขึ้นสอนวิชาค้าขาย เพราะกรรมการหอการค้าไทยในขณะนั้นเห็นว่าผู้ที่สำเร็จวิชาการค้าโดยเฉพาะยังไม่มี หรือมีก็เป็นจำนวนน้อยไม่พอแก่ความต้องการของห้างร้านที่ค้า เน้นการอยู่^๒

ง. การสื่อสาร - คมนาคม

ปัจจัยสำคัญของการค้าอยู่ที่การมีตลาดที่กว้างขวาง สามารถทำการค้าติดต่อกันได้ทั่วไปทั้งภายใน และภายนอกประเทศด้วยความสะดวกและรวดเร็ว ดังนั้นการพัฒนาการสื่อสารคมนาคมจึงเป็นสิ่งสำคัญอีกประการซึ่งรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ดำเนินการพัฒนาทั้งทางบก ทางน้ำ และถือเป็นมาตรการที่ต้องทำขนานกันไปกับการเพาะพ่อค้าไทย^๓ เพื่อให้คนไทยผู้ที่เริ่มหันมาประกอบอาชีพการค้ามีความสะดวกในการประกอบอาชีพ และอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนที่เป็นผู้ผลิตที่จะสามารถนำผลิตผลของตนไปขายยังตลาดต่าง ๆ ได้โดยสะดวก เป็นวิธีที่ตัดปัญหาของพ่อค้าคนกลางได้ทางหนึ่ง

^๑ ธีระศักดิ์ เพชรประเสริฐ, "สมาคมการค้าและหอการค้าในประเทศไทย" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๘), หน้า ๓๗.

^๒ "หอการค้าจะตั้งโรงเรียนขึ้นเป็นพิเศษ", นิกร (๑ เมษายน ๒๔๘๔)

: ๑๒

^๓ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๗/๒๔๘๑ (สามัญ) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๒ วันเสาร์ที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๑, หน้า ๔๓๑.

รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงเร่งรัดการก่อสร้างทางหลวงของแต่ละจังหวัด ขึ้นมาควบคู่ไปกับการสร้างทางหลวงแผ่นดินสายประธาน และสายรองต่าง ๆ ของ กระทรวงคมนาคม (ดูรายละเอียดในเรื่องการพัฒนาการคมนาคม บทที่ ๔)

นอกจากนี้รัฐบาลยังได้ขุดลอกคลอง แม่น้ำ และพัฒนาการสัญจรขนส่ง ทางน้ำมากยิ่งขึ้นกว่าที่เคยผ่านมา ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการระบายและขนส่ง สินค้าเพื่อสนองความต้องการของตลาดนอกประเทศได้เร็วยิ่งขึ้น เพราะหลังการ เจริญเพื่อแก้ไขการเอารัดเอาเปรียบทางเศรษฐกิจของมหาอำนาจตะวันตกที่มีมา แต่อดีตด้วยการทำสัญญาฉบับใหม่ เรียกว่า สนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดิน เรือ พ.ศ. ๒๔๘๑ ซึ่งสำเร็จลงตั้งแต่วันที่จอมพล ป. เข้าบริหารประเทศแล้ว ทำให้สิทธิราชนิยมของการค้าทางทะเลเริ่มขึ้น ทุกประเทศที่ทำสัญญาทางไมตรีการ พณิชย์และการเดินเรือกับประเทศไทยจะได้รับการอนุเคราะห์ยิ่งจากประเทศไทย เสมอภาคเหมือนกันหมด (Most Favoured Nation) แต่ปัญหาที่เทียบเรือ ที่มีอยู่ในประเทศขณะนั้นส่วนใหญ่เป็นของเอกชนต่างชาติที่มีบทบาทสำคัญในฐานะ เป็น ผู้ประกอบการกิจการค้าระหว่างประเทศของไทยมาเป็นเวลานาน เช่น ท่าเรือบริษัท บอร์เนียว จำกัด ท่าเรือบริษัทบริติชอินเดียนสตีมนิวเกชัน จำกัด ท่าเรือบริษัทแองโกล ไทย จำกัด^๒ ซึ่งเรือใหญ่ ๆ เข้าเทียบท่าได้เพียงลำเดียวหรือสองลำเท่านั้น และ การที่บริเวณปากแม่น้ำเจ้าพระยามีสันดอนขวางร่องน้ำอยู่นั้น นับเป็นปัญหาและอุป สรรคที่สำคัญยิ่งต่อการเดินเรือพาณิชย์ ทำให้เรือเดินทะเลที่กินน้ำลึกกว่าระดับร่อง

ปรีดี สมิตินันท์, "พิทักษ์อำรุงการกับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย" (วิทยานพินธ์วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร , ๒๕๐๒ - ๒๕๐๔),

หน้า ๓๐.

^๒ กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม WW.๒/๔ สงครามโลกครั้งที่ ๒ (การเรียกร้องค่าทดแทนเสียหาย) "เรื่องที่ ๓ (บันทึก) การควบคุมและจัดการกิจการ หรือทรัพย์สินของคนต่างด้าวบางจำพวกในภาวะคับขัน (๓๐ ธันวาคม ๒๔๘๔ - ๒๐ มกราคม ๒๔๘๕)", หน้า ๔๑.

น้ำที่สันคอนจะต้องล่าเสียงสินค้าขึ้นที่เกาะสี่ซึ่งเสียบางส่วน จนกว่าเรือจะลอยล่า
กินน้ำคนพอข้ามสันคอนเข้า - ออกได้ แม้ว่าสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง
พ.ศ. ๒๔๗๕ พลเรือโทพระยาราชาวงษ์สันได้เคยเสนอโครงการที่จะขุดลอกสันคอน
นี้ครั้งหนึ่ง แต่ไม่สามารถจะดำเนินการได้เพราะต้องประสบปัญหาต่าง ๆ มากมาย
โดยเฉพาะปัญหาน้ำเค็มจะทะลักเข้าไปทำลายเรือกสวนไร่นาบริเวณกรุงเทพ เรื่อง
จึงได้ล้มเลิกไปและปัญหานี้จึงยังคงอยู่จนถึงสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม^๒

เมื่อถึงสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบาย
พัฒนาของรัฐบาลจึงได้มีการรื้อฟื้นโครงการสร้างท่าเทียบเรือขึ้นมาใหม่ เรือใหญ่จาก
ต่างชาติจะได้อสามารถเข้ามาถึงกรุงเทพได้โดยตรง เป็นการตัดปัญหาค่าขนส่งจาก
กรุงเทพ - สี่ช้าง ซึ่งมีผลเป็นการเพิ่มรายจ่ายในการค้า หรือเพิ่มราคาทุนให้แก่
สินค้าโดยไม่จำเป็น ทำให้ราคาสินค้าจากต่างประเทศมีราคาสูงขึ้น และรายได้จากสินค้า
ขาออกก็ลดลงกว่ารายได้ที่แท้จริง อีกทั้งยังส่งผลเสียถึงการรับซื้อผลิตภัณฑ์ส่งออกอีกต่อ
หนึ่ง ซึ่งส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่อเกษตรกร ดังนั้นรัฐบาลจึงตัดสินใจสร้าง
ท่าเรือใหม่ขึ้นที่ตำบลคลองเตย โดยว่าจ้างบริษัทคริสเตียนนีและนิลเสนให้ดำเนินการ
ในวงเงิน ๒๐ ล้านบาท บริษัทคริสเตียนนีและนิลเสนเริ่มลงมือสำรวจและสร้างท่าเรือ
คลองเตยตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๑ โดยมีนายโรเบิร์ต ชวาทเค เป็นนาย
ช่างควบคุมงาน แต่ยังไม่ทันที่ท่าเรือคลองเตยจะสร้างเสร็จ เมื่อเกิดสงคราม

^๑ กระทรวงการเศรษฐกิจ, "ความสำคัญของท่าเทียบเรือ", ข่าวสินค้า
และจดหมายเหตुरายการเครื่องหมายการค้า ๘ (๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๕) : ๒๐ - ๒๑

^๒ กระทรวงคมนาคม, "อนุสรณ์กระทรวงคมนาคม ๒๔๘๗" กระทรวงคมนาคม
จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในพิธีเปิดอาคารท่าอากาศยานกระทรวงคมนาคม ถนนราชดำเนินนอก
๓ เมษายน ๒๔๘๗ (ม.ป.ท., ม.ป.ป.) หน้า ๑๕๔.

^๓ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๒๒/๒๔๘๑ (สามัญ) สมัยที่ ๒
ชุดที่ ๓ วันอังคารที่ ๑๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๑, หน้า ๑๓๕๔.

เอเชียบูรพาเท่าเรือแห่งนี้ก็ถูกถูกระเบิดทำลายเสียหายเป็นอย่างมาก การสร้าง
ท่าเรือที่คลองเตยจึงต้องหยุดชะงักลง และเพื่อจะสร้างเสร็จสมบูรณ์ภายหลังที่
สงครามโลกสงบลงแล้ว

นอกจากนี้แล้วรัฐบาลยังได้มอบหมายให้กรมไปรษณีย์โทรเลขนามาตรการ
สนับสนุน และบริการธุรกิจมากยิ่งขึ้นด้วย ดังนั้นในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๘๒
กรมไปรษณีย์โทรเลขจึงจัดดำเนินการอำนวยความสะดวกแก่การสื่อสาร และบริการ
ไปรษณีย์โทรเลขเพื่องานธุรกิจการค้าเป็นพิเศษ โดยให้บุรุษไปรษณีย์ทั่วประเทศมี
ตราไปรษณียากร ไปรษณีย์บัตร และแบบส่งโทรเลขติดตัวเพื่อบริการให้แก่พ่อค้า
ที่ต้องการติดต่อธุรกิจการค้าได้ตลอดเวลาในทันที^๒

๒. ภาคเอกชน

ในขณะที่รัฐบาลต้องการสร้างเสถียรภาพในทางการเมืองการปกครอง
ของตนให้เข้มแข็งที่สุดเท่าที่จะทำได้ และมีนโยบายตลอดมาว่าการประกอบการ
ค้าของชาวต่างประเทศเป็นภัยที่สร้างความปั่นป่วนทางเศรษฐกิจขึ้นในประเทศ
รัฐบาลจึงหุ้มนุ้มนุ้ และพยายามส่งเสริมให้คนไทยทุกคนหันมาทำการค้าขายมากขึ้น
เท่าที่จะทำได้ในเวลาอันรวดเร็วและจำกัด พร้อมกันนั้นรัฐบาลได้พยายามปลุก
เร้าความรู้สึกรักชาตินิยมในหมู่คนไทยให้เพิ่มมากขึ้นตลอดเวลา และพยายามชี้ให้

กระทรวงคมนาคม, "อนุสรณ์กระทรวงคมนาคม" กระทรวงคมนาคม
จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในพิธีเปิดอาคารที่ว่าการกระทรวงคมนาคม, หน้า ๑๘๖, ๑๘๘

- ๒๐๐.

^๒ "ให้ส่งเสริมสื่อสาร", สุริยวง (๑๕ มกราคม ๒๔๘๒) : ๑

เห็นความสำคัญและประโยชน์ต่อประเทศชาติที่จะเกิดจากการมีอาชีพค้าขายดีและรุนแรงขึ้นตามสภาวะการเมือง ต่อมาเมื่อรัฐบาลสามารถจัดตั้งกรมการค้าภายในขึ้นสำเร็จใน พ.ศ. ๒๔๘๕ ด้วยการแก้ไขปรับปรุงเพิ่มเติมพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม พุทธศักราช ๒๔๘๔ ในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ แล้ว ความรุนแรงในการควบคุมธุรกิจภาคเอกชน และการส่งเสริมคนไทยให้มีบทบาททางการค้าอย่างจริงจังก็เริ่มต้นอย่างชัดเจน เพราะรัฐบาลสามารถอาศัยกฎหมายต่าง ๆ เป็นเครื่องมือโดยสะดวกและยังมีกรมการค้าภายในเป็นองค์กรสำคัญที่จะช่วยสนับสนุนมาตรการพัฒนาการค้าขายในภาคเอกชนของรัฐบาลอีกทางหนึ่ง ดังนั้นมาตรการต่าง ๆ จึงดำเนินการโดยผ่านขั้นตอนการจัดการของรัฐบาลที่จัดสรรไว้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้นกว่าในอดีตทั้งในลักษณะของการควบคุม และส่งเสริมในรูปแบบต่าง ๆ

๒.๑ การควบคุมอาชีพของชาวต่างชาติ

เนื่องจากอาชีพการค้าในเมืองไทยตกอยู่ที่อิทธิพลของชาวจีน เพราะชาวจีนเป็นผู้ที่ครองและประกอบอาชีพนี้มาตั้งแต่สมัยโบราณ และมีอิทธิพลในอาชีพนี้เพิ่มมากขึ้นตลอดมา เมื่อเวลาผ่านไปจนถึงสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ธุรกิจการค้าทุกแขนงทุกประเภทซึ่งมีชาวจีนเป็นผู้ประกอบการในทุกระดับแทบทั้งสิ้น ดังนั้นการที่จะปล่อยให้คนไทยแต่ละคนเข้าไปประกอบอาชีพนี้ในลักษณะแข่งขันกับชาวจีนที่ประกอบกิจการอยู่แต่เดิม ผลที่สุดจะต้องลงเอยด้วยการพ่ายแพ้ และต้องล้มเลิกกิจการไปในที่สุดอย่างแน่นอน แม้ว่ารัฐบาลจะได้วางแนวทางสร้างสภาพแวดล้อม

และสถานะแห่งสถาบันที่ อื้ออำนวยประโยชน์ที่จะยึดถืออาชีพการค้าในทางต่าง ๆ ไว้มากมายแล้วก็ตาม แต่รัฐบาลก็ตระหนักดีว่าเป้าหมายเหล่านั้นไม่อาจจะบรรลุผลสำเร็จได้ถ้าหากรัฐบาลไม่ทุ่มเทความสามารถและวิธีการต่าง ๆ ทั้งหมดเพื่อทำลายอิทธิพลดังกล่าว รัฐบาลจึงได้พยายามก็ดกกันไม่ให้ชาวจีนมีอิทธิพลทางด้านนี้ต่อไปและขณะเดียวกันก็หาทางทำลายอิทธิพลทางด้านนี้ของชาวจีนอย่างรุนแรง ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การผูกขาดกิจการในบตสนทนาที่รัฐบาลจัดขึ้นโดย นายมัน - นายคง คำปราศรัยในโอกาสต่าง ๆ ของบุคคลสำคัญในคณะรัฐบาล ตลอดจนการใช้มาตรการที่รุนแรงต่าง ๆ ทั้งทางกฎหมายและทางการ เมืองที่ส่งผลกระทบกระเทือน และสร้างความเดือดร้อนอย่างมากให้แก่ธุรกิจการค้าของ ชาวต่างประเทศ

ก. การห้ามไม่ให้ชาวจีนขายสินค้าอาหารในสถานที่ราชการ

ในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๘๒ รัฐบาลไทยได้ออกคำสั่งเด็ดขาดห้ามไม่ให้พ่อค้าหาบเร่ชาวจีนเข้าไปขายของในโรงเรียน หรือสถานที่ราชการที่ขึ้นต่อกระทรวงศึกษาธิการ โดยให้ถือเป็นระเบียบเพิ่มเติมระเบียบการกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการควบคุมผู้นำอาหารเข้ามาขายในโรงเรียนรัฐบาล ลงวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๘๑ และให้อนุญาตให้ผู้ขายอาหารในโรงเรียนได้เฉพาะพ่อค้าแม่ค้าไทยเท่านั้น โดยให้โรงเรียนในจังหวัดพระนคร และธนบุรี เริ่มปฏิบัติภายใน ๑๕ วัน และโรงเรียนต่างจังหวัดภายใน ๓๐ วัน นับตั้งแต่วันประกาศเป็นต้นไป โดยรัฐบาลให้เหตุผลในการประกาศกฎกระทรวงครั้งนี้ว่า

"กรรมการออกคำสั่งห้ามควบคุมการขายอาหาร", ไทยใหม่

(๕ มกราคม ๒๔๘๑) : ๓๖

๑. กระทรวงศึกษาธิการประสงค์จะฝึกปรี้อเด็กไทย ทั้งชายและหญิงที่ไ้รับการตั้งสอนในวิชาการครัว การค้าให้ไ้มีโอกาสเป็นพ่อค้าแม่ค้า อันเป็นอาชีพที่ไ้ฝึกฝนมาแล้วจากหลักสูตรการศึกษาที่กระทรวงบรรจุไว้ในแผนกอาชีพะศึกษาของชาติ

๒. เอกราชินทางการค้าตามที่คณะราษฎรต้องการอยู่อย่างหนึ่งนั้น จำเป็นจะต้องร่วมมือกันในทุกทาง นับตั้งแต่ปลูกฝังความนิยมให้เป็นผู้มีนิสัยในเชิงการค้า มาตั้งแต่เยาว์เท่าที่กระทรวงศึกษาธิการจะอบรมได้ และจะต้องหาทางที่จะอบรมนิสัยเด็กให้รู้จักช่วยคนไทยด้วยกันทั้งทางตรงและทางอ้อม

มาตรการนี้เป็นการแสดงท่าทีครั้งแรกของรัฐบาลไทยในการที่จะลดบทบาทในทางเศรษฐกิจของชาวจีน เพื่อสร้างสังคมให้เป็นธรรมขึ้นมาใหม่ ต่อมาในปลายเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๒ การเคลื่อนไหวเพื่อกำจัดพ่อค้าหาบเร่ชาวจีนไม่ให้ค้าขายในสถานที่ราชการก็ไ้ขยายตัวออกไปทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด เพราะกระทรวงอื่น ๆ ไ้ออกคำสั่งห้ามไม่ให้ชาวต่างชาติ พ่อค้าหาบเร่เข้าไปขายอาหารในสถานที่ราชการ ในสังกัดของตนด้วยเหตุผลเดียวกับกระทรวงศึกษาธิการ และได้ขอให้กระทรวงศึกษาธิการช่วยจัดการหาชาวไทยผู้ไ้รับการฝึกหัดทำอาหารมาดำเนินการแทน^๒ จึงเกิดมีร้านอาหารคนไทยขึ้นในสถานที่ราชการ หรือมีการตั้งครัวของคนไทยขึ้นในกระทรวงต่าง ๆ ดังเช่นที่กระทรวงมหาดไทย ซึ่งไ้ได้รับความร่วมมือ

^๑ "ธรรมการกำลังจะขับเงินออกไปจากกระทรวงในเร็ววัน", ไทยใหม่

(๒๔ ธันวาคม ๒๔๘๑) : ๑ - ๒

^๒

Kenneth Perry London, The Chinese in Thailand,

pp. 180 - 222.

จากกระทรวงศึกษาธิการ จัดนักเรียนสตรีวิสามัญการ เรือนมาช่วยจัดทำอาหารขาย แก่ข้าราชการ ตามนโยบายที่ว่าให้คนไทยทำขาย คนไทยซื้อกิน เป็นผลให้กระทรวงศึกษาธิการต้องบรรจุวิชาโภชนาการลงในหลักสูตรการศึกษาระดับต่าง ๆ

อย่างไรก็ตามโดยส่วนใหญ่ปรากฏว่าสถานที่ราชการต่าง ๆ โดยเฉพาะโรงเรียนไม่สามารถจะรับไปปฏิบัติได้ เนื่องจากพ่อค้าแม่ค้าขายอาหารไทยยังมีน้อย ถ้าข้าบชาวต่างชาติออกไปเสียก็จะไม่มีอาหารขายให้แก่เด็กกินได้พอ เมื่อโรงเรียนต่าง ๆ ร้องเรียนขึ้นไปกระทรวงศึกษาธิการ ได้พิจารณาผ่อนผันโดยจะไม่เข้มงวดเรื่องนี้จนกว่าจะถึงเวลาอันสมควร ขณะเดียวกันชาวต่างชาติที่มีอาชีพค้าขายก็มีวิธีหลีกเลี่ยงข้อบังคับของมาตรการนี้ โดยให้ภรรยาซึ่งเป็นคนไทยเอาของไปขายแทนตนเอง หรือจ้างคนไทยนำสินค้าที่ตนเป็นผู้ทำไปขายตามเดิม ถึงแม้กระทรวงศึกษาธิการจะทราบข้อเท็จจริงนี้ในเวลาต่อมาก็แสดงว่า ไม่เห็นขัดข้องประการใด ด้วยตามวัตถุประสงค์ของกระทรวงมีอยู่ข้อหนึ่งว่าต้องการให้คนไทยรู้จักค้าขาย เมื่อหญิงไทยซึ่งเป็นภรรยาชาวต่างชาติ หรือคนไทยบางคนได้มีโอกาสค้าขายก็พอใจแล้ว^๑ คือการพัฒนาอาชีพการค้าแก่คนไทยนั้นต้องการเพียงให้คนไทยทำการค้า หรือทำการค้าเป็นเท่านั้น ไม่ได้ต้องการให้ได้รับประโยชน์จากผลกำไรที่เกิดจากการค้าแต่อย่างไร ซึ่งดูเหมือนจะไม่ตรงกับประโยชน์หรือ

^๑ "จะให้นักเรียนหญิงขายอาหารข้าราชการ", สตรีกรง (๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๘๒) : ๑ - ๒

^๒ "กระทรวงธรรมการให้โรงเรียนกวดขันการขายอาหาร", ไทยใหม่ (๒๓ ธันวาคม ๒๔๘๑) : ๔

^๓ "ธรรมการมิได้กวดขันชนต่างด้าวนัก", ไทยใหม่ (๕ มกราคม ๒๔๘๑) : ๔

จุดมุ่งหมายที่รัฐบาลแถลงไว้แต่แรก และขัดแย้งกันเองกับแถลงการณ์ฉบับแรกของ
กระทรวงศึกษาธิการ ในขณะที่ออกคำสั่งห้ามครั้งแรกด้วย

ต่อมาเมื่อมีการประกาศรัฐธรรมนูญที่ ๕ มาตรการนี้ก็มิได้มีผลในทางปฏิบัติ
กว้างขึ้น เพราะไม่เพียงแต่ข้าราชการเท่านั้นที่จะต้องตอบสนองนโยบายนี้
ประชาชนทั่วไปจะต้องถือ เป็นธรรมเนียมและยึดเป็นหลักปฏิบัติด้วย มาตรการนี้
เพิ่มความเข้มงวดรุนแรงขึ้นไปอีกหลังจากนายกรัฐมนตรีจอมพล ป. พิบูลสงคราม
ได้มีคำสั่งให้กระทรวงมหาดไทยเลิกการขายเร่ซึ่งเป็นอาชีพพื้นฐานอาชีพหนึ่งที่
ช่วยสร้างฐานะให้แก่ชาวจีนในอดีตมาแล้วโดยเด็ดขาด ภายในเดือนมีนาคม พ.ศ.
๒๔๘๖ เพื่อมิให้คนไทยมีนิสัยการกินฟุ่มเฟือยด้วย

การบีบบังคับอีกแบบหนึ่งของรัฐบาลไทย เพื่อกดดันอำนาจในทางเศรษฐกิจ
ของชาวจีน คือ การออกกฎหมายวางระเบียบต่าง ๆ ในการประกอบการค้าขึ้นโดย
หวังให้เป็นรากเง่าที่จะก่อให้เกิดการควบคุมทางอ้อมอันสำคัญ

๗. พระราชบัญญัติการบัญชี พุทธศักราช ๒๔๘๒

ประกาศเป็นกฎหมายเมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๓ จัดตั้งสำนัก
งานกลางบัญชีขึ้นให้ผู้ประกอบการข้างล่างทั่วราชอาณาจักรเริ่มทำ
บัญชีการค้าตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๓ เป็นต้นไป ได้แก่

- ๑. การประกอบกิจการซึ่งต้องเสียภาษีโรงค้าตามประมวลรัษฎากร ได้
แก่ประเภทโรงงานอุตสาหกรรมทั้งหมด และประเภทร้านค้าเฉพาะซึ่งมีค้ารายปี
ตั้งแต่ปีละ ๓๖๐ บาทขึ้นไป

๘. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม ๓ (พระนคร :
ศูนย์การพิมพ์, ๒๕๑๔), หน้า ๒๑๒.

- ๒. การซื้อขายที่ดิน
- ๓. โรงแรม
- ๔. การเป็นนายหน้า หรือตัวแทนค้าต่าง
- ๕. การรับขนโดยเรือกล หรือรถยนต์ประจำทาง
- ๖. การรับขนโดยรถไฟ หรือรถราง
- ๗. การรับขนทางทะเล
- ๘. การรับขนทางอากาศ
- ๙. การขายทอดตลาด
- ๑๐. การแลกเปลี่ยนเงินตรา การให้กู้ยืมเงิน การธนาคาร การเครดิต ฟองซิเอร์ หรือการโพงกวน
- ๑๑. การประกันภัย
- ๑๒. การรับจ้างทำของประเภทซึ่งรัฐมนตรีจะได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา

บัญชีที่จะต้องทำได้แก่

๑. บัญชีสินทรัพย์ รวมทั้งสินค้าซึ่งอยู่ในความครอบครองซึ่งต้องทำอย่างน้อยปีละครั้ง

๒. บัญชีเงินสด

๓. บัญชีลูกหนี้และเจ้าหนี้

๔. บัญชีรายวันซื้อ และบัญชีรายวันขาย ซึ่งจะลงแต่ละยอดเงินประจำวันก็ได้

พระราชบัญญัติการบัญชี พุทธศักราช ๒๔๘๒, ราชกิจจานุเบกษา

๕๖(๖ พุทธศักราช ๒๔๘๒) : ๑๔๘๔ - ๑๔๘๖

๕. บัญชีแยกประเภทรายได้ และรายจ่าย

โดยได้เปิดบริการให้ความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการทำบัญชี เหล่านี้ขึ้น

ในท้องที่ คือ

๑. สำนักงานกลางบัญชี ตั้งอยู่ที่คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินใน
พระบรมมหาราชวัง
๒. สำนักงานบัญชีภาค ๑ ตั้งอยู่ที่ตึกตรวจใบสำคัญคณะกรรมการตรวจเงิน
แผ่นดิน ในบริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๓. สำนักงานบัญชีภาค ๒ ตั้งอยู่ที่สำนักงานกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน
ภาค ๒ จังหวัดปราจีนบุรี
๔. สำนักงานบัญชีภาค ๓ ตั้งอยู่ที่สำนักงานกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน
ภาค ๓ จังหวัดนครราชสีมา
๕. สำนักงานบัญชีภาค ๔ ตั้งอยู่ที่สำนักงานกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน
ภาค ๔ จังหวัดเชียงใหม่
๖. สำนักงานบัญชีภาค ๕ ตั้งอยู่ที่สำนักงานกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน
ภาค ๕ จังหวัดสงขลา

อาชีพที่ถูกกำหนดให้ต้องทำบัญชีการค้าดังกล่าวปรากฏว่าเป็นธุรกิจที่มีชาว
ต่างชาติประกอบกิจการอยู่เป็นส่วนใหญ่ กฎหมายฉบับนี้จึงมีผลบังคับแก่ชาวต่างชาติ
โดยตรง เพื่อรัฐบาลจะสามารถควบคุมการค้าของชาวต่างชาติได้อย่างใกล้ชิด แต่
ในทางปฏิบัติกฎหมายฉบับนี้ไม่มีผลทำให้ร้านค้าต่าง ๆ เกรงกลัวหรือปฏิบัติตามมากนัก

“ให้ร้านค้าทั่วประเทศทำบัญชี”, สรีกรง (๘ เมษายน ๒๕๒๖)

เพราะรัฐบาลขาดแคลนเครื่องมือและบุคคลที่จะดูแลให้พ่อค้าปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด หลังจากกฎหมายมีผลบังคับใช้แล้ว ร้านค้าส่วนใหญ่จึงมักเพิกเฉย และไม่ยอมทำบัญชีอย่างถูกต้องจริงจัง และทางการไม่สามารถลงโทษประการใดได้ แต่กลับแสดงออกถึงความหะหลวมและการทำงานของราชการมากยิ่งขึ้นด้วยการประกาศผ่อนผันให้ร้านค้าใดไม่ทำบัญชีโดยไม่มีเจตนาที่จะหลีกเลี่ยงการเสียภาษีเงินได้ โดยสำนักงานกลางจะจัดส่งสารวัตรบัญชีซึ่งมีบัตรประจำตัวกำกับไปด้วยเพื่อแนะนำการทำบัญชี และตอบปัญหาในเรื่องนี้

ทั้งนี้ชี้ให้เห็นว่าการดำเนินนโยบายดังกล่าวของรัฐบาลขาดการวางแผนและประสานงานที่ดีจากหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นส่วนใหญ่และประเทศชาติจึงเป็นไปอย่างไร้ประสิทธิภาพ และเชื่อกันว่าข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้โดยตรง เช่น เจ้าหน้าที่สรรพากร จะต้องใช้ช่องว่างของกฎหมายทุจริตต่อหน้าที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่พ่อค้าเจ้าของธุรกิจต่าง ๆ ที่จะต้องให้อามิสสินจ้างแก่เจ้าหน้าที่เพื่อหลีกเลี่ยงกฎหมายตลอดมาด้วย สำหรับผลเสียในระยะยาวจากการที่กฎหมายไม่สามารถมีผลบังคับใช้อย่างจริงจัง คือการที่พ่อค้าปลัดการจะค่าใช้จ่ายทางอามิสสินจ้างต่าง ๆ ไปให้กับประชาชนด้วยการบวกลงไปในราคาสินค้าที่จะขายให้กับประชาชนซึ่งส่วนใหญ่คือคนไทยนั่นเอง

ค. ภาษีป้ายการค้า

รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เข้ามาตราการทางภาษีเพื่อจะลดบทบาททางธุรกิจการค้าของชาวต่างชาติด้วยคือได้มีการกำหนดพิภคัตราการเสียภาษีป้ายการค้า

"รัฐมนตรี ตรีษฐการ ประชุมปรึกษา พ่อแผ่นดินแก่พ่อค้า", ไทยใหม่

(๑๐ เมษายน ๒๔๘๓) : ๕

^๒"รัฐบาลชี้แจงทำบัญชีซ้ำอีก", ไทยใหม่ (๑๒ เมษายน ๒๔๘๓) : ๓

ขึ้นใหม่ เพราะรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตระหนักว่าชาวต่างประเทศ
ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยนั้นมีความเป็นชาตินิยมอยู่ และมักแสดงออกในธุรกิจ
การค้าขาย เช่น การที่ชาวจีนต่างใช้ป้ายชื่อร้านค้าเป็นภาษาจีนแทบทั้งสิ้นจน
อาจกล่าวได้ว่าไม่มีร้านค้าของชาวต่างประเทศใด ๆ ในเมืองไทยไม่ใช้ชื่อร้าน
ค้าตามภาษาของตน หรือใช้ชื่อภาษาไทยแต่เพียงชื่อเดียว รัฐบาลจอมพล ป.
พิบูลสงครามจึงอาศัยมาตรการทางภาษี เพื่อลดบทบาทและอิทธิพลทางการค้าของ
ชาวต่างชาติในลักษณะนี้ลงเสีย ด้วยการตราประมวลรัษฎากรใหม่ในพระราช
บัญญัติพิทักษ์อัตราศุลกากร (ฉบับที่ ๓) พุทธศักราช ๒๔๘๑ โดยมีหลักการสำคัญ
คือ พยายามที่จะเก็บภาษีป้ายซึ่งเป็นลักษณะไทยให้ถูกที่สุดเท่าที่จะทำได้^๑ พระราช
บัญญัติพิทักษ์อัตราศุลกากร (ฉบับที่ ๓) พุทธศักราช ๒๔๘๑ ฉบับนี้มีสาระสำคัญ คือ

๑. ป้ายที่ไม่มีอักษรไทยจะต้องเสียภาษีตามพื้นที่ป้ายทุก ๕๐๐ ตาราง
เซ็นติเมตร หรือเศษต่อ ๑ บาท

๒. ป้ายที่มีอักษรไทยปนอักษรต่างประเทศ หรือเครื่องหมายอื่น ๆ พื้นที่
ป้ายทุก ๕๐๐ ตารางเซ็นติเมตร หรือเศษต่อ ๒๕ สตางค์ แต่ถ้าป้ายนั้นพื้นที่
สำหรับอักษรไทยน้อยกว่าพื้นที่สำหรับอักษรต่างประเทศ หรือเครื่องหมายอื่นให้
คิดตามอัตราในข้อ ๑

๓. ป้ายที่มีอักษรไทยล้วน พื้นที่ป้ายทุก ๕๐๐ ตารางเซ็นติเมตร หรือ
เศษต่อ ๑๐ สตางค์^๒

^๑ "การพบปะกับนายกรัฐมนตรี", ศรีกรุง (๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๒) : ๑ - ๒

^๒ "ประมวลรัษฎากร พิทักษ์อัตราฉบับที่ ๑", ราชกิจจานุเบกษา

บรรดาพ่อค้าต่างชาติ โดยเฉพาะได้แก่ชาวจีน เมื่อต้องประสบปัญหาการ
บีบบังคับกดดันแล้งจากรัฐบาลดังกล่าวได้พยายามแก้ปัญหา และหลีกเลี่ยงด้วยการ
ลดการส่งออกซึ่งความเป็นชาตินิยมของคนลง และคล้อยตามรัฐบาล จึงได้
เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับป้ายร้านค้าของชาวจีนอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนโดย
ทั่วไปดังนี้

๑. ยกป้ายเคมิลงหมด

๒. ยกป้ายใหญ่ลงแล้วเอาป้ายกระดาษใส่กรอบกระจกขึ้นแทน

๓. ตัดทอนป้ายส่วนที่ฟุ่มเฟือยออกเสียบ้าง คงเหลือไว้แต่เฉพาะที่เหมาะสม
แก่ห้างไม่ดูเล็กเกินไป ไม่โอ้อวดฟุ่มเฟือยเกินไป

ขณะเดียวกันชาวจีนที่ไม่มีทางจิตที่จะแสดงออกเกี่ยวกับความขมขื่นที่ตนได้
รับจากการเผชิญมาตรการดังกล่าวให้คิดไปว่าการแสดงออกอย่างสงบผ่านทางสื่อ
มวลชนของตน เช่น หนังสือพิมพ์จีนฉบับหนึ่งได้ปรากฏเป็นเชิงตีพิมพ์รัฐบาลว่าอัตรา
ค่าภาษีป้ายนั้นแพงเกินไป และเป็นเหตุให้พ่อค้าหลายรายต้องลดป้ายร้านค้าของ
ตนเองทั้ง ๆ ที่ไม่อยากเอาลง และที่หลวงประดิษฐมนูธรรมชี้แจงว่าการตราภาษี
ป้ายนั้นมุ่งที่จะให้เกิดเกียรติยศแก่ประเทศไทย เช่นเดียวกับชนชั้นกษัตริย์ได้สร้างควา
มั่นป่วนให้แก่วงการค้า และก่อความเดือดร้อนให้กับประชาชนทั่วไป เพราะจาก
ผลของการเก็บภาษีนี้ทำให้พ่อค้าต่างพากันไปไล่เบี้ยเอากับผู้ซื้ออีกต่อหนึ่ง^๒ และภาวะ
ความไม่พอใจของชาวจีนดังกล่าวได้ส่งสมกันเรื่อยมาจนในที่สุดมาประจวบกับการที่
ประเทศไทยต้องเผชิญความปั่นป่วนอันเกิดจากสงคราม พ่อค้าชาวจีนจึงได้นำเอา

^๑ "เก็บภาษีป้ายทำให้ป้ายเล็กลง", ไทยใหม่ (๑๗ พฤษภาคม ๒๔๘๒)

: ๕

^๒ "หลวงประดิษฐมนูธรรมชี้แจงเรื่องภาษีป้าย", ไทยใหม่ (๕ พฤษภาคม

ความแตกต่าง ๆ ที่คนสะสมไว้ม่าใช้กับประชาชนชาวไทยทั่วไป เช่น การกักตุนสินค้า การขายสินค้าจำเป็นบางอย่างให้เฉพาะชาวจีนด้วยกันเอง การลักลอบค้าขายสินค้าในตลาดมืด เป็นต้น ซึ่งเป็นเหตุให้รัฐบาลต้องตราพระราชบัญญัติป้องกันการค้ำกำไรเกินควร พุทธศักราช ๒๔๘๔ ขึ้น

ง. การบังคับใช้พระราชบัญญัติจดทะเบียนพาณิชย์ พุทธศักราช ๒๔๗๕

ถึงแม้ว่ารัฐบาลไทยจะได้ตราพระราชบัญญัติจดทะเบียนพาณิชย์มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นกฎหมายซึ่งมอบอำนาจให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ ออกประกาศให้กับร้านค้าที่ประกอบการค้าขายสินค้าประเภทที่กำหนดในเขตต่าง ๆ ไปจดทะเบียนพาณิชย์ ที่สำนักงานกลางทะเบียนพาณิชย์ กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์ แต่กฎหมายฉบับนี้ก็ยังไม่เคยมีการบังคับใช้อย่างเข้มงวด พ่อค้าส่วนใหญ่ยังคงหลีกเลี่ยงและฝ่าฝืนไม่ยอมไปจดทะเบียนธุรกิจพาณิชย์ของตนให้เป็นไปตามกฎหมาย ในสมัยรัฐบาลชุดนี้การปฏิบัติตามกฎหมายนี้เป็นไปอย่างกวัดข้น เพราะรัฐบาลต้องการจะทำลายอิทธิพลของพ่อค้าต่างชาติอยู่แล้ว ดังนั้นจึงมีการจับกุมพ่อค้าผู้ฝ่าฝืนอย่างเข้มงวดกว่าในสมัยของรัฐบาลชุดก่อน และปรากฏว่ามีชาวจีนทำการค้าประเภทต่าง ๆ โดยไม่ไปจดทะเบียนถูกจับกุมดำเนินคดีเป็นจำนวนมาก และได้รับโทษอย่างรุนแรง เช่น กรณีนายย้อยแข็ง แซ่เจียง พ่อค้าทำเส้นกวยเตี๋ยวขายอยู่กับบ้านถูกเจ้าหน้าที่จับกุมและตัดสินปรับเป็นเงินถึง ๑๐๐ บาท เป็นต้น^๒

^๑ "กระทรวงพาณิชย์ประกาศให้พ่อค้าไปจดทะเบียน," สรีกรุง (๒๘ เมษายน ๒๔๘๖) : ๑, ๑๒

^๒ "ทำกวยเตี๋ยวไม่ขออนุญาต", ไทยใหม่ (๕ พฤษภาคม ๒๔๘๖) : ๔๐

จ. การจำกัดถิ่นที่อยู่อาศัยของชาวต่างชาติ

ในระยะสงครามรัฐบาลเน้นความมั่นคงปลอดภัยของประเทศอย่างมากใน วัตถุประสงค์ของนโยบาย ประกอบกับรัฐบาลมีนโยบายที่จะเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น การ ลดบทบาททางการค้าของชาวต่างประเทศที่เคยดำเนินมาตั้งแต่สมัยแรกเริ่มที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้ามามีอำนาจเพื่อเปิดโอกาสทางการค้าให้แก่คนไทยได้พัฒนาขึ้น มาอย่างเต็มขั้นขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายการเมืองระหว่างประเทศที่ได้พา ตัวเองเข้าสู่ภาวะสงครามด้วยการประกาศสงครามอินโดจีนกับฝรั่งเศส และต่อมา ก็เข้าเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นในปี ๒๔๘๔ เพื่อร่วมทำสงครามโลกครั้งที่ ๒ โดยรัฐบาล ได้อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๕๒ แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ตราพระราชกำหนดกำหนดเขตหวงห้ามคนต่างด้าว พุทธศักราช ๒๔๘๔ ขึ้นด้วยเหตุ เหตุผลว่าเพราะบ้านเมืองอยู่ในภาวะฉุกเฉินไม่สามารถจะเรียกประชุมสภาผู้แทน ราษฎรได้ทันแห่งที่ ทั้งนี้เพื่อห้ามไม่ให้ชาวต่างชาติ หรือบุคคลซึ่งไม่มีสัญชาติไทย ตามกฎหมายทั้งหมดเข้าไปพักอาศัย หรือมีถิ่นที่อยู่ในเขตที่กำหนดเป็นเขตหวงห้าม ตามพระราชกฤษฎีกา ซึ่งได้แก่

๑. เขตจังหวัดลพบุรี เขตจังหวัดปราจีนบุรี เขตกิ่งอำเภอเสด็จหีบ จังหวัดชลบุรี ตามประกาศในพระราชกฤษฎีกา เมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔^๒

๒. เขตอำเภอเมืองอุบล เขตอำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เขตอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ตามประกาศในพระราชกฤษฎีกา

^๑ "มีจังหวัดลพบุรี ปราจีน เสด็จหีบ เพื่อประโยชน์แห่งความมั่นคง",

นิกร (๒๒ พฤษภาคม ๒๔๘๔) : ๑, ๑๒

^๒ "พระราชกฤษฎีกา กำหนดเขตหวงห้ามคนต่างด้าว พุทธศักราช ๒๔๘๔",

ราชกิจจานุเบกษา ๕๘(๒๓ พฤษภาคม ๒๔๘๔) : ๖๖๒

เมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๔^๑

๓. เขตอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี และเขตจังหวัดกาญจนบุรี
ทั้งหมด ตามคำสั่งของอธิบดีกรมตำรวจ ลงวันที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๕^๒

๔. เขตจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย แพร่ และ
อุตรดิตถ์ ตามประกาศโดยคำสั่งของอธิบดีกรมตำรวจ ลงวันที่ ๒๐ มกราคม พ.ศ.
๒๕๕๖^๓

ทำให้ชาวต่างชาติทั้งหมดที่อาศัยอยู่ในจังหวัดนั้นต้องอพยพออกไปภายใน
๓๐ - ๕๐ วัน ตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา และคำสั่งของอธิบดีกรมตำรวจแต่
ละฉบับ และให้คนไทยเข้าทำการค้าขายแทนที่ชาวต่างชาติซึ่งเคยทำอยู่ก่อนแต่ละ
จังหวัด ความรุนแรงของมาตรการนี้สร้างความเดือดร้อนให้แก่ชาวต่างชาติที่อาศัย
อยู่ในจังหวัดเหล่านี้เป็นอย่างมาก ขณะเดียวกันก็กระทบกระเทือนถึงธุรกิจที่ชาวต่าง
ชาติควบคุมอยู่ทุกประเภท เช่น การค้า โรงสี โรงเลื่อย และการออกคำสั่งให้คน
ไทยเข้าทำธุรกิจต่าง ๆ แทนชาวต่างชาติที่ทำอยู่เดิมนั้น ทางรัฐบาลได้สั่งการให้ผู้
รับผิดชอบจัดการป้องกันอย่างเข้มงวดมิให้กิจการเหล่านี้ตกอยู่ในมือชาวต่างชาติอื่น ๆ
อีก เช่น พม่า

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่ามาตรการนี้ถูกสร้างขึ้นเพื่อบังคับให้ชาวต่าง
ชาติออกไปจากจังหวัดนั้น ๆ อย่างสิ้นเชิงโดยแท้จริง มิได้เป็นเพียงกลอุบายของ
รัฐบาลในการที่จะบังคับทางอ้อมให้คนเหล่านี้แปลงสัญชาติเป็นคนไทยแต่อย่างใด

^๑ "พระราชกฤษฎีกากำหนดเขตหวงห้ามคนต่างด้าว (ฉบับที่ ๒)
พุทธศักราช ๒๕๕๔", ราชกิจจานุเบกษา ๕๕(๑๕ กันยายน ๒๕๕๔) : ๑๑๗๕
^๒ คำสั่งอธิบดีกรมตำรวจ เลขที่ ๒๑๕/๒๕๕๕ ลงวันที่ ๒๔ ธันวาคม
พ.ศ. ๒๕๕๕

^๓ คำสั่งอธิบดีกรมตำรวจ เลขที่ ๒๔/๒๕๕๖ ลงวันที่ ๒๐ มกราคม
พ.ศ. ๒๕๕๖

เพราะรัฐบาลได้แสดงออกอย่างชัดเจนว่าไม่ต้องการจะให้ชาวต่างชาติแปลงสัญชาติเป็นไทยได้อย่างง่าย ๆ เฉพาะอย่างยิ่งชาวจีน โดยรัฐบาลได้มอบให้กรมตำรวจคอยสอดส่อง และตรวจตราทะเบียนของชาวต่างชาติเหล่านี้อยู่เสมอว่าอพยพไปอยู่ที่ไหนบ้าง ย้ายที่อยู่ทั้งหมดกี่ครั้ง โดยให้มีสำเนารายละเอียดอย่างครบถ้วนเก็บไว้กับสันติบาล ทั้งนี้เพื่อผลทางการเมืองด้วย ชาวต่างชาติเหล่านี้จึงแปลงสัญชาติเป็นไทยก่อนกำหนดเวลา ๒ ปีไม่ได้ และต้องมีการสอบสวนกับตำรวจอย่างเคร่งครัดก่อนที่จะอนุญาตด้วย การที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ใช้มาตรการรุนแรงโดยไม่ยอมปล่อยให้มีการผสมกลมกลืน (assimilation) ทางกฎหมายด้วยการยินยอมให้ชาวจีนแปลงสัญชาติเป็นไทยอย่างสะดวกในขณะนั้น เพราะรัฐบาลเกรงว่าการอนุญาตให้คนจีนโอนสัญชาติเป็นไทยก็คือการเปิดโอกาสให้ชาวจีนต่างค้ำวประกอบอาชีพต่างๆ ที่รัฐบาลพยายามกีดกัน และสงวนไว้ให้คนไทยตามนโยบายชาตินิยมต้องล้มเหลวลงโดยสิ้นเชิง อย่างไรก็ตามที่มาตรการนี้จะเกิดผลในทางปฏิบัติจริง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเหล่านั้นก็ต้องอาศัยความลำบากเดือดร้อนเป็นอย่างยิ่ง เพราะร้านค้าคนไทยในท้องที่บางจังหวัดที่คนต่างค้ำวถูกบังคับให้อพยพออกไปต่างหากกันฉวยโอกาสกว้านซื้อสินค้ามาถุกกุนไว้ แล้วขึ้นราคาสินค้าทุกชนิด แม้แต่ร้านค้าของรัฐบาล เช่น ร้านค้าพืชผลไทย ก็ยังจำหน่ายโกโก้ โอวัลติน ซึ่งปกติราคากระป๋องละ ๑.๕๐ บาทในราคา ๓ บาท โดยที่พระราชบัญญัติการค้ากำไรเกินควรไม่สามารถจะทำอะไรได้ ถ้าต้องการซื้อของในราคาควบคุมผู้ขายก็จะไม่ขายให้

กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๓๐/๒๔๔๔ วันพุธที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๔ "เรื่องการกำหนดเขตหวงห้ามคนต่างค้ำว", หน้า ๒๑.

เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

ฉ. การสงวนอาชีพบางอย่างไว้ให้คนไทย

มาตรการอีกประการหนึ่งที่มีผลบังคับและผลักดันชาวต่างชาติอย่าง กว้างขวาง คือ พระราชบัญญัติช่วยอาชีพและวิชาชีพ พุทธศักราช ๒๔๔๔ มีสาระ สำคัญ คือ เพื่อที่จะสงวนอาชีพบางประเภทไว้สำหรับผู้ที่สัญชาติไทยไม่เฉพาะใน บางท้องถิ่นเท่านั้น แต่เป็นทั่วราชอาณาจักร ชาวต่างชาติที่ประกอบอาชีพนั้น ๆ อยู่ ต้องเลิกอย่างเด็ดขาดภายในเวลา ๔๐ วัน นอกจากอาชีพทนายความและช่างคัตยม ที่ผ่อนผันให้ ๑ ปี หรือในทางตรงกันข้ามก็คือ การจำกัดชาวต่างชาติในอาชีพนั้น ๆ ลงไปจนกระทั่งหมดไปในที่สุดนั่นเอง

ต่อมาวันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๕ ได้มีการออกพระราชกฤษฎีกา ระบุ อาชีพ ๒๙ ประเภทเป็นอาชีพสงวนไว้เฉพาะสำหรับชาวไทยทั้งหมดทั่วราชอาณาจักร (ดูรายละเอียดในภาคผนวก) โดยมีหลักการพิจารณา คือ การสิ่งใดที่ควรจะให้คน ไทยทำได้บ้างแล้วก็ออกกฎหมายห้ามมิให้ชาวต่างประเทศทำ เมื่อห้ามไม่ให้ผู้อื่นทำ แล้ว ความต้องการก็มีขึ้น คนไทยก็ต้องทำเองเป็นแน่เพราะตัวไม่ทำก็ไม่มีผู้อื่นทำได้ ทั้งนี้เพื่อให้อาชีพดังกล่าวเป็นอาชีพของคนไทย โดยคนไทย และเพื่อคนไทย อัน

^๑ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๕/๒๔๔๔ (สามัญ) สมัย ที่ ๒ ชุดที่ ๓ วันพฤหัสบดีที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๔, หน้า ๒๓๘ - ๒๓๙.

^๒ กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๒๓/๒๔๔๔ วันพุธที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๔ "เรื่องอาชีพของไทยใน ประเทศไทย", หน้า ๑๒.

^๓ กระทรวงมหาดไทย, รายงานการประชุมข้าหลวงประจำจังหวัด พุทธศักราช ๒๔๔๔ เล่ม ๑, หน้า ๒๗.

เป็นการโจมตีอาชีพของพ่อค้าคนกลาง และพ่อค้าขายปลีกชาวจีนโดยตรง^๑ นอกจากนี้รัฐบาลยังมีแนวโน้มที่จะจำกัดอาชีพของชาวต่างประเทศให้ลดลงเท่าที่จะทำได้ ถ้าหากอาชีพเหล่านี้รัฐบาลเห็นว่าชาวไทยสามารถประกอบการแทนได้ไม่ยากนัก ทั้งนี้พิจารณาได้จากคำสั่งที่ ๓๖๑/๒๔๔๔ ลงวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๔๔๔ ซึ่งรัฐบาลสั่งแก่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยให้มีคำสั่งไปถึงจังหวัดต่าง ๆ ทั่วราชอาณาจักรว่า เมื่อจังหวัดใดพิจารณาเห็นสมควรจะสงวนอาชีพ หรือวิชาชีพประเภทใด ชนิดใด ในท้องที่ใด เมื่อใดเพิ่มเติมอีกให้รายงานไปยังกระทรวงมหาดไทยเป็นคราว ๆ ไป

แต่ถึงกระนั้นแม้ว่าชาวต่างประเทศจะถูกกีดกันไม่ให้เป็นผู้ประกอบการในอาชีพทั้ง ๒๗ ประเภทนั้น แต่กฎหมายก็ไม่ได้ห้ามที่จะให้พวกเขาเป็นเจ้าของกิจการนั้น ๆ ดังนั้นจึงปรากฏว่าแม้ว่าชาวต่างประเทศจะไม่อาจรับจ้างตัดผม หรือขับรถยนต์รับจ้างได้ดังเคย แต่เขาก็สามารถที่จะเป็นเจ้าของรถรับจ้างให้เช่าหรือเป็นเจ้าของร้านตัดผมได้^๒ และขณะเดียวกันชาวไทยก็ไม่ได้กระตือรือร้นที่จะรับฉวยโอกาสเหล่านี้ เพราะชาวไทยไม่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการค้าขายเหล่านี้มาก่อน ประจวบกับการสงวนอาชีพของรัฐบาลเป็นระหว่างที่ประเทศชาติกำลังเผชิญสงครามจึงเป็นมาตรการที่ไม่เหมาะสมและสอดคล้องกับบรรยากาศ การลงทุนต่าง ๆ ของชาวไทยเป็นไปได้ยาก ดังนั้นจึงมีชาวไทยเข้าไปประกอบอาชีพสงวนนั้นน้อยมาก แต่รัฐบาลก็ไม่ย่อท้อ เพราะถือว่านโยบายที่ดำเนินการไป เป็นสิ่งดีและเหมาะสมตรงตามความต้องการของท่านผู้นำแล้ว ทางรัฐบาลจึงจัดให้มีการแข่งขันร้านตัดผมและร้านตัดผม

^๑ Richard J. Coughlin, Double Identity : The Chinese in Modern Thailand, p. 132.

^๒ คำสั่งกระทรวงมหาดไทย ที่ ๒๖๑/๒๔๔๔ "เรื่องการช่วยอาชีพและวิชาชีพของคนไทย" จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ถึงคณะกรรมการจังหวัดทุกจังหวัด (เว้นจังหวัดพระนครและธนบุรี) ลงวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๔๔๔

ซึ่งรางวัลเป็นจำนวนเงินถึง ๒๔,๐๐๐ บาท และ ๑๔,๐๐๐ บาท ตามลำดับเพื่อ
เป็นการกระตุ้นให้เกิดความกระตือรือร้นแก่ชาวไทยขึ้น

นอกจากสิ่งเหล่านี้แล้วในกรณีอาชีพอื่น ๆ ที่ไม่ได้ประกาศเป็นกฎ
หมายว่าสงวนไว้สำหรับคนไทยโดยเฉพาะ แต่รัฐบาลได้พิจารณาเห็นว่า เป็นกิจการ
ที่เกี่ยวข้องและมีผลต่อความมั่นคงปลอดภัยของประเทศชาติ รัฐบาลก็ได้มีคำสั่งลับ
ถึงหน่วยราชการทุกแห่งที่ต้องว่าจ้างเอกชนทั่วไป เช่น การรับเหมาก่อสร้างงาน
บางประเภท โดยเฉพาะการสร้างทาง สะพาน และทางรถไฟ ห้ามมิให้จ้างชาว
ต่างประเทศรับประมูลทำการก่อสร้าง ถ้าหากหน่วยราชการใดได้ทำสัญญากับบริษัท
ชาวต่างประเทศไปแล้วให้จัดการเลิกสัญญาและทางราชการเข้าจัดทำเองต่อไป
ถึงแม้มาตรการเหล่านี้เป็นสิ่งที่ดีและเหมาะสมต่อการผลักดันให้คนไทยเข้ามามีบทบาทใน
ทางธุรกิจด้านนี้ โดยรัฐบาลสร้างกลไกต่าง ๆ ทางกฎหมาย และให้ความช่วยเหลือ
ต่าง ๆ มากกว่าที่เคยผ่านมา แต่ในทางปฏิบัติโดยเฉพาะในขณะที่ประเทศชาติกำลัง
เผชิญภัยสงครามเช่นนั้น การระดมสรรพกำลังและการพัฒนาต่าง ๆ ไม่อาจทำได้
อย่างมีประสิทธิภาพ ผลเสียในระยะยาวจึงตกต่อประเทศชาติ เพราะคนไทยเอง
ยังไม่พร้อมแทบทุกอย่าง แต่ท่านผู้น่าก็ยังต้องการที่จะให้กลไกต่าง ๆ ของประ-
เทศคล้อยตามนโยบายของคน ผลเสียจึงเกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะปลาย
สงคราม เพราะการก่อสร้างต่าง ๆ ต้องหยุดชะงักลงอย่างสิ้นเชิง ทั้งนี้เนื่องจาก
สาเหตุที่รัฐบาลใช้มาตรการรุนแรงดังกล่าวโดยปราศจากการวางแผนอย่างรอบ
คอบมาก่อนนั่นเอง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป.พิบูลสงคราม เล่ม ๒ (กรุงเทพ :
ศูนย์การพิมพ์, ๒๕๑๘), หน้า ๑๐๓.

๓.๒ การส่งเสริมธนาคารพาณิชย์และการประกันภัย

องค์การทางเศรษฐกิจที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับธุรกิจการค้าระหว่างประเทศของไทยเป็นอย่างยิ่งคือ ธนาคารพาณิชย์ ซึ่งชาวต่างชาติจัดตั้งขึ้นด้วยความประสงค์ที่จะอำนวยความสะดวกให้กับชาวต่างประเทศที่เข้ามาค้าขายในประเทศไทย และรักษาผลประโยชน์ของพ่อค้าแบบที่เรียกว่า Foreign Exchange Bank^๑ แต่ไม่ได้ทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติ คือ ระดมทุนในภาคเอกชนและจัดสรรเงินทุนเหล่านั้นไปในทางที่จะทำให้สังคมมีสวัสดิภาพสูงสุด และเกิดประโยชน์แก่ประชาชนมากที่สุด^๒ ธนาคารพาณิชย์ในระยะเริ่มแรกของประเทศไทยส่วนใหญ่จึงเป็นของชาวต่างประเทศโดยเป็นสาขาของธนาคารในต่างประเทศอีกทอดหนึ่ง

ธนาคารพาณิชย์แห่งแรกในประเทศไทย คือ ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๑ หลังจากนั้นเพียง ๕ ปีเศษ ธนาคารชาร์เตอร์ก็ได้จัดตั้งขึ้นเป็นแห่งที่ ๒ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๗ ด้วยเหตุนี้ศิลปการค้าเงิน ธุรกิจธนาคารจึงอิงอยู่กับหลักปฏิบัติของการธนาคารพาณิชย์อังกฤษ ซึ่งอิทธิพลดังกล่าวเชื่อว่ามีผลต่อการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน^๓ ต่อมายังมีธนาคารของชาวฝรั่งเศสอีกแห่งหนึ่งมาตั้งสาขาใน

^๑ ไปด้วย อิงภากรณ์ และ สุภาพ ยศสุนทร, "เศรษฐกิจแห่งประเทศไทย" พิมพ์เป็นบรรณาธิการในงานพระราชทานเพลิงศพ นายชั้น อยู่ถาวร วัดโสมนัสวิหาร วันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๔๕๕ (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๕๕), หน้า ๑๔๖.

^๒ รังสรรค์ ชนะพรพันธ์, บรรณาธิการ. สังคมกับเศรษฐกิจ, หน้า ๖๕.

^๓ เริงชัย มะระกานนท์, "การธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย",

ประเทศไทย คือ ธนาคารอินโดจีน^๑ ในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ และเมื่อธุรกิจการธนาคารขยายตัวมากขึ้นตามการเติบโตของการค้าระหว่างประเทศที่ประเทศไทยกำลังเป็นอยู่ในขณะนั้น เจ้านายราชวงศ์ฝ่ายไทยก็เริ่มมีความสนใจกิจการธนาคาร โดยพระเจ้านั่งยาเธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัยได้ทรงพระดำริจัดตั้งกิจการในลักษณะของการธนาคารขึ้น แต่ทรงเกรงว่ากิจการแบบธนาคารเลยที่เดียวจะไม่เป็นที่นิยมของประชาชนและอาจเกิดปัญหาอื่น ๆ ได้ จึงทรงเรียกกิจการที่ตั้งชื่อว่า "บุคคัลก๊วย" (Book Club) เมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๔๔๓ เมื่อกิจการบุคคัลก๊วยดำเนินต่อมาโดยราบรื่นจะมีความมั่นคงก็แล้วจึงได้เปลี่ยนกิจการเป็นธนาคาร และได้รับพระบรมราชานุญาตพิเศษจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จดทะเบียนเป็นบริษัทแบงก์ สยามกัมมาจล จำกัด เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๕^๒ กิจการธนาคารของคนไทยจึงได้เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา และนับจากนั้นต่อมาธนาคารของชาวต่างชาติก็ทยอยมาตั้งสาขาในประเทศไทยเพิ่มขึ้น คือ ธนาคารซีไอทีง ของชาวจีนสิงคโปร์ ตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒ ธนาคารกวางตุ้งของชาวจีนฮ่องกง ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒ และธนาคารเมอร์แคนไทล์ จำกัด ของชาวอังกฤษ ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓^๓

ต่อมาเมื่อประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้วชาวจีนต่างค้ำและชาวจีนที่ถือสัญชาติไทย ซึ่งได้เรียนรู้และมีประสบการณ์เรื่องการค้าเนื้องานธนาคารจากชาวตะวันตกจึงได้ก่อตั้งธนาคารของตนขึ้น คือ ธนาคาร

^๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ ธนาคารอินโดจีน เปลี่ยนชื่อเป็น ธนาคารแห่งอินโดจีน และสู่เอช

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

^๓ มนตรี ดวงเคน, "การระดมการ ออมทรัพย์ส่วนบุคคล เพื่อพัฒนาชาติ" (วิทยานิพนธ์ วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๑๔-๒๕๑๕), หน้า ๑๕๖.

หวังหลี่จิ้น^๑ เปิดกิจการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ ธนาคารตันเปงซุน^๒ เปิดกิจการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ และยังมีธนาคารโยโกฮามาสเบะซึ่งของญี่ปุ่นมาเปิดสาขาในกรุงเทพฯ เมื่อ ปี ๒๔๗๕ ต่อมาในปี ๒๔๘๒ นักธุรกิจชาวจีนสัญชาติไทยได้ตั้งธนาคารแห่งเอเชียขึ้น อีกแห่งหนึ่ง^๓ อย่างไรก็ตามก่อนที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามจะเข้ามาเมื่อเวลานั้น ยังมีธนาคารอีกหลายแห่งที่จัดตั้งขึ้นโดยพ่อค้าชาวจีน เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่การค้าของพวกพ่อค้าชาวจีนด้วยกัน และทำธุรกิจเกี่ยวกับการส่งเงินไปให้แก่ญาติพี่น้องในประเทศจีนที่เรียกว่า "โพยก๊วน" แต่ธนาคารหลายแห่งเหล่านี้ได้ดำเนินธุรกิจไม่ถูกต้องตามข้อกำหนดของกระทรวงการคลัง จึงถูกกระทรวงการคลัง ถอนใบอนุญาต อาทิ ธนาคารเลียงยงเฮง จำกัด ธนาคารกวางเก๋าลง จำกัด ธนาคารไทซัง จำกัด ธนาคารเงินแสง จำกัด และธนาคารกวางซุ่นหลี จำกัด เป็นต้น^๔

ธนาคารพาณิชย์ที่มีอยู่ในประเทศไทยสมัยนั้นส่วนใหญ่จะมีสำนักงานใหญ่และสาขาของธนาคารตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นศูนย์กลางธุรกิจสำคัญที่สุดของประเทศ จะมีเพียงไม่กี่ธนาคารเท่านั้นที่ตั้ง หรือมีสาขาอยู่ในส่วนภูมิภาค

^๑ ใน พ.ศ. ๒๕๑๕ ธนาคารหวังหลี่จิ้น เปลี่ยนชื่อเป็นธนาคารหวังหลี วันที่ ๑๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๓ ธนาคารตันเปงซุน เปลี่ยนชื่อเป็นธนาคารไทยพัฒนา และในวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ ธนาคารไทยพัฒนาเปลี่ยนชื่อเป็น ธนาคารมหานคร

^๓ มนตรี ดวงเด่น, "การระดมการยอมรับส่วนบุคคลเพื่อพัฒนาชาติ", หน้า ๑๕๖.

^๔ เรืองชัย มะระกานนท์, "การธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย", วารสาร สสท. ๔ (พฤษภาคม ๒๕๒๐) : ๒๓

ตารางที่ ๕

สถิติที่ทำการธนาคารในภูมิภาคต่างๆของประเทศไทย

ภาค	จังหวัด	จำนวนที่ทำการ (ธ.ค. ๒๕๕๑)	รวม
กลาง เหนือ	พระนครศรีอยุธยา - ชัยภูมิ	๑๐	๑๐
	เชียงใหม่	๑	
	ลำปาง	๑	
ใต้	ภูเก็ต	๑	๑

ที่มา บัญชี อิงภากรณ์ และสุภาพ ยศสุนทร, "เศรษฐกิจแห่งประเทศไทย" พิมพ์เป็นบรรณาการในงานพระราชทานเพลิงศพ นายชั้น อยู่ถาวร วัดโสมนัสวิหาร ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๕ (พระนครศรีอยุธยา : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๕๕) หน้า ๑๕๕.

ในปลายปี พ.ศ. ๒๕๕๔ หลังจากที่รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้ประกาศสงครามกับฝ่ายพันธมิตรแล้วได้มีการยึดทรัพย์สินของฝ่ายตรงกันข้ามในฐานะเป็นทรัพย์สินของชาติศัตรู กิจกรรมต่าง ๆ จำนวนมากของชนต่างชาติต้องล้มเลิกไป รวมทั้งกิจการธนาคาร และประกันภัยซึ่งเป็นสาขาต่างประเทศของธนาคารของประเทศในยุโรป และสหรัฐอเมริกาด้วย รัฐบาลจึงส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกิจการธนาคารนี้โดยคนไทยขึ้นแทนที่ นอกจากนั้นสภาพของเศรษฐกิจระหว่างเกิดสงครามนั้นทำให้ประชาชนไทยมองเห็นช่องทางที่จะได้กำไรจากการทำธุรกิจธนาคาร โดยเฉพาะคหบดีในตระกูลใหญ่ ๆ เชื้อสายจีน เช่น ตระกูลโสภณพานิช ล่าช้า เตชะไพฑูริย์ รัตนรักษ์ และตระกูลขุนนางไทย เช่น พินิจชนคดี และปราโมช เป็นต้น ดังนั้นหลังจากกองทัพญี่ปุ่นเคลื่อนเข้าสู่ประเทศไทยปลายปี พ.ศ. ๒๕๕๔ จึงได้มีการเปิด

ธนาคารใหม่ของคนไทยขึ้นถึง ๕ ธนาคาร คือ

๑. ธนาคารมณฑล จำกัด (Provincial Bank) เปิดกิจการเมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ มีทุนจดทะเบียนเริ่มแรก ๑๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท

๒. ธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การ จำกัด (Bangkok Bank of Commerce) เปิดกิจการเมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๔๔๗ ทุนเริ่มแรก ๓,๐๐๐,๐๐๐ บาท

๓. ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (Bangkok Bank) เปิดกิจการเมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๗ ทุนเริ่มแรก ๒๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท

๔. ธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด (Bank of Ayudhaya) เปิดกิจการเมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๘ ทุนเริ่มแรก ๒๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท

๕. ธนาคารกสิกรไทย จำกัด (Thai Farmer's Bank) เปิดกิจการวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๔๔๘ ทุนเริ่มแรก ๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ครั้งแรกนั้นจึงถือเป็นระยะการก่อร่างสร้างตัวของธนาคารพาณิชย์ของไทยอย่างแท้จริง เพราะธนาคารส่วนใหญ่ในระยะนี้ตั้งโดยอาศัยเงินทุน และอยู่ภายใต้การจัดการของคนไทยทั้งสิ้น ซึ่งผิดกับระยะแรกที่ธนาคารมีจุดมุ่งหมายเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ชาวต่างประเทศ และบริหารโดยชาวต่างประเทศ และธนาคารแห่งประเทศไทยที่รัฐบาลตั้งขึ้นมีหน้าที่ควบคุมดูแลการธนาคารพาณิชย์เหล่านี้ด้วย การทำงานของธนาคารพาณิชย์เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางอำนวยความสะดวกต่อการประกอบธุรกิจเอกชนสาขาต่าง ๆ ในประเทศกว้างขวางขึ้น ดังจะเห็นว่าธนาคารพาณิชย์มีนโยบายที่จะเปิดสาขาของตนขึ้นในต่างจังหวัด แม้ว่าส่วนมากจะเป็นไปอย่างจำกัดเฉพาะในจังหวัดใหญ่ ๆ ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่เท่านั้นก็ตามที

สุชาติ นุ่นุก, "การช่วยเหลือทางการเงินของธนาคารพาณิชย์ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะพาณิชย์ศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๑๗), หน้า ๓๐.

แต่ก็ได้มีส่วนทำให้การปล่อยสินเชื่อกว้างขวางขึ้น

ถึงกระนั้นก็ตามเนื่องจากภาวะขาดแคลนเงินตราต่างประเทศอย่างมากของประเทศไทยในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ จึงทำให้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนในระบุนั้นมีหลายอัตรา (multiple exchange rate) คือมีทั้งอัตราทางราชการ (official rate) และอัตราตลาด (market rate) โดยที่อัตราทั้งสองมีความแตกต่างกันมาก เพราะทางรัฐบาลใช้วิธีบังคับซื้อเงินตราต่างประเทศจากการส่งสินค้าออกที่สำคัญ เช่น ข้าว และยางพารา ในอัตราที่ต่ำกว่าอัตราในตลาดมาก เพราะรัฐบาลขาดแคลนเงินตราต่างประเทศเพื่อใช้จัดซื้อสินค้าที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจ และการทำสงครามของประเทศ อัตราทางราชการในสมัยนั้นกำหนดไว้ในอัตรา ๔๐ บาทต่อ ๑ ปอนด์สเตอร์ลิง และ ๑๐๐ บาทต่อ ๑๐.๐๗๕ ดอลลาร์สหรัฐอเมริกา ส่วนอัตราในตลาดสูงถึง ๒ เท่าตัวของอัตราทางราชการคือปอนด์ละ ๘๐ บาท ในขณะที่เดียวกันทางรัฐบาลยังได้ออกกฎหมายกำหนดให้ผู้ส่งข้าว ยางพารา ฝัก และไม้สัก ต้องส่งมอบและขายเงินตราต่างประเทศที่ได้จากค่าของที่ส่งออกไปให้แก่ธนาคารแห่งประเทศไทยในอัตราทางราชการ และในส่วนร้อยละของเงินตราต่างประเทศที่ได้รับต่าง ๆ กัน คือ ข้าวร้อยละ ๑๐๐ ฝักและไม้สักร้อยละ ๒๐ ถ้าส่งออกที่ท่าเรือต่างจังหวัดร้อยละ ๒๕ ส่วนเงินตราต่างประเทศที่ได้จากการส่งออกสินค้าอื่น หรืออย่างอื่นใดอาจนำไปขายในท้องตลาด และในอัตราแลกเปลี่ยนของตลาดได้ ลักษณะของตลาดแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศที่มีหลายอัตรานี้ได้ช่วยให้ธนาคารพาณิชย์มีโอกาสกำไรจากส่วนต่าง (margin) ของ

เรืองชัย มะระกานนท์, "การธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย",

วารสาร สสท. ๔ (พฤษภาคม ๒๕๒๐) : ๔

อัตราแลกเปลี่ยนได้มาก โดยที่พื้นฐานของคหบดีที่เข้ามาเปิดกิจการธนาคารมีความมั่นคง และมีภูมิหลังเกี่ยวกับความรู้ และประสบการณ์ในเรื่องการเงินและการค้ามาก เมื่อประสบช่องทางที่จะหากำไรได้จากภาวะตลาดแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ และตลาดการค้าทั้งในระยะสงคราม และในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ จึงทำให้กิจการธนาคารที่เริ่มตั้งขึ้นในยุคสมัยนี้มีความเป็นปึกแผ่นและเติบโตมาด้วยดี เป็นส่วนใหญ่ จนกระทั่งเป็นธนาคารชั้นนำในยุคปัจจุบัน

ในสาขาการประกันภัยนอกจากรัฐบาลจะสนับสนุนให้เอกชนจัดตั้งขึ้นโดยรัฐบาลจะไม่แข่งขันด้วยแล้ว ยังมีนโยบายที่จะร่วมมือกับบริษัทประกันของเอกชนในทุกทางอย่างใกล้ชิด แต่ขณะเดียวกันรัฐบาลเห็นว่าในภาวะเช่นนี้บรรดาห้างร้านต่างๆ ย่อมจะตะขิดตะขวงที่จะดำเนินการค้าของคนอย่างปกติ ทั้งนี้ย่อมมีผลกระทบกระเทือนถึงเศรษฐกิจส่วนรวมของประเทศเป็นอย่างมาก เพื่อให้สอดคล้องกับการตื่นตัวในการลงทุนทำการค้าที่รัฐบาลส่งเสริมอยู่ จึงได้ตั้งบริษัทไทยเศรษฐกิจประกันภัยขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกแก่กิจการต่าง ๆ และควบคุมธุรกิจด้านการประกันภัยด้วย มีเงินทุนทั้งสิ้น ๔,๐๐๐,๐๐๐ บาท โดยให้บริษัทชาวไทย จำกัด ของรัฐบาลถือหุ้นใหญ่ มีวัตถุประสงค์รับประกันภัยในทุกประเภท เช่น ประกันภัยทางบก ทางน้ำ ทางอากาศ ทางการขนส่ง หรือ การประกันชีวิต ฯลฯ

๓.๓ การส่งเสริมร้านค้าย่อยคนไทย

เมื่อรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม เข้าปกครองประเทศเมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๔๘๑ นั้น รัฐบาลได้ประเมินสถานการณ์ทั่วไปของโลกแล้วว่าสงครามจะต้อง

“การประกันภัยเป็นกิจการสำคัญของชาติ”, นิกร - ไทยเสรี

(๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๔) : ๑๐

เกิดขึ้นในเวลาอันรวดเร็ว ขณะเดียวกันรัฐบาลชุดนี้ก็ต้องการสร้างชาติไทยให้เป็นมหาอำนาจเลียนแบบชาติญี่ปุ่นด้วย รัฐบาลจึงได้พยายามเตรียมการสร้างให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่เข้มแข็งทั้งทางทหารและทางเศรษฐกิจ ดังนั้นคนไทยในสมัยนี้จึงถูกกระตุ้นให้หันมาประกอบอาชีพค้าขายแทนชาวต่างประเทศที่มีบทบาททางด้านนี้มาก่อน โดยรัฐบาลให้ความช่วยเหลือทุกอย่างเท่าที่จะช่วยเหลือได้ เพื่อชักจูงให้คนไทยเข้ามาประกอบอาชีพที่เป็นประโยชน์และสร้างความมั่นคงไปพลูยทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศให้ได้ ฉะนั้นไม่ว่าคนไทยจะประกอบการค้าอะไร และกิจการใหญ่โตขนาดไหน รัฐบาลนี้ก็ยินดีให้ความช่วยเหลือทั้งสิ้น

สำหรับแนวทางที่จะกระตุ้นให้คนไทยเข้ามาทำการค้าขายนั้นมีอยู่หลายประการด้วยกัน เช่น มีการโฆษณาส่งเสริมให้คนไทยทุกคนสนใจยึดอาชีพค้าขายที่รัฐบาลเปิดโอกาสให้ด้วยการกีดกันคนจีนออกไป ให้คนไทยสามารถทำการค้าได้โดยไม่มีคู่แข่ง พร้อมกันนั้นรัฐบาลก็ส่งเสริมโดยตั้งเงินทุนขึ้นมาจำนวนหนึ่ง เพื่อให้เอกชนไทยถูกไปใช้จ่ายในการลงทุนค้าขาย ซึ่งเป็นทุนก้อนเดียวกับเงินทุนเพื่อการอุตสาหกรรม ต่อมากระทรวงมหาดไทยมีคำสั่งถึงคณะกรรมการจังหวัดให้ดำเนินการตั้งร้านค้าย่อยของคนไทยขึ้นในอำเภอ ตำบล และหมู่บ้านให้ทั่วถึงทุกชุมชน โดยรัฐบาลจะทำหน้าที่จัดหาสินค้าจำเป็นต่าง ๆ ทั้งเครื่องอุปโภคและบริโภคที่รัฐบาลโดยบริษัทจังหวัดเป็นผู้ผูกขาดส่งไปให้กับเอเยนต์ของบริษัทส่งต่อให้ร้านค้าย่อย

เนื่องจากรัฐบาลมีเงินทุนที่จะสามารถช่วยเหลือร้านค้าย่อยได้อย่างจำกัด รัฐบาลจึงวางระเบียบการช่วยเหลือขึ้นโดยให้ราษฎรที่คิดจะตั้งร้านค้าขึ้นพยายามรวบรวมทุนกันจัดตั้งขึ้นก่อน แล้วทางราชการจะคอยสนับสนุนด้วยการจัดหาสินค้าและโฆษณา

"ทุนกู้อุตสาหกรรมจะเลยไปถึงการค้า", ไทยใหม่ (๑๕ พฤศจิกายน

ชักชวนให้ราษฎรมาอุดหนุน เมื่อไม่สามารถจะรวมทุนกันได้จริง ๆ ก็จะช่วยเหลือ
ด้วยการเข้าหุ้นด้วย หรือติดต่อบริษัทจังหวัดให้ตั้งร้านค้าย่อยขึ้น รัฐบาลได้กำหนด
หลักการเป็นข้อ ๆ ให้คณะกรรมการจังหวัด และบริษัทจังหวัดปฏิบัติดังนี้

๑. ให้พยายามแนะนำชักชวนคนไทยผู้มีหลักฐานจัดตั้งขึ้น หรือรวมทุนกัน
จัดตั้งตามหมู่บ้าน ตำบลก่อน ถ้าได้ตั้งขึ้นแล้วให้ส่งเสริมให้มั่นคงด้วยการช่วยเหลือติด
ต่อหาสินค้าใส่ร้านให้ และเป็นตัวแทนจำหน่ายสินค้าผูกขาดต่าง ๆ ของบริษัทจังหวัด

๒. ถ้าในท้องที่ใดไม่อาจจะรวบรวมคนไทยจัดตั้งเองได้ให้ปรึกษาคณะ
กับบริษัทจังหวัดว่าจะพิจารณาจัดในลักษณะรวมทุนกับบริษัทจังหวัดจัดตั้งร้านสาขาขึ้น เป็น
การริเริ่มในอำเภอ หรือตำบลที่สำคัญ ซึ่งสำนักงานกลางบริษัทจังหวัดจะเป็นผู้พิจารณา
ให้ความช่วยเหลือ ๒ วิธี

ก) เข้าร่วมทุนกับราษฎรจัดตั้งร้านขึ้นในรูปบริษัท จำกัด

ข) บริษัทจังหวัดเปิดร้านสาขาขยายบริษัทขึ้นเอง

เมื่อกิจการของร้านเจริญพอที่จะดำเนินการค้าต่อไปได้โดยอิสระแล้ว

ให้ขายหุ้นให้เอกชนรับไปทำ

๓. ร้านค้าคนไทยที่ได้จัดตั้งขึ้นตามข้อ ๒ จะถือเสมือนเป็นสาขาของ
บริษัทจังหวัด สำนักงานกลางบริษัทจังหวัดจะได้มอบสินค้าผูกขาดต่าง ๆ ให้จำหน่าย
เพื่อช่วยร้านค้าเหล่านี้ให้มีรายได้พอเลี้ยงตัว แต่เฉพาะในการขายสินค้าผูกขาดต่าง ๆ
นั้นร้านค้าจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับในเรื่องนั้น ๆ และต้องอยู่ใน
ความควบคุมของบริษัทจังหวัด ส่วนสินค้าทั่ว ๆ ไปนั้นเมื่อร้านค้าใดประสงค์จะจำ-
หน่ายให้ติดต่อกับบริษัทจังหวัดเพื่อขอความช่วยเหลือในการซื้อ - ขาย

๔. ในกรณีที่ข้าราชการมีหุ้นส่วนเกี่ยวข้องกับอยู่ด้วย จะต้องประพฤติ
ตนให้อยู่ในขอบเขตแห่งวินัยตามพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือน คือ

ก) ต้องไม่อาศัยอำนาจหน้าที่ จะโดยตรงหรือโดยอ้อมเพื่อหาประ-
โยชน์ให้แก่ตนและผู้อื่น

ข) ต้องอุทิศเวลาของคนที่แก้ราชการโดยมิให้ใช้เวลาราชการตามปกติไปดำเนินการค้าของตน ถ้าข้าราชการใด ๆ จะเป็นตัวกระทำการในทางหุ้นส่วนหรือบริษัทใด ๆ ซึ่งทางราชการมิได้สั่ง ข้าราชการผู้จะรับหน้าที่เป็นผู้กระทำจะต้องรายงานขออนุญาตจากผู้บังคับบัญชาก่อน ซึ่งผู้บังคับบัญชาพึงพิจารณาถ้าไม่เสียผลจึงให้อนุญาต

นอกจากนี้รัฐบาลยังได้พยายามชักชวนข้าราชการบ้านานูทั่วประเทศให้ทำการค้าโดยใช้ทุนจากเบี้ยบ้านานูที่จะได้รับ รับข่าวสารจากบริษัทชาวไทยไปค้าช่วงข้าราชการที่ประสงค์จะค้าช่วงจากบริษัทด้วยเงินเชื่อให้แบ่งกึ่งหนึ่งของเบี้ยบ้านานูซึ่งจะได้ใน ๑๒ เดือนเป็นเงินประกัน หรือนำหนังสือรับรองจากธนาคารให้บริษัทยึดไว้เช่นเดียวกับเอกชน และหัวหน้ากองคลังในกระทรวงทบวงกรมเจ้าสังกัด หรือข้าหลวงประจำจังหวัดจะเป็นผู้อำนวยความสะดวกในเรื่องการเงินให้แก่บริษัทเอง ต่อมาได้มีการเจรจากับหน่วยงานที่รัฐเข้าควบคุมอื่น ๆ เพื่อขอความร่วมมือดังเช่นบริษัทชาวไทย เช่น กรมเชื้อเพลิง กรมพลศึกษาทหารบก บริษัทไทยนิคมพาณิชย์

"แนวปฏิบัติส่งเสริมร้านค้าย่อย", สรีกรัง (๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖)

: ๑๑

^๒ คำสั่งกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ น. ๖๑๐๑/๒๕๕๒ "เรื่องสนับสนุนให้ข้าราชการเบี้ยบ้านานูทำการค้าข่าวสารของบริษัทชาวไทย" จากเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๕๒

^๓ คำสั่งกระทรวงเศรษฐกิจ ที่ น. ๕๓๘๕/๒๕๕๑ "เรื่องสนับสนุนให้ข้าราชการที่มีเบี้ยบ้านานูหรือเบี้ยหวัดได้มีโอกาสทำการค้าช่วง" จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ ถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ลงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๑

จำกัด^๑ แต่วิสัยมุ่งหมายเฉพาะในจังหวัดพระนครและธนบุรีเป็นส่วนใหญ่ เพราะบริษัทชาวไทยพิจารณาเห็นว่าสะดวกในเรื่องการเงินมากกว่าในต่างจังหวัด และแม้ว่าจะเปรียบเทียบจะได้มีการผ่อนผันในเวลาต่อมา แต่ก็ไม่ได้ถูกนำไปใช้อย่างแพร่หลายในต่างจังหวัดอื่น ๆ นอกจากพระนครและธนบุรี เพราะความไม่สะดวกที่ข้าราชการบ้านญาติต้องการ เป็นผู้ค้าช่วงจะต้องเดินทางมาติดต่อกับสำนักงานใหญ่ของบริษัทในพระนครด้วยตนเอง และให้ข้าหลวงประจำจังหวัดนั้น ๆ รับผิดชอบสัญญาทางการเงิน ซึ่งไม่เป็นการสะดวกแก่ทุกฝ่ายมากนัก^๒

สำหรับกิจการบริษัทการค้าที่มีบุคคลสัญชาติไทยเป็นเจ้าของ และถือหุ้นทั้งหมด ซึ่งเปิดดำเนินกิจการมากมายทั่วประเทศในสมัยนั้น เช่น บริษัทสากลการค้า จำกัด บริษัทอุตสาหกรรมนม จำกัด เป็นต้น รัฐบาลคาดหวังว่าจะให้บริษัทเหล่านี้ช่วยส่งเสริมอาชีพการค้า และสินค้าไทยให้เจริญก้าวหน้า บริษัทเหล่านี้จึงได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลนับแต่แรกแล้ว เช่นเดียวกับร้านค้าย่อยด้วยการถือหุ้นในบริษัทต่าง ๆ โดยมีข้าหลวงประจำจังหวัดนั้น ๆ เป็นผู้ถือหุ้นแทน^๓ จึงปรากฏมีข้าราชการ

^๑ คำสั่งกระทรวงมหาดไทย ที่ ๔๘๘/๒๔๘๒ "เรื่องสนับสนุนคนไทยทำการค้าขาย" จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ถึงคณะกรรมการจังหวัดทุกจังหวัด ลงวันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๒

^๒ คำสั่งกระทรวงมหาดไทย ที่ ๔๔๑/๒๔๘๒ "เรื่องสนับสนุนให้ข้าราชการเบี่ยงพัก เบี้ยบ้านญาติ เป็นผู้ค้าช่วงข่าวสารของบริษัทชาวไทย จำกัด" จากปลัดกระทรวงมหาดไทย ถึงคณะกรรมการจังหวัด ๒๒ จังหวัด ลงวันที่ ๒๓ มกราคม ๒๔๘๒

^๓ "รัฐบาลเข้าร่วมหุ้นบริษัทไทย" ศรัทธา (๑๘ มกราคม ๒๔๘๒)

ที่หน่วยราชการต่าง ๆ ส่งไปดำรงตำแหน่งผู้จัดการ หรือกรรมการผู้อำนวยการมากมายเพื่อบริหารกิจการและมาตรฐานของบริษัทให้เจริญไปด้วยดี ต่อมามีการแก้ไขระเบียบนี้เปิดโอกาสให้ข้าราชการประจำการประกอบการค้าโดยเสรีมากขึ้น เพียงแต่จะต้องขออนุญาตต่อผู้บังคับบัญชา และได้รับอนุญาตภายใต้เงื่อนไขที่จะต้องอยู่ในขอบเขตวินัยข้าราชการเท่านั้นที่จะเป็นการป้องกันมิให้ข้าราชการเหล่านั้นใช้อิทธิพลตำแหน่งหน้าที่ในการดำเนินการค้า และทำงานราชการตามตำแหน่งหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นบริษัทเหล่านั้นแม้จะเป็นบริษัทเอกชนแต่ก็ถือได้ว่าเป็นเครื่องมือที่รัฐบาลสามารถควบคุมกลไกทั้งหมดได้อย่างใกล้ชิด เพราะข้าราชการผู้บริหารดำเนินการตามวัตถุประสงค์อันเป็นนโยบายของรัฐบาล และได้รับสิทธิผูกขาดสินค้า จึงก่อให้เกิดบุคคลประเภทที่มีลักษณะของข้าราชการ และผู้ทำการค้าอยู่ในบุคคลเดียวกัน

การส่งเสริมพ่อค้าคนไทยให้ทำการค้าขึ้นกระทรวงพาณิชย์มีนโยบายที่จะส่งเสริมพ่อค้าทุกประเภทการค้า แยกดำเนินการเป็น ๒ ขั้นตอน คือ

๑. สินค้าที่ผลิตภายในประเทศ
๒. สินค้าที่ต้องสั่งจากต่างประเทศ

รัฐบาลมุ่งเน้นส่งเสริมเพื่อให้พ่อค้าคนไทยมีอิทธิพลในการค้าเครื่องอุปโภคบริโภค หรือสินค้าที่ผลิตในประเทศเป็นประการต้น เพราะรัฐบาลมีอำนาจทางการเมืองอย่างเด็ดขาดเป็นพื้นฐานที่จะวางแนวทางและลงมือดำเนินการได้สะดวกกว่า^๒

^๑ "ข้าราชการจะเป็นนักค้า ให้ขออนุญาต", สาริกรุง (๑๗ มกราคม ๒๔๘๖) : ๓, ๑๐

^๒ "วิธีการส่งเสริมให้คนไทยทำการค้า", สาริกรุง (๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๗) : ๒

สำหรับสินค้าที่ต้องสั่งซื้อจากต่างประเทศ กรมการค้าต่างประเทศวางระเบียบช่วยเหลือพ่อค้าไทยซึ่งดำเนินการติดต่อกับพ่อค้าต่างประเทศขึ้น โดยเฉพาะเกี่ยวกับการสั่งซื้อสินค้า การส่งสินค้าออกไปจำหน่ายต่างประเทศ รวมทั้งการขึ้นลงของราคาสินค้าบางชนิด เพื่อสนับสนุนกิจการของพ่อค้าไทยให้เจริญ และมีอำนาจในการค้ามากขึ้นเป็นลำดับ และมีผลดำเนินการจัดหาสินค้าไว้ใช้ในประเทศด้วย

อย่างไรก็ตามรัฐบาลต้องประสบปัญหาการกีดกันชาวจีนออกไปจากธุรกิจการค้าที่ไม่สามารถจะกำจัดได้หมด รัฐบาลต้องเผชิญปัญหาการหาสินค้าส่งให้ร้านค้าย่อย นอกจากจะจัดหามาขายแล้วยังไม่สามารถจะหามาในราคาถูกลงเท่ากับคนจีนได้อีกด้วย เพราะชาวจีนมีความชำนาญในการค้ามากกว่า ในสมัยสงครามปัญหานี้ได้ขยายตัวมากขึ้นไปอีก และเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการปฏิบัตินโยบายในค่านนี้ของรัฐบาลเป็นอย่างยิ่ง เพราะความขาดแคลนสินค้ามีมากขึ้น แต่พ่อค้ารายใหญ่คนสำคัญ ๆ มีอิทธิพลและสามารถกักตุนสินค้าไว้ได้เป็นจำนวนมาก ๆ โดยที่รัฐบาลไม่สามารถทำอะไรได้ ถ้าขอความร่วมมือคือเพื่อบริษัทให้ร้านค้าย่อยพ่อค้าเหล่านี้ก็ไม่ให้ความร่วมมือ ถ้าใช้ความรุนแรงเข้าควบคุมก็มีปัญหาการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง คือพวกพ่อค้าเหล่านี้จะพากันวิ่งเข้าหาญี่ปุ่นซึ่งต้องพึ่งเสฉมียงจากพ่อค้าชาวจีนเหล่านี้เพื่อให้ญี่ปุ่นบีบบังคับรัฐบาล^๒

นอกจากนี้รัฐบาลได้ตั้งข้าหลวงพาณิชย์ไปช่วยแนะนำ และดูแลแล้วรายงานมาให้กระทรวงทราบเหตุขัดข้องต่าง ๆ และการโฆษณาประกาศราคาและข่าวสินค้า

^๑ "ช่วยพ่อค้าไทยซื้อสินค้า", เสรีกรุง (๓ มิถุนายน ๒๔๘๖) : ๓, ๑๐

^๒ กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๓๗/๒๔๘๕ วันพุธที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๕" เรื่องเกี่ยวกับการพาณิชย์", หน้า ๔.

ของกรมพาณิชย์ทุกวัน^๑ เพื่อเป็นการส่งเสริมการค้าให้เจริญก้าวหน้ามั่นคงยิ่งขึ้น มีการหมุนเวียนถ่ายเทสินค้าต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับความต้องการของตลาด โดยมีสถิติหรือหลักฐานที่จะต้องนำมาประกอบการพิจารณาได้โดยละเอียดและรอบคอบ เพื่อให้เป็นผลดีแก่ทั้งผู้ค้าและประชาชนจะได้ทราบความเคลื่อนไหวของตลาดการค้าด้วย แต่ทั้งนี้รัฐบาลก็ได้พิจารณาเห็นว่าประเทศต่าง ๆ ในขณะนั้นได้พยายามปิดบังสถิติสินค้าโดยกวดขัน การเปิดเผยสถิติการค้าของไทยย่อมจะทำให้เสียเปรียบในการเจรจาการค้า ดังนั้นการโฆษณาสถิติการค้าที่รัฐบาลมีนโยบายให้ดำเนินการนั้นจึงเป็นสถิติที่ล่าช้ากว่าปกติ^๒

กรมการค้าภายในกับงานส่งเสริมร้านค้ารายย่อย

เมื่อสภาวะสงครามโลกทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น จอมพล ป.พิบูลสงคราม จึงเร่งนโยบายสร้างร้านค้าของไทยเพิ่มมากขึ้นเป็นเงาตามตัว เพราะปัญหาการขาดแคลนสินค้านั้นนอกจากจะทำให้ความเจริญของประเทศต้องหยุดชะงักลงแล้วยังจะทำให้

^๑ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๗/๒๔๘๑ (สามัญ) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๒ วันเสาร์ที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๑, หน้า ๔๓๒.

^๒ "กระทรวงพาณิชย์ขอความร่วมมือจากพ่อค้า", สรีกรัง (๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖) : ๓, ๑๐

^๓ กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม ๑/๓.๒ เศรษฐกิจญี่ปุ่น พ.ศ. ๒๔๕๐ - ๕๒ "คำสั่งกระทรวงเศรษฐกิจ (ฉบับเฉพาะ) ที่ ต.๑๖๐๑/๒๔๕๔

เรื่องรัฐบาลลดอายุสงวนสถิติข้าวเป็นความลับ ลงวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๔"
 กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม ๑/๓.๓ เศรษฐกิจญี่ปุ่น พ.ศ. ๒๔๕๐ - ๕๒ "คำสั่งกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (ลับ) ที่ ต.๘๗๕๕/๒๔๕๓ เรื่อง ห้ามโฆษณาสถิติต่าง ๆ จากเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ ลงวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๔๗๓"

เสถียรภาพของรัฐบาลคลอนแคลนมากยิ่งขึ้น แต่รัฐบาลก็ยังคงดำเนินถึงเป้าหมายสำคัญทางชาตินิยม คือ การกำจัดบทบาทของชาวต่างประเทศพร้อม ๆ ไปด้วย ดังนั้นรัฐบาลจึงประกาศใช้และส่งเสริมมาตรการทางเศรษฐกิจยามสงครามดังนี้ คือ กำหนดให้ร้านค้าคนไทยเท่านั้นจำหน่ายเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นต่อการครองชีพ เพราะสินค้าเหล่านี้เป็นสินค้าที่มีผลต่อความมั่นคงของประเทศชาติและประชาชน รัฐบาลสามารถอ้างเพื่อจะเข้าควบคุมได้อย่างเด็ดขาดไม่เป็นการขัดกับสนธิสัญญาที่ทำไว้กับชาติใด ๆ พร้อมกันนั้นรัฐบาลก็ส่งเสริมให้ร้านค้าของคนไทยเหล่านี้ค้าสินค้าอย่างอื่นไปด้วย แม้ว่าจะต้องแข่งขันกับร้านค้าของพ่อค้าชาวต่างประเทศบ้าง แต่เมื่อคำนึงถึงความสะดวกในการซื้อหา รัฐบาลเชื่อว่าร้านค้าคนไทยได้เปรียบชาวต่างประเทศมากกว่า ต่อมารัฐบาลจึงมีคำสั่งไปถึงกระทรวงพาณิชย์ให้กำหนดร้านขายสิ่งจำเป็นแก่ราษฎร มีผ้า และอาหารประจำวันทุกอำเภอขึ้นทั่วประเทศ ประมาณ ๕๐๐ ร้าน รัฐบาลเป็นผู้จัดหาสินค้าส่งให้เพื่อควบคุมการค้า และให้สินค้าจำเป็นแก่การค้า วงชีวิตตกถึงมือประชาชนอย่างทั่วถึงในราคาถูก

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ กระทรวงพาณิชย์ตั้ง กรมการค้าภายในขึ้น เพื่อทำหน้าที่รับผิดชอบในงานเพิ่มร้านค้าของคนไทยให้มามากขึ้นกว่าเดิม เป็นประการสำคัญ และยังทำหน้าที่รับให้ความช่วยเหลือร้านค้าของคนไทยในรูปแบบต่าง ๆ เช่น รับผิดชอบเป็นร้านในสงคราม ช่วยหาสินค้าจากแหล่งผลิตจำนวนมาก ๆ ในราคาพอสมควรมาป้อนร้านค้าเหล่านั้น ซึ่งเท่ากับเป็นการกระจายหน่วยค้าเครื่องอุปโภค

กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่เพิ่ม ๒/๗.๑ เศรษฐกิจทรัพยากร
 ธรรมชาติของประเทศไทย พ.ศ. ๒๔๘๒ - ๒๔๘๒ "บันทึกเรื่องการค้ากำหนดบริเวณ
 ให้คนไทยทำการค้าในพระนคร - ธนบุรี (ลับ)"

๒ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม, สมุดสั่งงานฝ่ายพลเรือน เล่ม ๒, หน้า ๕๕.

ที่จำเป็นแก่การครองชีพให้ถึงมือประชาชนโดยทั่วถึง เพราะภาวะข้าวของมีราคาแพงและขาดแคลนมีแนวโน้มที่จะรุนแรงขึ้น ขั้นตอนคือการส่งเสริมด้านคุณภาพแก่ร้านที่พิจารณาเห็นว่าตั้งใจปฏิบัติการค้าจริงจึงควยเงินทุนที่ได้รับจากนายกรัฐมนตรี จำนวน ๒๐,๐๐๐ บาท ด้ยหลักการและการปฏิบัติดังนี้

หลักการอุดหนุนร้านค้าย่อยของคนไทย

๑. ทุนนี้เรียกว่า "ทุนอุดหนุนร้านค้า" มอบให้กระทรวงพาณิชย์เพื่อจ่ายส่งเสริมเป็นทุนให้ร้านค้าย่อยของคนไทยที่ปฏิบัติการค้าดี มีความมานะบากบั่นตามกฎหมายเกณฑ์ของกระทรวงพาณิชย์ที่กำหนดขึ้นไว้

๒. ร้านย่อยที่พึงได้รับเงินทุนอุดหนุนมีลักษณะดังนี้

ก. เป็นร้านเจ้าของคนไทย

ข. ตั้งร้านค้าอยู่แล้วโดยมีทุนไม่ต่ำกว่า ๒๐๐ บาท และไม่เกิน ๘๐๐ บาท

ค. ได้จดทะเบียนพาณิชย์แล้ว

ง. แสดงความจำนงขอรับทุนช่วยเหลือ และกรมการค้าภายในได้พิจารณาหลักฐานแล้ว

๓. การพิจารณาให้เงินอุดหนุนทุนนี้กรมการค้าภายในจะเฉลี่ยเงินออกเป็น ๓๕ ส่วน จ่ายให้แก่ร้านย่อยในอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดพระนคร และธนบุรี ทั่วทุกอำเภอ และถึงอำเภอละ ๑ ร้านเป็นอย่างน้อย เมื่อได้พิจารณาจากร้านที่มา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระยามโหสวรรค์, "พระยามโหสวรรค์" หนังสือที่ระลึกในโอกาส
เสด็จพระราชดำเนินพระราชทานเพลิงศพ พระยามโหสวรรค์ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส ๕ กรกฎาคม ๒๕๑๕, หน้า ๘๘.

แสดงความจริงทั้งหมดในอำเภอนั้น ๆ ตามที่จะได้ประกาศรับสมัครต่อไป

๔. ร้านที่กรรมการค้าภายในคัดเลือกให้ได้ยืมเงินมาลงทุนแล้ว กรรมการค้าภายในจะได้ช่วยเหลือในการจัดระเบียบร้าน การบัญชี และการค้า เพื่อจัดให้เป็นร้านย่อยตัวอย่างในท้องที่นั้นให้ร้านอื่น ๆ คำนึงตาม

๕. เงินทุนที่อุดหนุนไปนั้น ร้านจะต้องนำไปใช้ในการซื้อสินค้าใส่ร้าน เพื่อขยายการค้าของร้านให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น โดยมีวิธีการผ่อนชำระทุนคืนภายในกำหนดที่ตราไว้ในระเบียบโดยไม่ต้องเสียดอกเบี้ยอย่างใด

การปฏิบัติ

๑. ประกาศให้ร้านค้าที่มีลักษณะตามข้อ ๒ มายื่นความจำนงขอรับทุนอุดหนุน กรรมการค้าภายในจะส่งเจ้าหน้าที่ไปตรวจร้านและสอบหลักฐานการค้าตามระเบียบ และกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เมื่อปรากฏว่าเป็นร้านอยู่ในหลักเกณฑ์อันพึงได้รับเงินอุดหนุนแล้วก็จะได้ดำเนินการต่อไปตามข้อ ๔

๒. ตั้งเจ้าหน้าที่ชั่งกองส่งเสริมร้านย่อยขึ้นไว้คณะหนึ่ง เพื่อรับผิดชอบไปตรวจตราดูแลช่วยเหลือร้านค้าที่ได้รับทุนไปนั้นให้เป็นไปตามระเบียบข้อบังคับ

๓. ร้านค้าใดที่ได้รับทุนไปนั้น เมื่อค้าขายได้ผลกำไรก็ยอมมีเวลาใช้ทุนคืน เมื่อกรรมการค้าภายในได้รับทุนคืนแล้วก็เลือกร้านที่เข้าหลักเกณฑ์อุดหนุนต่อไป เป็นการกระทำประจำไม่ใช่ชั่วคราว

กรรมการค้าภายใน, บันทึกเรื่องเงินส่งเสริมร้านย่อย ของ พะนันทาน
นายกรัฐมนตรี (เอกสารกรรมการค้าภายใน)

กรมการค้าภายในรับนโยบายมาปฏิบัติโดยการแบ่งเงินเพื่อเป็นทุน
 อุดหนุน ๑๕,๐๐๐ บาท และอีก ๕,๐๐๐ บาท สำหรับเป็นเงินรางวัลร้านค้าที่ทำการ
 ค้าดีกว่าร้านอื่น หรือวิธีให้ฉลากหมุนเบอร์ ตามคำแนะนำของ จอมพล ป.
 พิบูลสงคราม ในฐานะ "ท่านผู้นำ" ขณะนั้น โดยกรมการค้าภายในจะนำเงิน
 จำนวนนี้ไปฝากบริษัทใหญ่ ๆ ของรัฐบาลไว้ จะได้รับผลตอบแทนปีละประมาณ ๑๕%
 เพื่อใช้เป็นรางวัล^๒ ซึ่งบริษัทชาวไทย จำกัด ได้รับฝากเงินรายนี้ไว้ตั้งแต่วันที่ ๑
 ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ กรมการค้าภายในจึงกำหนดที่จะให้รางวัลแก่ร้านค้าคน
 ไทยทุกปีเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๖ เป็นต้นไป

ท่านให้การสงเคราะห์ กรมการค้าภายในได้สงเคราะห์ร้านย่อยของ
 คนไทยเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ในเวลา ๑ ปี ได้มีร้านย่อยของคนไทยเปิดร้านค้าเครื่อง
 อุปกรณ์บริโภคจำพวกร้านชำ และมาขึ้นทะเบียนเป็นร้านในสงเคราะห์ของกรมการค้า
 ภายในจำนวน ๒,๐๓๓ ร้าน เจ้าหน้าที่ได้ออกสำรวจและรับไว้แล้ว ๑,๘๒๐ ร้าน
 กำลังตรวจสอบอยู่อีก ๒๐๓ ร้าน ร้านเหล่านี้ทางกรมการค้าภายในได้จัดทำป้ายเป็น
 เครื่องหมายแสดงว่าเป็นร้านของคนไทย เพื่อให้ประชาชนผู้อุดหนุนเห็นได้อย่างชัด

คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ๒๕๘๒/๒๔๘๕ "เรื่องเงินอุดหนุนร้าน
 ค้าย่อย" จาก เลขาธิการคณะรัฐมนตรี ถึง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ ลงวันที่
 ๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๕

คำสั่งกรมการค้าภายใน (เฉพาะ) ที่ ๑๐๐๖/๒๔๘๕ "เรื่องฝากเงินขอ
 ให้ได้ผลปีละ ๑๕%" จากอธิบดีกรมการค้าภายใน ถึงอธิบดีกรมการค้าต่างประเทศ
 ลงวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๕

คำสั่งกรมการค้าต่างประเทศ ที่ ๓๕๖/๒๔๘๕ "เรื่องเงินรางวัลในการ
 ส่งเสริมร้านค้าย่อย" จากอธิบดีกรมการค้าต่างประเทศ ถึงอธิบดีกรมการค้าภายใน
 ลงวันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๕

คำสั่งกระทรวงพาณิชย์ ที่ น.๓๖๓๒/๒๔๘๕ "เรื่องเงินทุนอุดหนุนร้านค้าย่อย"
 จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ ถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ลงวันที่ ๒๔ พย.๒๔๘๕

เงิน^๑ ระยะเวลาจึงมีร้านค้าคนไทยตั้งขึ้น เกือบทุกถนนในพระนครและชนบุรี^๒ แต่ต้องพบกับอุปสรรคอย่างมากในการดำเนินงานทั้งจากภายในคือ พ่อค้าคนไทยที่ไม่ตั้งใจประกอบอาชีพกันอย่างจริงจัง เพียงฉวยโอกาสเข้ามาหาประโยชน์ชั่วคราวด้วยการนำสินค้าที่ทางราชการช่วยเหลือจัดหาให้ไปขายช่วงให้แกพ่อค้าต่างชาติอีกต่อหนึ่ง^๓ หรือทำการชักชวนนโยบายส่งเสริมของรัฐบาลด้วยการยอมให้คนต่างชาติใช้ชื่อตนกระทำ หรือตนเองเข้ากระทำการต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของชาวต่างชาติ เป็นต้น ประกอบกับสภาพอิทธิพลของพ่อค้าชาวจีนที่รัฐบาลไม่สามารถกำจัดได้มาตั้งแต่แรกนั้นก็ยังคงอยู่ และสภาพสงครามที่กำลังดำเนินอยู่ก็ไม่เอื้ออำนวยให้สามารถดำเนินนโยบายไปโดยราบรื่น สินค้าต่าง ๆ ขายตกลงทุกที โดยเฉพาะสินค้าที่สั่งซื้อจากต่างประเทศมีราคาสูง และขาดแคลนมาก หอสินค้ากลางของกรมการค้าภายในต้องรับภาระหนักในการซื้อและขายสินค้าช่วยเหลือประชาชนในยามสงคราม ทำหน้าที่เป็นหน่วยสะสมสินค้าขายส่งให้แก่ร้านค้าย่อยในความสงเคราะห์ของกรมการค้า

^๑ "ร้านค้าไทยรับจะทำการขายโดยสุจริต", นิกร (๕ มีนาคม ๒๔๔๖)

: ๓

^๒ พระยามโหสวรรค์, "พระยามโหสวรรค์" หนังสือที่ระลึกในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานเพลิงศพ พระยามโหสวรรค์ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส ๕ กรกฎาคม ๒๔๑๘, หน้า ๕๕.

^๓ กรมการค้าภายใน, บันทึกเรื่องเงินส่งเสริมร้านย่อย ของ พะหนาน นายกรัฐมนตรี (เอกสารกรมการค้าภายใน)

^๔ กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๓๐/๒๔๔๔ วันพุธที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๔ "เรื่องร่างพระราชบัญญัติจำกัดสิทธิคนไทยผู้กระทำการอันเป็นภัยแก่ชาติ พุทธศักราช ๒๔๔๔", หน้า ๑๘.

ภายใน^๑ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๘๗ ได้มีการปรับปรุงกรมการค้าภายในให้มีสมรรถภาพที่ยิ่งขึ้น หอสินค้ากลางได้เปลี่ยนมาเป็นกองคลังสินค้า คำเนิการแก้ความผิดเครื่องสินค้าโดยเฉพาะ^๒ ในระหว่างสงคราม ร้านค้าในความอุปการะของกรมการค้าภายในนี้ได้เพิ่มพูนความสำคัญแก่ประชาชน กล่าวคือ ทำหน้าที่จำหน่ายสินค้าที่จำเป็นแก่การครองชีพแทบทุกชนิด โดยทางราชการช่วยเหลือส่งสินค้าเหล่านั้นไปให้ความหวังของทางราชการก็เพื่อช่วยเหลือให้ประชาชนได้มีของกินของใช้ไม่เค็ดร้อนในยามคับขัน และเป็นการเกื้อหนุนร้านค้าไปในตัว^๓ แต่ก็ยังไม่เป็นการเพียงพอ ร้านสงครามพานิชซึ่งจอมพล ป. ได้จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นตัวอย่างในการประกอบการค้า จึงได้ขยายงานออกไปอีกชั้นหนึ่ง คือ ช่วยจัดหาสินค้าต่างๆ ตามที่ร้านค้าคนไทยต้องการ และขายส่งให้ในราคาย่อมเยา^๔ โดยให้แจ้งความตักตวงการมายังผู้จัดการร้านสงครามพานิช ส่วนสมาคมพ่อค้าไทยนั้นไม่ได้มีบทบาทที่เด่นชัดในการช่วยเหลือส่งเสริมร้านค้าไทยในช่วงนี้ เพราะนอกจากจะถูกโอนไปอยู่ในความควบคุมของรัฐบาลเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๖ เพื่อให้มีประสิทธิภาพดีขึ้นแล้ว

^๑สมาคมพ่อค้าไทย, อนุสรณ์สมาคมพ่อค้าไทยในความอุปการะของหอการค้ากรุงเทพ (พระนคร : คณะช่าง, ๒๔๘๓), หน้า ๑๕.

^๒คำสั่งกระทรวงพานิช ที่ น. ๒๒๓๑/๒๔๘๖ "เรื่องเงินอุดหนุนร้านค้าย่อยคนไทย" จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพานิช ถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ลงวันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๖

^๓"ให้ทุนร้านค้า ๑๘ ราย", สุริยกรุง (๘ มกราคม ๒๔๘๖) : ๑๑

ในปีต่อมาประเทศไทยต้องประสบภัยทางอากาศอย่างรุนแรง บรรดากรรมการต่างอพยพหลบภัย จึงไม่สามารถรวมตัวเพื่อดำเนินการใด ๆ อันเป็นการส่งเสริมการค้า อันรวมถึงการปฏิบัติการตามวัตถุประสงค์อื่น ๆ ด้วย

สำหรับการอุดหนุนร้านค้าย่อยของคนไทยด้วย เงินทุนที่ได้รับอนุญาตให้จากท่านนายกรัฐมนตรีตามบันทึกโครงการที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น ภายในเวลา ๑ ปี นับแต่ได้ประกาศรับช่วยเหลือทุนอุดหนุนให้กับร้านค้าทราบ ได้มีร้านค้าต่าง ๆ ในจังหวัดพระนคร และธนบุรีมายื่นความจำนงขอรับทุนแล้วจำนวน ๒๕๕ ร้าน คณะกรรมการพิจารณาเสร็จแล้ว ๑๓๗ ร้าน จำนวนนี้จ่ายเงินทุนให้ ๕๘ ร้าน เป็นเงิน ๑๕,๓๐๐ บาท จ่ายเป็นเครดิตสินค้า ๑๘ ร้าน รวม ๗๖ ร้าน มีร้านค้าที่ยื่นขอค้างไว้รอรับทุนอยู่อีกถึง ๑๑๘ ร้าน^๒ ในอัตราอุดหนุนต่าง ๆ ตั้งแต่ ๒๐๐ บาทขึ้นไปจนถึง ๕๐๐ บาท^๓

การจัดประกวดร้านค้าคนไทยที่เรียกว่า การประกวดการส่งเสริมการเกษตรและการค้า หรือการประกวด ส.ก.ค. ปรากฏว่ามีประชาชนในภาคต่างให้ความสนใจเข้าประกวดกันอย่างมากมาย รวมทั้งประเทศเป็นจำนวนทั้งสิ้นถึง ๑,๑๘๘,๐๕๑ ราย โดยมีกรมโฆษณาการได้ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์เชิญชวนอย่าง

สมาคมพ่อค้าไทย, อนุสรณ์สมาคมพ่อค้าไทยในความอุปการะของ
หอการค้ากรุงเทพ (พระนคร : คณะช่าง, ๒๔๘๓), หน้า ๑๕.

^๒ คำสั่งกระทรวงพาณิชย์ ที่ น. ๒๒๓๑/๒๔๘๒ "เรื่อง เงินอุดหนุนร้านค้าย่อยคนไทย" จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ ถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ลงวันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๒

^๓ "ให้ทุนร้านค้า ๑๘ ราย", สื่กรง (๘ มกราคม ๒๔๘๒) : ๑๑

แข็งขัน^๑ อย่างไรก็ตามภายในเวลาเพียง ๑ ปี เงินจำนวน ๒๐,๐๐๐ บาท ที่ได้รับมาก็หมดลง งานส่งเสริมในรูปแบบของการให้ทุนอุดหนุนดังกล่าวก็หยุดชงักลง กรมการค้าภายในใช้จ่ายเงินกันจำกัดนี้ส่งเสริมอุดหนุนได้เพียงไม่กี่ร้าน ประจวบกับรัฐบาลไม่อาจจัดสรรงบประมาณต่อเนื่องได้ เพราะความจำเป็นรีบด่วนขณะนั้นคือสงคราม งบประมาณส่วนใหญ่จึงถูกทุ่มเทไปเพื่อการสงครามและการรักษาความมั่นคงของประเทศ ร้านค้าคนไทยที่ได้ตั้งขึ้นอย่างมากมาก่อนหน้านั้นจึงต้องเผชิญปัญหาการหาสินค้าเข้าสู่ร้านค้าย่อยของพ่อค้าต่างประเทศ ซึ่งมีการช่วยเหลือกันทั้งในทางลับและทางเปิดเผยไม่ได้หนักหน่วงยิ่งขึ้น จึงต้องค่อย ๆ ปิดตัวเองหายไปเรื่อย ๆ และไม่สามารถชำระเงินทุนคืนให้แก่กรมการค้าภายในเพื่อเอาไปหมุนเวียนช่วยเหลือผู้อื่นตามหลักการต่อไปได้ การช่วยเหลือส่งเสริมในช่วงหลังของกรมการค้าภายในจึงไม่สามารถทำได้เต็มที่ ร้านค้าย่อยส่วนใหญ่ที่ยังคงดำเนินการเรื่อยมา แม้ต้องเผชิญการกลั่นแกล้งนานาประการจากรัฐบาล ใต้เงาบ้านของชาวจีน ซึ่งออกหนหลบเลี่ยงความรุนแรงจากมาตรการของรัฐบาล ตลอดจนมา ดังนั้นเมื่อบ้านเมืองไม่ได้อยู่ในภาวะปกติ ต้องเข้าร่วมสงครามและเผชิญภัยจากการโจมตีทางอากาศอย่างรุนแรง เฉพาะอย่างยิ่งในปี ๒๕๔๗ สินค้าสำคัญ ๆ หลายประเภทที่จำเป็นแก่การดำรงชีพจึงนับวันแต่จะขาดแคลนมากยิ่งขึ้น บรรดาพ่อค้าต่างชาติจึงพากันฉวยโอกาสขึ้นไปอย่างมากมายหลายเท่าตัว เพื่อเป็นการแก้แค้นรัฐบาลโดยทันที แม้รัฐบาลจะควบคุมสินค้าโดยตรากฎหมาย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ "ผู้สมัครประกวด ส.ก.ค. ทั้งสิ้นกว่าล้านราย", สรีกรง

(๒๖ มีนาคม ๒๕๔๖) : ๑๐

^๒ "จัดส่งเสริมร้านขายอาหารของคนไทย", ไทยใหม่

(๒๑ เมษายน ๒๕๔๗) : ๑ - ๒

และตกเตือนอย่างแข็งแกร่ง แต่ก็ไม่เกิดผลประโยชน์มากนัก พ่อค้าบางคนใช้
 เล่ห์เหลี่ยมกลอุบายเอาสินค้ามาขายในราคาควบคุมอยู่สักครู่แล้วก็เอาไปเก็บไว้
 หลังร้าน ถ้าต้องการจะซื้อก็มีขายให้ในราคาหลังร้าน ทั้งนี้เป็นต้น เครื่องอุปโภค
 บริโภคและสินค้าอื่น ๆ จึงถูกนำไปกักตุนไว้ตามร้านต่าง ๆ ซื้อขายกันในวงแคบและ
 ราคาสูง สินค้าในท้องตลาดมีน้อยลง ประชาชนต้องเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนอย่าง
 หนักโดยที่สินค้าเป็นส่วนของรัฐบาลผลิตได้ปริมาณไม่มากพอในอัตราที่จะแก้ปัญหาความ
 ขาดแคลนได้ทั่วถึง นั่นคือการช่วยเหลือร้านค้าคนไทยโดยวิธีให้ความอุปการะ หรือ
 ให้สิทธิผูกขาด บางครั้งไม่ได้เดินแง่ที่ประชาชนจะได้ซื้อของถูก หรือลดค่าครอง
 ชีพตามความมุ่งหมายเสมอไป ประกอบกับมาตรการอื่น ๆ มีลักษณะของการแก้ปัญหา
 ที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง โดยเฉพาะเมื่อเกิดสงครามขึ้น มาตรการพัฒนาทาง
 เศรษฐกิจของรัฐบาลจึงปรากฏผลว่าไม่ได้ก่อให้เกิดความเจริญขึ้นในทางใด แต่กลับ
 เป็นผลสะท้อนให้เกิดปัญหาเสียหายและสร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชนส่วนใหญ่มาก
 ขึ้น

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่ามาตรการส่งเสริมต่าง ๆ เพื่อให้คนไทยเข้ามามี
 บทบาททางเศรษฐกิจทางการค้าแทนชาวต่างประเทศที่ครอบงำ เศรษฐกิจของประเทศ
 มาเป็นเวลานานับศตวรรษนั้น ในระยะยาวก็ไม่อาจจะประสบผลสำเร็จลงได้ เพราะ
 นอกจากรัฐบาลจะขาดการวางแผนระยะยาวแล้วรัฐบาล และประชาชนยังต้องเผชิญ
 อุปสรรคต่าง ๆ โดยเฉพาะภัยจากการรุกรานของสงคราม ผลของการรื้อฟื้นส่งเสริม
 ให้คนไทยเข้ามามีบทบาททางด้านนี้กลับกลายเป็นผลร้ายแรงที่ก่อให้เกิดความ
 เดือดร้อนยิ่งขึ้นแก่ประชาชนในยามคับขันอีกด้วย ในเวลาต่อมานโยบายและมาตร
 การต่าง ๆ แทบทั้งหมดของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงต้องสิ้นสุดลงพร้อมกับการ
 หมดอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นั่นเอง เพราะเมื่อรัฐบาลชุดต่อมาเข้า
 บริหารประเทศสืบแทนนั้น ภาวะสงครามยังไม่สิ้นสุดลง รัฐบาลมีหน้าที่จะต้องบรร
 เทาความเดือดร้อนของประชาชน แก้ปัญหาต่าง ๆ ภายในประเทศ และรักษา
 เอกภพราชของชาติไว้ให้ได้ จึงพิจารณาเห็นว่านโยบายต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจที่จอมพล

ป. พิบูลสงคราม สร้างขึ้นนั้นไม่ถูกต้องเหมาะสมและใช้อำนาจประโยชน์ใด ๆ ให้ประเทศชาติอย่างแน่นอน ประกอบกับนายกรัฐมนตรีคนต่อมา (นายควง อภัยวงศ์) มีนโยบายที่จะร่วมมือกับฝ่ายพันธมิตร จึงได้ยกเลิกแผนนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจด้วยความรุนแรงตามแบบของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ลงแทบหมดสิ้น ชาวไทยจำนวนมากที่เข้าทำการค้าตามการส่งเสริมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และต้องประสบปัญหาต่าง ๆ มากอยู่แล้ว เมื่อมาประสบปัญหารัฐบาลชุดใหม่ไม่มีนโยบายที่จะสนับสนุนอย่างจริงจังอีก จึงต้องล้มเลิกกิจการของตนลง เกือบทั้งสิ้น และปล่อยให้อาชีพค้าขายเป็นอาชีพหลักของชาวต่างประเทศต่อไป เหมือนในอดีตที่ผ่านมาอีกครั้งหนึ่ง

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย